

**ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА
ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА
ПРИМЕНОМ
МИЛЕНИЈУМСКИХ ЦИЉЕВА**

Оља Мунитлак Ивановић



COGNOSCERE EST MUTARE

Београд, 2018.



Оља Мунитлак Ивановић

**ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА
ПРИМЕНОМ МИЛЕНИЈУМСКИХ ЦИЉЕВА**

Београд, 2018.

Издавач:

Институт економских наука

Змај Јовина 12, Београд

Тел. (011) 2622-357, 2623-055

Факс: (011) 2181-471

www.ien.bg.ac.rs

office@ien.bg.ac.rs

За издавача:

Јован Зубовић, директор

Рецензенти:

Проф. др Божо Драшковић, редовни професор

Проф. др Владимир Стојановић, редовни професор

Проф. др Петар Ђукић редовни професор

Лектор:

Љиљана Костић

Компјутерска обрада:

Зорица Божић

Штампа:

DonatGraf, Београд

Тираж:

200 примерака

ISBN: 978-86-89465-40-2

© *Институт економских наука 2018. Сва права задржана. Без писмене сагласности издавача није дозвољен ниједан облик репродукције, копирања или преношења како целине, тако и посебних делова ове публикације.*

ПРЕДГОВОР

Монографија Имплементација одрживог развоја применом Миленијумских циљева и Циљева одрживог развоја, је резултат дугогодишњег истраживања концепта одрживог развоја. Савремени економски развој који не уважава принципе одрживости не може бити дугорочан, без обзира да ли је реч о глобалном или националном развоју. Да би економски развој био стабилан, он мора истовремено да води рачуна о развоју друштва и његовом благостању, са једне стране, а са друге, економски развој мора бити остварен уз очување окружења и заштиту животне средине.

Монографија је намењена стручној и научној јавности из различитих области. Одрживи развој, је по својој природи, мултидимензионални феномен. Руководиоци локалних јединица и менаџери треба да заснивају одлуке на основама принципа одрживог развоја, јер је то једини начин успешног економског и друштвеног развоја посматрано на дуг рок.

Монографија, кроз својих пет делова, доказује да се у пракси имплементира концепт одрживости, додуше у неким државама брже а у неким спорије. Отуда је нужна глобална сарадња и помоћ развијених земаља, земљама које се још налазе на путу развоја.

Први део монографије представља увод у саму област и приказује различита схватања одрживог развоја, принципе које треба поштовати, као и индикаторе који мере ниво успеха у реализацији концепта. У овом делу се указује на мањкавости традиционалних показатеља и представљени су нови начини мерења имплементације одрживости, уз истовремено поштовање три стуба, односно подсистема на којима се заснива здрав дугорочан развој.

Један од успешних начина који су помогли реализацију овог концепта су Миленијумски циљеви одрживог развоја, који су предмет анализе другог дела. Осам Миленијумских циљева са развојним циљевима, које су 2000. године усвојиле многе државе, је био покушај да се у периоду 2000-2015. године почну решавати бројни глобални проблеми, од којих је најизраженије било сиромаштво. Смањење екстремног сиромаштва је

први Миленијумски циљ, а осталих седам кроз развој друштва и очување животне средине имају за циљ да помогну да се број становника који живе испод линије сиромаштва смањи.

Колико је успешно Република Србија спровела Миленијумске циљеве је тема трећег дела. Миленијумска декларација, глобални документ, требало би прилагодити карактеристикама и могућностима наше земље. Било је потребно усвојити, а затим и континуирано спроводити националне стратегије и из њих произашла документа, која су донета са сврхом остварења задатих циљева до 2015. године.

Многе државе нису успеле у договореном року да спроведу обавезе које су преузеле потписивањем Миленијумске декларације. У међувремену су се појавили нови глобални проблеми, а проблем искорењивања екстремног сиромаштва није решен. Уједињене нације, су правовремено спремиле и креирале Циљеве одрживог развоја - сет од 17 циљева са укупно 169 потциљева. Ова тема је предмет анализе четвртог дела монографије.

Пети део рада се односи на анализу успеха Републике Србије у испуњавању 17 циљева одрживог развоја, донетих на основу Агенде 2030. Период предвиђен за реализацију циљева одрживог развоја још траје. Досадашњи резултати који су остварени сопственим снагама уз помоћ међународних организација су задовољавајући.

Велику захвалност на поверењу, помоћи и подршци дугујем својим уваженим рецензентима, проф. др Владимиру Стојановићу, проф. др Божи Драшковићу и проф. др Петру Ђукићу, чије су сугестије биле више него значајне приликом израде ове изазовне теме.

Истовремено желим да се захвалим и својим колегама са Института економских наука у Београду, као и колегама са Природно математичког факултета у Новом Саду, Департмана за географију, туризам и хотелијерство, који су својом стручном помоћу али и топлим пријатељством, чинили писање овог рада пријатним путовањем.

Монографија је и резултат вишегодишњег резултата на истраживачким пројектима под шифрама 47009 (Европске интеграције и друштвено-економске промене привреде Србије на путу ка ЕУ) и 179015 (Изазови и перспективе структурних промена у Србији: Стратешки правци

економског развоја и усклађивање са захтевима ЕУ), финансираних од стране Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

Као и увек, и овом приликом се захваљујем својој породици, без чије подршке и разумевања, би било тешко бавити се научноистраживачким радом.

Нови Сад, 2018.

Проф. др Мунитлак Ивановић Оља
Виши научни сарадник

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	3
ПОГЛАВЉЕ 1. НАСТАНАК И РАЗВОЈ КОНЦЕПТА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА	13
1.1. Различита схватања и дефиниције концепта одрживог развоја	15
1.2. Принципи на којима се базира одрживи развој	19
1.3. Мањкавости традиционалних показатеља развоја и изазови мерења одрживог развоја	23
1.4. Beyond GDP као начин мерења нивоа одрживог развоја	26
ПОГЛАВЉЕ 2. МИЛЕНИЈУМСКИ ЦИЉЕВИ	31
2.1. Миленијумска декларација Уједињених нација	33
2.2. Основне карактеристике сиромаштва и детерминисање сиромаштва	34
2.3. Осам Миленијумских циљева развоја са развојним циљевима	37
ПОГЛАВЉЕ 3. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА МИЛЕНИЈУМСКИХ ЦИЉЕВА РАЗВОЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	41
3.1. Основна документа за реализацију Миленијумских циљева развоја у Републици Србији	43
3.2. Преглед резултата у имплементацији Миленијумских циљева развоја у Републици Србији	46
ПОГЛАВЉЕ 4. 2030 AGENDA FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: ЦИЉЕВИ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА	75
4.1. Настанак Агенде 2030	77
4.2. Седамнаест циљева одрживог развоја	79

4.3. Потциљеви основних циљева одрживог развоја	80
4.3.1. Потциљеви за окончање сиромаштва на глобалном нивоу у свим облицима до краја 2030. године	80
4.3.2. УН Циљ одрживог развоја 2: О окончање глади, подизање безбедности хране, квалитетнија исхрана и промовисање одрживе пољопривреде до краја 2030. године	82
4.3.3. УН Циљ одрживог развоја 3: Обезбеђење здравог живота уз промовисање благостања становништва без обзира на животно доба	85
4.3.4. УН Циљ одрживог развоја 4: Интензивирање процеса инклузије и квалитетно образовање уз промовисање доживотног учења	88
4.3.5. УН Циљ одрживог развоја 5: Постизање родне равноправности и утицај на даљи напредак жена и девојчица у свим областима	90
4.3.6. УН Циљ одрживог развоја 6: Обезбеђење санитарних услова и приступа пијаћој води на глобалном нивоу	92
4.3.7. УН Циљ одрживог развоја 7: Осигурање приступа поузданој, доступној, одрживој енергији на глобалном нивоу	94
4.3.8. УН Циљ одрживог развоја 8: Промовисање инклузивног запошљавања и достојанства за раднике уз одржив економски раст	97
4.3.9. УН Циљ одрживог развоја 9: Изградња адекватне и прилагодљиве инфраструктуре и подстицање иновативности које ће промовисати одрживу индустријализацију	99
4.3.10. УН Циљ одрживог развоја 10: Редукција економске неједнакости међу државама и становништвом у држави	101
4.3.11. УН Циљ одрживог развоја 11: Изградња градова и других насеља на начин који их чине одрживим, прилагодљивим, инклузивним и безбедним	105
4.3.12. УН Циљ одрживог развоја 12: Инсистирање на реализацији одрживе производње и потрошње	108
4.3.13. УН Циљ одрживог развоја 13: Интензивирање напора који се односе на климатске промене и тиме проузроковане последице*	111
4.3.13.1. Последице у животној средини изазване климатским променама	112

4.3.13.2. Економске последице изазване климатским променама	114
4.3.14. УН Циљ одрживог развоја 14: Очување и одрживо коришћење ресурса, посебно океана, мора и морских ресурса	116
4.3.15. УН Циљ одрживог развоја 15: Очување и одрживо управљање шумским површинама, на начин који ће редуковати дефорестацију и зауставити деградацију земљишта и даље смањење биодиверзитета	118
4.3.16. УН Циљ одрживог развоја 16: Промовисање инклузивних и мирољубивих друштава која живе у складу са принципима одрживог развоја, уз обезбеђење правде и изградње ефикасних институција на свим нивоима	121
4.3.17. УН Циљ одрживог развоја 17: Инсистирање на реализацији јачања глобалних партнерстава за развој	124
ПОГЛАВЉЕ 5.	
ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА - ДОСАДАШЊИ РЕЗУЛТАТИ	129
5.1. Паралеле између Миленијумских циљева развоја и Циљева одрживог развоја	131
5.2. Инфраструктура за имплементацију Циљева одрживог развоја	132
5.3. Имплементација Циљева одрживог развоја у Републици Србији са Тимом Уједињених нација у Србији	134
5.4. Имплементација Циљева одрживог развоја у Републици Србији уз подршку Европске уније	138
5.5. Имплементација Циљева одрживог развоја у Републици Србији уз подршку Немачке развојне сарадње ГИЗ	139
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	143
ЛИТЕРАТУРА	153
КОРИШЋЕНИ ИЗВОРИ	157
ПРИЛОЗИ	165
ПРИЛОГ 1	167
ПРИЛОГ 2	172

СПИСАК АКРОНИМА И ПОЈМОВА	174
БЕЛЕШКЕ О АУТОРУ	179

ПОПИС ТАБЕЛА

Табела 1: Приказ „ужих“ индикатора према припадности по областима	28
Табела 2: Стопа апсолутног сиромаштва у Републици Србији током трајања имплементације Миленијумских развојних циљева (период: 2002-2013.)	47
Табела 3: ЦОР 1 са његових 5 потциљева	81
Табела 4: ЦОР 2 са његових 5 потциљева	84
Табела 5: ЦОР 3 са његових 9 потциљева	86
Табела 6: ЦОР 4 са његових 7 потциљева	89
Табела 7: ЦОР 5 са његових 6 потциљева	91
Табела 8: ЦОР 6 са његових 6 потциљева	93
Табела 9: ЦОР 7 са његова 3 потциља	96
Табела 10: ЦОР 8 са његових 10 потциљева	98
Табела 11: ЦОР 9 са његових 5 потциљева	101
Табела 12: ЦОР 10 са његових 7 потциљева	104
Табела 13: ЦОР 11 са његових 7 потциљева	107
Табела 14: ЦОР 12 са његових 8 потциљева	110
Табела 15: ЦОР 13 са његова 3 потциља	115
Табела 16: ЦОР 14 са његових 7 потциљева	117
Табела 17: ЦОР 15 са његових 9 потциљева	120
Табела 18: ЦОР 16 са његових 10 потциљева	123
Табела 19: ЦОР 17 са његових 19 потциљева посматрано кроз 5 аспеката	125
Табела 20: Пет главних области и девет резултата који произилазе из Оквирног развојног партнерства (ОРП) у периоду 2016-2020. године	137

Табела 1А: Приказ ужих индикатора према припадности по областима са називима у оригиналу односно на Енглеском језику	172
---	-----

ПОПИС СЛИКА

Слика 1: Подсистеми одрживог развоја	18
Слика 2: Стубови одрживог развоја	18
Слика 3: Значај развијености институција и међузависности подсистема за одрживи развој	45
Слика 4: Развојна Агенда Уједињених нација	77
Слика 5: Модел циркуларне економије	109

ПОПИС ГРАФИКОНА

Графикон 1: Обухват средњошколског образовања у 2014. години у процентима	52
Графикон 2: Стопа смртности жена фертилне доби у периоду 2000-2014. године	60
Графикон 3: Смртност и преваленца HIV/AIDS-а у периоду 2000-2014. године	64
Графикон 4: Очекивано трајање живота мушкараца и жена у периоду 2000-2013. године	66



ПОГЛАВЉЕ 1.
НАСТАНАК И РАЗВОЈ
КОНЦЕПТА ОДРЖИВОГ
РАЗВОЈА

1.1. РАЗЛИЧИТА СХВАТАЊА И ДЕФИНИЦИЈЕ КОНЦЕПТА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Идеје о одрживом економском развоју и редукацији сиромаштва су се јавиле много раније него што се почела кристалисати идеја о одрживости развоја, на начин како се он данас дефинише. Много пре него што је концепт одрживог развоја кроз Брундтландов извештај дефинисан „као развој који треба да задовољи потребе садашње генерације без довођења у питање могућности будућих генерација да задовоље своје потребе“ (United Nations, 1983), Hicks је још 1946. године заговарао концепт идеалног дохотка. Према овом аутору, доходак треба да се обрачунава на начин који ће показати колики је максималан износ које може да се утроши у предстојећем периоду, а да се не смањи могућност потрошње у будућности (Hicks, 1946).

У међувремену је група признатих економиста (Meadows et al., 1972), позната као Римски клуб, објавила књигу „Границе раста“, где је уз помоћ и на основу рачунарских модела, објавила процене последица које економски експоненцијални раст, праћен растом светске популације може имати на опстанак човечанства, узимајући у обзир убрзану индустријализацију, убрзано загађење свих ресурса (вода, ваздух, земљиште и слично), убрзано трошење ресурсне базе и односе између богатих и сиромашних земаља. Иако је ово теоријски значајно дело изазвало изузетну пажњу стручне јавности и појачала еколошку свест, није било политички прихватљиво. Посебне критике су стизале од стране појединих економиста, мада су „Границе раста“ у суштини веома сличне Брунтланд извештају. „Границе раста“ су схваћене као извештај који акценат ставља на изузетну важност редистрибуције дохотка и богатства а Брунтланд извештај је схваћен као добар правац наставка привредног раста, те је оваква идеја политички била прихватљивија. И данас се сматра да је дефиниција концепта одрживог развоја из Брунтландовог извештаја најпопуларнија и да најбоље описује суштину концепта.

Сличну дефиницију, једну од првих која се односи на одрживи развој, дао је Repetto, који је наглашавао важност доношења текућих одлука, које не би смеле да негативно утичу на одржавање или смањење животног

стандарда становништва у будућности. У суштини оваквог схватања је да би економске субјекте или читаве системе требало водити у правцу очувања природне базе ресурса, а да се живот базира на трошењу дивиденди од природних ресурса, како би будуће генерације живеле барем једнако квалитетно као и претходне (Repetto, 1985).

Одрживи развој је међугенерациски правичан, што значи да коришћење ресурса у циљу богаћења текуће генерације на штету будућих, није правично и није одрживо. Одрживост у смислу коришћења ресурса значи њихову употребу до лимита од ког би даља дистрибуција ресурса од стране текуће генерације осиромашивала будуће генерације и утицала да њихови услови живота буду лошији него код претходних генерација. Међутим, изазови настају када треба конкретизовати модел функционисања такве привреде (Мунитлак Ивановић & Голушин, 2005).

Одрживи развој као концепт, 1980. године, развило је Међународно удружење за заштиту природе и природних ресурса, као стратегију за заштиту ресурса. Оснивни циљ је био „остваривање одрживог развоја кроз заштиту животних ресурса“ (Lele, 1991). Као званичан потенцијални модел развоја, концепт одрживог развоја је званично представљен 1987. године на 42. седници Генералне скупштине Уједињених нација. Под називом „Наша заједничка будућност“, концепт је представљен у извештају Комисије за екологију и развој (Commission for Environment and Development). Извештај се често назива Брунтланд извештајем, по имену Gro Harlem Brundtland, председници Владе Норвешке, која је председавала тим заседањем Генералне скупштине.

Брунтланд извештај појам развоја представља као раст благостања, што имплицира да одрживи развој значи да се благостање током времена не смањује. Постоје четири значајна разлога због којих је овај извештај широко прихваћен:

1. У дефиницији одрживог развоја се јасно истиче да је то развој у ком задовољавање потреба садашње генерације неће негативно утицати на могућност будућих генерација да задовоље своје потребе (међугенерациска правичност).
2. Извештај потенцира значај међународне сарадње, јер државе, односно, интеграције воде политику која одговара њиховим или регионалним интересима, који често нису у сагласности са потребама на међународном нивоу, посебно по питању

еколошких проблема. Овај захтев је касније уграђен у Миленијумске циљеве и Циљеве одрживог развоја.

3. Препочучено је доношење и усвајање Програма Уједињених нација о одрживом развоју као и организовање глобалне Конференције о животној средини и развоју, што је и испоштовано.
4. Сугерисано је јачање институционалних капацитета на националном нивоу, јачање улоге различитих агенција и других облика организовања са задатком да воде рачуна о заштити животне средине.

Дефиниција одрживог развоја према Брунтландовом извештају може бити схваћена само као путоказ за националну и глобалну политику. Проблем је у томе што је одрживи развој постао више фраза коју многи заговарају, али без воље да се нешто суштински промени. Међутим, без прецизних стратегија и начина за имплементацију, овај концепт би остао само лепа идеја. Отуда се јавила потреба, да се из периода у период пишу али и спроводе међународна документа, конвенције, протоколи, која су све прецизније одређивала различите инструменте за имплементацију и конкретизацију одрживог развоја у пракси, често са временским оквиром.

Од 1987. године када је представљен овај концепт, организован је велики број конференција при Уједињеним нацијама, а касније и на регионалним нивоима, са циљем конкретизације широко постављене дефиниције одрживог развоја. Резултат конференција је било доношење стратешких докумената, као што су Agenda 21 (1992. године), Rio 10+ (2003. године), Rio 20+ (2012. године), Paris Agreement (2015) и други важни међународни споразуми. Из истог разлога су настали и Миленијумски развојни циљеви а касније и Циљеви одрживог развоја. У суштини концепта одрживог развоја је идеја о једнакости три подсистема или стуба који чине овај концепт. Без обзира да ли је реч о подсистемима или стубовима одрживог развоја, суштина је иста, при чему шематски прикази могу бити различити:

1. Економски подсистем;
2. Еколошки подсистем (заштита животне средине);
3. Друштвени подсистем.

Слика 1: Подсистеми одрживог развоја



Извор: Аутор према <http://www.odrzivezajednice.org/post-archive/page/2/>

Слика 2: Стубови одрживог развоја



Извор: Аутор прилагођено према Dubinski, 2013

Недовољно информисани о самом концепту, сматрају да је идеја о одрживом развоју примарно еколошка. У својој суштини она то није. Hinterberger и Seifert истичу да би одрживи економски развој требао бити схваћен као раст реалног БДП (брuto друштвени производ)¹ по становнику (*per capita*), ако нема за последицу деградацију животне средине или социјалне поремећаје (Hinterberger & Seifert, 1997). Ако се одрживи развој дефинише као стални раст благостања *per capita*, односно као пораст различитих индикатора којима се мери развој у времену, онда је такво дефинисање примарно економско, а не еколошко. Тек у каснијим дебатама о концепту одрживости се искристализовала идеја о потреби за дугорочним очувањем свих природних ресурса, потреби за смањењем емисије *GHG* гасова (гасови стаклене баште), опасности од климатских промена, угрожавању биодиверзитета, дезертификацији и слично. Ова питања нису садржана у првобитном схватању, а ни у дефиницији концепта одрживог развоја коју су промовисале Уједињене нације. Ако се погледа садржај Миленијумских циљева развоја или првог Циља одрживог развоја (ЦОР 1), то је суштински економски проблем: редукација екстремног сиромаштва на глобалном нивоу.

Међу неким економистима крајем деведесетих година XX века се појавило схватање да економија и еколошка заштита не могу да се развијају заједно, него искључиво једна на штету друге: *ekonomija vs. ekologija*. Овакво схватање животне средине, њене заштите и очување природних ресурса, као ограничење економског развоја, значи да одрживи развој угрожава економски раст, што не одговара реалној ситуацији (Прекајац & Јосифидис, 1998; Ђукић, 2015).

1.2 ПРИНЦИПИ НА КОЈИМА СЕ БАЗИРА ОДРЖИВИ РАЗВОЈ

Као што је наглашено, концепт одрживог развоја, без одговарајућих инструмената помоћу којих ће се имплементирати, би остало у домену теорије. Основне претпоставке за имплементацију концепта су нове активности које је требало обезбедити (Стевановић et al., 2003):

- Нови финансијски извори и економски аранжмани;

¹ БДП је бруто домаћи производ односно *GDP* (енгл. Gross Domestic Product) и до краја монографије ће се користити термин *GDP*

- Нови правни и институционални оквири;
- Нов приступ техничким и технолошким (зеленим) решењима;
- Интензиван рад на едукацији становништва о овој области и њено укључивање у образовни програм од најранијег узраста деце;
- Нов приступ обавештавању јавности о еколошким дешавањима уз покривање што шире популације и потпуну транспарентност о евентуалним проблемима;
- Ново, озбиљније схватање еколошких проблема које укључује глобалан приступ.

Наведене нове активности захтевају још детаљнију разраду и операционализацију како би се могле директно и применити. У наставку ће бити наведени најчешћи принципи и критеријуми одрживости, који се у пракси обично комбинују, што зависи од стратегије или политике, која ће бити основни документ приликом реализације одрживог развоја од концепта до праксе (Стевановић et al., 2003):

- *Принцип строгог чувања животне средине и принцип предострожности:* је принцип који инсистира на чувању животне средине када теоријске претпоставке о могућим последицама планираних економских активности не пружају довољно информација, знања ни сигурности, па се чувању животне средине даје предност у односу на планирану активност и по цену економског губитка. Међутим, овај принцип не треба користити уколико постоје процене високог степена сигурности да иновативне економске активности неће за последицу имати негативне екстерналије у животној средини.
- *Принцип алтернативних решења:* је општи принцип који се користи код анализа утицаја на животну средину, са једне стране, и анализа трошкова и добити (*cost-benefit*), са друге стране.
- *Принцип строгог очувања природних ресурса:* се примењује у случају када је због привредног развоја неопходна интензивна експлоатација природних ресурса. У овом случају експлоатација мора бити што мањег обима, што мање трошити необновљиве, а што више обновљиве природне изворе, уз истовремену примену прописаних строгих еколошких стандарда. Интензиван привредни развој који за последицу има трајно угрожавање природних извора није нити одрживо, нити дугорочно могуће.
- *Принцип штедљивог трошења природних ресурса у фази пројектовања производа или услуге.*

- *Принцип што дуже трајности производа и услуга*: употребна вредност производа и услуга би требало да се продужи, јер се тиме смањује потреба за заменом дотрајалих употребних вредности, чиме се редукује количина отпада.
- *Принципи „загађивач плаћа“ и „корисник плаћа“*: се користити када је могуће идентификовати загађивача или трошкове узроковане економским активностима еколошки неадекватних производа, пренети на потрошаче.
- *Плански принципи, принципи тржишта, правни принципи и контрола*: се користе самостално или комбиновано, зависно од врсте економске активности и заштите подручја. То могу бити еколошке казне и порези, различити облици забрана или ограничења, еколошке дозволе и слично.
- *Принцип „3R“ (reduce, reuse, recycle)*: истиче важност редукације коришћења нових природних ресурса уколико постоји могућност да се део аутопута настао као резултат производње или потрошње поново врати у производни процес, односно да се процес рециклаже нетоксичног отпада у што већем степену припреми за нов процес производње. То је основа релативно новог концепта производње – циркуларног модела производње (наспрот линеарном моделу који је и даље доминантан). У циркуларној производњи се прави јасна подела на отпад и смеће, јер отпад (ако није хазардан) може поново постати неки облик инпута или енергије у новом производном процесу, а смеће се одлаже на санитарне депоније (Munitlak Ivanović, 2017).
- *Принцип вишеструких анализа сигурности од стране сертифицираних установа*: наглашава значај међународних и националних институција које вреднују не само директне, него и индиректне трошкове, како код обрачуна економске добити одређеног пројекта, тако и код обрачуна трошкова који се односе на евентуалне негативне екстерналије животне средине. Неке од могућих методологија анализа утицаја на животну средину су: Процена утицаја животне средине (*EIA – Environmental Impact Assessment*); Процена утицаја стратегија (*SIA – Strategic Impact Assessment*); Процена стратешког утицаја животне средине (*SEA – Strategic Environmental Assessment*).
- *Принцип јавности, отворености и партиципативности уз информатичку подршку*: треба да буде основна премиса приликом планирања, припреме, спровођења, контроле и извештавања о стратешком или локално важном пројекту неке

заједнице, коју је узроковала нека економска активност уз поштовање концепта одрживог развоја.

Пракса је показала да је и горе наведене принципе потребно ускладити са конкретним карактеристикама подручја на којем се спроводе. Одрживост истовремено треба да води рачуна о економским, еколошким и социјалним интересима, што није лако испоштовати. Мали је број реалних ситуација у којима је могуће задовољити сва три захтева. Ово упућује на неопходну процену приоритета и еластичност приликом доношења одлука, односно на нужност да се често прави „нагодба“ („*trade off*“), како би штета, било ког облика, била сведена на минимум а резултат био што ближи оптималном.

С обзиром на то да је концепт одрживог развоја мултидимензионалан, за становнике локалне заједнице је најважније и одрживо је оно што:

- Пружа могућност дугорочног економског раста и развоја уз пораст запослености, отварање производних и услужних погона у локалној заједници, са циљем подизања конкурентности и учешћа на ширем тржишту;
- Друштвено прихватљиво: обухват што већег броја деце предшколским системом, подизање нивоа образовања што већег броја становника са акцентом на све облике инклузије, важност доживотног учења у савременом друштву, улога жена у друштву, родна равноправност и слично;
- Економски и друштвено прихватљиве активности усклађују се са заштитом животне средине;
- Политички је прихватљиво, мада може бити предмет даљег усаглашавања и договора у установама које су томе намењене.

Напред је наведено да је суштина концепта одрживог развоја, међугенерациски (интрагенерациски) правична дистрибуција природних ресурса, водећи рачуна о наредним генерацијама. Навођењем принципа, критеријума и карактеристика, види се да је концепт одрживог развоја и унутаргенерациски (интергенерациска) правичан.

1.3 МАЊКАВОСТИ ТРАДИЦИОНАЛНИХ ПОКАЗАТЕЉА РАЗВОЈА И ИЗАЗОВИ МЕРЕЊА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Појава која не може да се квантификује, на било који начин, тешко се може вредновати. Из тог разлога, постоје различита схватања на који начин мерити ниво оствареног одрживог развоја. Усвајање Миленијумских циљева и Циљева одрживог развоја процес вредновања је олакшан, дефинисањем конкретних процената и временских оквира у којима неки циљеви или потциљеви треба да се реализују. Ипак, мерење постигнутог нивоа одрживог развоја јесте један од великих изазова.

Првобитно су се обрачунавали макроекономски учинци који остављају траг на животну средину а могу се монетарно изразити (World Bank, 2003). С обзиром на то да ниједна економска активност не може да се реализује без употребе инпута, који су директно или индиректно узети из животног окружења, економски раст и развој не могу бити неограничени, због природног прага капацитета животне средине. Обично држава направи „нагодбу“ (trade off), између брзине и нивоа економског развоја и степена експлоатације природе, као последице црпљења природних ресурса, посебно ако се ради о необновљивим ресурсима (Мунитлак Ивановић & Голушин, 2005а).

Друштвено одговорно понашање и еколошка свест су потребне да би се направила и оваква врста „нагодбе“. Потребан је друштвени консензус око избора који ће се степен еколошке деградације прихватити због пораста економског благостања и потенцијалног раста животног стандарда. Природни ресурси, они су обновљиви, углавном нису способни да се самостално опораве од девастације, па је потребно време и интензивно улагање да би се природни инпути потребни за економске активности, вратили у првобитно стање. Држава која не вреднује своја природна богатства и ресурсе, која их продаје, неодржава и слично, посматрано на дуг рок, ће остати и осиромашити своју сировинску основу. Природна богатства попут земље, воде, ваздуха, немају своје супституте и треба их мудро користити. Став који подстиче неограничен економски раст без обзира на ограниченост ресурса је неодржив.

Економски развој је само део укупног развоја земље, и неопходно је инсистирати на развоју друга два стуба одрживог развоја (еколошком и друштвеном), како би се држава кретала у правцу благостања. Макроекономски показатељ *GDP* може да расте, а да су услови живота

лошији. Раст *GDP* показује темпо развоја земље, али не показује смер кретања: да ли води бољем квалитету живота и животног окружења, или води у еколошку катастрофу. Мерење одрживог развоја земље, захтева мерење стања сва три стуба: економског, еколошког (заштита животне средине у најширем смислу: клима, биодиверзитет, стање водених површина, дезертификација, ерозија и слично) и друштво (институције, образовање, родна равноправност, инклузија, примена правних оквира у пракси и слично).

Приликом мерења степена развијености и богатства земље, током XX века, углавном су се користили традиционални показатељи: агрегатни бруто и нето национални доходак или производ, национални доходак, бруто и нето национални доходак или производ по глави становника (или по запосленом) и слични монетарни показатељи. Међутим, они не показују друштвено благостање и смер економског развоја са становишта његовог утицаја на животну средину. Отуда што не показују који је ниво последица по животну средину узрокован приказани економским индикаторима којима је исказан економски развој, нити показују последице у друштву настале економским развојем.

Раст традиционалних макроекономских показатеља не показује квалитативне последице економских резултата. На пример: раст обима производње који је праћен штетним екстерналијама по животну средину двоструко утиче на раст вредности друштвеног производа! Са једне стране је повећан обим производње а са друге стране расту потребе за здравственим услугама становника погођених штетним деловањем раста обима производње (на пример: растом издатака за чишћење нафтних мрља, уклањањем насталих хаварија, пречишћавање отпадних вода и слично). Што је обим производње и потрошње већи, количина смећа (отпад је шири појам од смећа) која није третирана на адекватан начин, интензивно деградира животну средину, а економски показатељи бележе већу вредност. Интензивније деградирање животне средине захтева и интензивније системе за заштиту животне средине и све то указује на раст „благостања“ земље, јер расту вредности бруто или нето националног производа.

Међутим, никако се не може заузети став да је *GDP* „сиромашан“ показатељ. Када је осмишљен, тридесетих година XX века, *GDP* прихваћен је као најбољи показатељ степена економског развоја неке земље (Samuelson & Nordhaus, 1993). Његова посебна предност је у чињеници да омогућава упоређивање економског развоја различитих земаља, као и

кретање економског развоја у времену односно, може да служи као начин предвиђања економског развоја и не даје простор за субјективне анализе и субјективна тумачења. *GDP* показује монетарно изражену вредност произведених крајњих добара и услуга у некој држави на годишњем нивоу, односно вредност свих добара и услуга које су у том периоду утрошене као сопствена или јавна потрошња, односно сва добра и услуге које су у том периоду продате, инвестиране или извезене у иностранство. Изражено симболима, *GDP* се израчунава на следећи начин (Samuelson & Nordhaus, 1993) :

$$GDP = C + G + I + X$$

Где су симболи:

C - потрошња домаћинства;

G - јавна потрошња;

I - домаће инвестиције у бруто износу;

X - нето извоз.

Из формуле може се извести закључак да монетарно изражен развој неке земље кроз *GDP* није узео у обзир оно што не може бити предмет статистичке анализе, јер не може да се изрази на тај начин. То су на пример: слободно време, слободан приступ јавним добрима, коришћење јавних добара као што су паркови, језера, шуме, реке и друга природна богатства. *GDP* генерално не може да мери квалитет живота становништва неке земље, а тиме ни одрживи развој, што неки економски теоретичари сматрају битним недостатком (Stiglitz, Sen & Fitoussi, 2009; Costanza et al., 2009; Griggs et al., 2013; Costanza et al., 2014). Као показатељ развоја *GDP* не обухвата бројне важне елементе које било које друштво чине целином, јер не приказује социјалну и еколошку „карту“ друштва (Мунитлак Ивановић, 2012).

Убрзане техничко-технолошке промене, које су почеле средином XX века и континуирано трају, глобализација, убрзан развој неких држава током XX века, су омогућиле прикупљање нових многобројних података. Економски индикатор као што је *GDP* није осмишљен да обухвати ове нове податке, како би одлуке биле оптималне не само са економског него и ширег становишта, јер не узима у обзир вредности које карактеришу и друга два стуба одржвог развоја.

Стога су у пракси временом развијени модификовани облици *GDP* за потребе мерења одрживог развоја, под заједничким називом *Beyond GDP*

концепт. *Beyond GDP* концепт се залаже за мерење богатства и развоја земље који у обзир узима много више елемената, а не само економске показатеље, на пример: енергетску ефикасност, енергетску стабилност и сигурност државе од увоза енергената; однос коришћења обновљивих и необновљивих ивора енергије; животни стандард популације; ниво образовања популације; квалитет живота; очекивана дужина живота; здравствено стање популације; родну равноправност; инклузију; ниво друштвене неједнакости; ниво корупције и слично.

1.4. BEYOND GDP КАО НАЧИН МЕРЕЊА НИВОА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

У духу нашег језика термин *Beyond GDP* би се могао тумачити не само као оно што обухвата *GDP*, него појам шири од збира потрошње домаћинства, јавне потрошње, домаћих инвестиција у бруто износу и нето извоза. Како би се *GDP* користио као мера економског развоја која обухвата и друге елементе осим економских, званично се 2007. године кренуло у озбиљније договоре на међународном нивоу, познатих као *Beyond GDP Initiative*.

Европска комисија и Европски парламент, заједно са државама чланицама *OECD*, Римским клубом и Светском организацијом за природу (*World Wildlife Fund* односно *World Wide Fund for Nature – WWF*) су 2007. године организовале *2007 Beyond GDP Conference*, циљу проналажења коригованог, адекватно проширеног *GDP* који би могао да мери и ниво оствареног одрживог (а не само економског) развоја. Крајњи циљ је био идентификовати индикаторе за кориговање постојећег начина обрачуна *GDP*, односно поставити нове методологије обрачуна (*European Parliament, 2007*).

Процес је настављен 2009. године, када је у организацији Европске комисије донет нов документ, који детаљније одређује кључне активности. Ради се о документу који представља мапу односно путоказ за даље активности - *Euro Roadmap: GDP and beyond: Measuring progress in a changing world* (*European Commission, 2009*). Према овој мапи, која представља корак ближе постављању Миленијумских циљева одрживог развоја, као мерила одрживог развоја уместо *GDP*, дефинисано је пет активности које се сматрају кључне за развој нових индикатора. Нови

индикатори су имали за циљ да употпуне класичан *GDP* (European Commission, 2009):

1. Комплетирање обрачуна *GDP* друштвеним индикаторима и индикаторима животне средине;
2. Што краће време за информисање које се односи на доношење одлука;
3. Боља доступност правовремених извештаја о расподели и друштвеној неједнакости;
4. Развој европског модела за бодовање достигнутог нивоа одрживог развоја;
5. Проширење националних рачуна елементима који указују на друштвене потребе и потребе заштите животне средине.

Ако се општи напредак друштва, економско напредовање и раст, благостање становништва мери поштујући *Beyond GDP* концепт, његови индикатори се могу поделити у пет група, на основу **области** које обухватају (European Commission, 2007):

1. *GDP*;
2. *Enlarged GDP* (Увећани *GDP*);
3. Друштвени индикатори;
4. Индикатори животне средине;
5. Индикатори благостања друштва.

Не залазећи у дефиниције сваког од ових индикатора према областима, из назива индикатора се види да они осим економских обухватају и друга два стуба одрживог развоја.

Наредна табела је резултат истраживања аутора који показује припадност „уже“ специфичног индикатора једној од наведених пет група, из области које је предложила Европска комисија, односно ком „ширем“ индикатору припадају.

Табела 1: Приказ „ужих“ индикатора према припадности по областима²

Индикатори	GDP	Увећани GDP	Друштвени индикатори	Индикатори животне средине	Индикатори благостања друштва
Национални рачуни према Евростату	*				
GDP per capita према Евростатаовим подацима	*				
Национални рачуни према Уједињеним нацијама	*				
Метод временске дистанце анализе и представљања индикатора	*		*	*	*
Прилагођена нето штедња		*	*	*	
Национални приход одржив са становишта животне средине		*		*	
Истински показатељ напретка		*			
Индекс одрживог економског благостања		*			
Одрживи национални доходак		*	*	*	*
Канадски Индекс благостања			*	*	*
Индекс способности			*		*
Поређење благостања између држава			*	*	
Индекс перцепције о корупцији			*		
EU индикатори одрживог развоја			*	*	*
Европски индикатори за бенчмаркинг			*	*	*

² У Прилогу 2 је дат приказ Табеле 1 са називима „ужих“ и „ширих“ индикатора на Енглеском језику

Поглавље 1. Настанак и развој концепта одрживог развоја

Индикатори	GDP	Увећани GDP	Друштвени индикатори	Индикатори животне средине	Индикатори благостања друштва
Године срећног живота			*		
Индекс среће на Планети			*	*	*
Индекс људског развоја			*		*
Индекс индивидуалних животних услова			*		*
Модел командне табле одрживости према Миленијумским циљевима развоја			*	*	*
Индекс Миленијумских циљева развоја			*	*	*
Индекс одрживог друштва			*	*	
Индекс среће у свету			*		*
Национални рачуни благостања			*		*
Еколошки отисак				*	
Основни индикатори према Европској агенцији за заштиту животне средине				*	
Оквир за мерење индекса природног капитала				*	
Систем еколошко-економског рачуноводства				*	

Извор: Мунитлак Ивановић, 2012.

Из табеле се може уочити да неки индекси и индикатори истовремено припадају већем броју области. Поједини индикатори су у исто време економски, друштвени и из области животне средине, као што је Прилагођена нето штедња. Већи број „ужих“ индикатора истовремено припадају друштвеној области и области животне средине: Канадски Индекс благостања, Индекс способности, Поређење благостања између

држава, *EU* индикатори одрживог развоја, Европски индикатори за бенчмаркинг, Године срећног живота, Истински показатељ напретка, Индекс среће на Планети, Индекс људског развоја, Индекс индивидуалних животних услова, Модел командне табле одрживости према Миленијумским циљевима развоја, Индекс Миленијумских циљева развоја, Индекс одрживог друштва, Индекс среће у свету и Национални рачуни благостања. Показатељи као што су: Еколошки отисак, Основни индикатори према Европској агенцији за заштиту животне средине, Оквир за мерење индекса природног капитала, Систем еколошко-економског рачуноводства, се односе искључиво на област животне средине. Ови подаци указују на међузависност економског, еколошког и друштвеног подсистема, а тиме и на нелогичност мерења вредности само једног подсистема – економског подсистема (Costanza et al., 2009).

Велики број индикатора и индекса, који се преплићу и односе на различите области, указао је на потребу креирања интердисциплинарне мере, коју ће прихватити што више земаља и тако на јединствен и упоредив начин мерити степен оствареног одрживог развоја. Та мера су управо Миленијумски развојни циљеви, а затим Циљеви одрживог развоја, са сасвим јасним захтевима и постављеним циљевима, који интегрисано мере стање у свим подсистемима одрживог развоја.



ПОГЛАВЉЕ 2. МИЛЕНИЈУМСКИ ЦИЉЕВИ

2.1. МИЛЕНИЈУМСКА ДЕКЛАРАЦИЈА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

Другу половину XX века су махом карактерисали проблеми произашли из сфере економске неједнакости и великих одступања по том питању, у глобалном и регионалном смислу. Као и данас, мали проценат појединаца или корпорација су власници великог процента богатства или учешћа у *GDP*. Наиме, током XX века је остварен велики привредни и друштвени развој, који је био једнак развоју у целој претходној историји. Међутим, глобално посматрано тај развој је био изразито неједнак. Просечан доходак у 20 најразвијенијих држава света је био 37 пута већи од просечног дохотка у 20 најсиромашнијих држава (World Bank, 1999).

Према подацима Светске банке (World Bank, 1999), крајем деведесетих година XX века, просечан *GDP/pc* је износио 23.500,00 америчких долара у развијеним земљама, а у тзв. земљама у развоју само 1.100,00 америчких долара, односно у релацији 21:1. На овај јаз између богатих и сиромашних и генерални раст сиромаштва, утицала је економска криза изазвана слабостима банкарског система и слабом финансијском регулативом која се односила на међународне токове капитала. Управо је овај драстичан јаз у висини дохотка између богатих и сиромашних, развијених земаља и оних који се налазе на путу развоја, био разлог да се креира међународни документ који ће акценат ставити на редукацију сиромаштва. Да би се сиромаштво могло идентификовати и мерити, потребно је претходно дефинисати линију сиромаштва, испод које висина доходака, појединац није у могућности да задовољи основне потребе, у које спадају и физичке (храна, сан, смештај, одећа, приступ пијаћој води, хигијенски услови и слично) и духовне потребе (образовање, култура, спорт, слободно време, хоби и слично).

Управо са том намером, у седишту Уједињених нација у Њујорку, септембра 2000. године је представљена Миленијумска декларација са основним циљем: редукација сиромаштва. Миленијумску декларацију је том приликом подржало и прихватило 189 држава чланица, истовремено постављајући рок за остварење тако захтевног задатка. Том приликом Декларација је и потписана, што значи да су се државе потписнице обавезале на испуњење циљева који произилазе из Декларације (United Nations, 2000).

Рок је био постављен до 2015. године. Септембра 2001. године, приликом изношења извештаја „Смернице за спровођење Миленијумске декларације Уједињених нација“, Генерални секретар Уједињених нација је представио циљеве, познате као Миленијумски циљеви развоја (МЦР). Како би се лакше могли спроводити и контролисати, МЦР су имали пратеће индикаторе, конкретне задатке и развојне циљеве, које је требало реализовати до 2015. године.

Важност ове Декларације није само у дефинисаном основном циљу. Истовремено су постављени и специфични индикатори за мерење развоја међународне сарадње. Ово је први велики покушај чланица Уједињених нација да подстакне глобалну сарадњу због изазова који су очекивани у XXI веку. Декларација је ставила акценат на осам циљева који (ин)директно могу да утичу на редукуцију сиромаштва. Овим документом су истовремено дефинисани и индикатори који су требали да подстакну остварење развојних циљева и задатака који из њих произилазе, однос према владавини права и однос према сигурности и миру у свету. Све наведено се одражава на побољшање глобалних људских права (United Nations, 2000). На новом Светском самиту септембра 2005. године, постављени су потребни амандмани, како би се дефинисани циљеви реализовали до 2015. године (United Nations, 2005).

Миленијумски циљеви су временом добили потпунији назив – Миленијумски развојни циљеви (Millennium Development Goals – MDGs), међутим како углавном нису спроведени у предвиђеном року до 2015. године, настављени су у облику Циљева одрживог развоја односно Глобалних циљева (Sustainable Development Goals – SDGs), чији је рок за имплементацију постављен до 2030. године.

2.2. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ СИРОМАШТВА И ДЕТЕРМИНИСАЊЕ СИРОМАШТВА

Као мултидимензионалан феномен, сиромаштво чине материјална, а затим социјална, физичка, политичка и културна димензија. Суштински изазов је на који начин успоставити институције у којима ће становништво сопственим радом и иницијативом пронађе пут за излаз из сиромаштва (Мунитлак Ивановић, 2010). Становништво угрожено сиромаштвом га дефинише као одсуство контроле и немогућност усмеравања сопственог живота у жељеном правцу, јер је такав живот „обојен страхом“.

Апсолутна линија сиромаштва је висина дохотка или буџета, потребна за задовољавање минималних физичких потреба. Базичне, основне односно минималне потребе се у различитим друштвима различито постављају. Ове потребе треба да садрже категорије: минимум хране дефинисане нутритивне вредности, стамбени простор изражен у квадратним метрима по станару, одећа и основне услуге (вода, основно образовање, здравствено осигурање, посао који доноси зараду довољну да се ове потребе задовоље).

Нутритивна вредност се обично одређује у зависности од климе и географског положаја државе за коју се одређује ова вредност, узимајући у обзир и врсте послова карактеристичних за посматрану географску област, односно просечне енергетске потребе одраслог човека.

Релативна линија сиромаштва је шири појам од апсолутног, јер подразумева задовољавање додатних потреба из области друштвеног живота. Ова вредност је једнака вредности 60% медијане еквивалентног дохотка.

Линија сиромаштва може да се постави у апсолутном износу (нпр. један или два америчка долара дневно по особи) или као проценат просечног прихода *per capita* (нпр. 50% просечног *per capita* прихода). Најчешће се користи овај други приступ, чији ће крајњи резултат зависити од нивоа развоја посматраног друштва. Ова слика није у потпуности реална јер приказује просек на нивоу друштва. Из тог разлога је Светска банка дефинисала још једну званичну јединицу за мерење сиромаштва – паритет куповне моћи (*Purchasing Power Parity - PPP*), која показује релативну меру куповне моћи становништва. На тај начин је омогућено поређење сиромаштва становника различитих држава, јер су цене рада и производа различите у апсолутним износима у различитим државама.

Иако је доста учињено у домену редукције сиромаштва, оно је и до данас остало глобални изазов, мада је било периода када би смањење сиромаштва кренуло у позитивном смеру, али због различитих економских, социјалних или политичких дешавања ти периоди су заустављени. У времену реализације МЦР (Миленијумски циљеви развоја) у Републици Србији, сиромаштво је остало значајна величина, без обзира да ли се ради о апсолутном или релативном сиромаштву (Влада Републике Србије, 2014а). Обе методологије дају исту неповољну слику. То је потврђују и два наредна податка:

1. Удео становништва чија потрошња је била испод прага сиромаштва је 8,6% (апсолутни износ сиромаштва);
2. Удео становништва чији су дохоци по потрошачкој јединици били нижи од 60% медијане еквивалентног дохотка по потрошачкој јединици је 24,6% ³(релативни износ сиромаштва).

Са становишта карактеристике и профила сиромаштва, на ниво животног стандарда највише утичу следећи фактора (Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Владе Републике, UNICEF канцеларија у Србији и Републички завод за статистику Србије, 2017):

1. Положај на тржишту рада;
2. Степен образовања;
3. Место пребивалишта.

Од наведених фактора најјачи утицај има степен образовања, јер врши директан утицај на генерисање прихода, а тиме и на економски статус становништва. Популација са нижим степеном образовања је интензивније изложена ризику од сиромаштва. Према Другом националном извештају о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији 2013. године, највише су ризиком сиромаштва били погођени становници са основним или непотпуним основним образовањем (41,8%)⁴. Популација са вишим односно високом образовањем је била најмање подложна ризику од сиромаштва (7,1%)⁵.

У зависности од коришћене методологије, добијају се различити резултати о дистрибуцији прихода у Републици Србији. Важно је истаћи да су обе методологије користиле вредност Gini коефицијента. Једначина коју је поставио Corrado Gini (Gini, 2012) не полази од вредности индивидуалних доходака, како би се утврдило колико је становника са једнаким или већим дохотком од величине која је постављена као стандард (на пример просечна зарада по раднику изражена у новчаним јединицама). Gini-јев коефицијент полази од збира доходака (агрегатни доходак) становника са једнаким или већим дохотком од стандарда, како би се добијена вредност ставила у однос са бројем прималаца.

³Влада Републике Србије, 2014а

⁴ Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Владе Републике, UNICEF канцеларија у Србији и Републички завод за статистику Србије, 2017

⁵ Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Владе Републике, UNICEF канцеларија у Србији и Републички завод за статистику Србије, 2017

Ако ξ , y представљају константе; A_y , представља збир доходака изнад нивоа y ; N , представља број становника са једнаким или већим дохотком од нивоа y ; онда Gini једначина има облик (Gini, 2012):

$$\text{Log } N = \xi + y \log A_y$$

На пример, у 2012. години, неједнакост мерена потрошњом, према Анкети о потрошњи домаћинства, Република Србија је спадала у групу земаља са равномерном дистрибуцијом прихода, јер је вредност Gini коефицијента износила 0,2624. Међутим, упоредива SILC методологија (The Survey on Income and Living Conditions - SILC) је показала сасвим другачији резултат, јер је вредност Gini коефицијента износила 0,3825.

Генерално посматрано, ово нису задовољавајући резултати али је ипак остварен позитиван помак. Напредак је остварен у домену имплементације нових социјално-инклузивних политика, побољшања система социјалне заштите и усавршавања саме методологије којом се прати и мери сиромаштво. Стопа сиромаштва је 2002. године износила 14%, затим је 2009. године смањена је на чак 6,9%, али услед последица светске економске кризе стопа сиромаштва је 2013. године износила 8,6%. Ово је последња забележена вредност која се односи на праћење реализације Миленијумске декларације и њених циљева за период 2000-2015. године (Влада Републике Србије, 2015).

2.3. ОСАМ МИЛЕНИЈУМСКИХ ЦИЉЕВА РАЗВОЈА СА РАЗВОЈНИМ ЦИЉЕВИМА

Због значаја сиромаштва као феномена, Миленијумска декларација је на прво место ставила искорењивање екстремног сиромаштва, а затим у осталих седам циљева се концентрисала на друге мере који треба својом имплементацијом да допринесу реализацији првог циља:

1. **Искорењивање екстремног сиромаштва и глади.** Као граница екстремног сиромаштва постављена је линија сиромаштва од једног америчког долара на дневном нивоу по становнику, односно 1,25 долара по становнику посматрано кроз паритет куповне моћи (World Bank, 2008). Овај циљ је детаљније разрађен кроз три развојна циља која би требало да помогну остварењу основног циља, а то су:

1. Редукција броја становника који живе са мање од једног долара дневно за 50%;
 2. Редукција броја становника који пате од глади за 50%;
 3. Пораст количине хране намењене становницима који пате од глади.
2. **Пружање универзалног основног образовања становништву.** И у овом случају су детаљније постављени развојни циљеви:
1. Обезбеђење основног образовања свој деци;
 2. Настојање да деца остану у систему образовања што дуже и стекну што виши степен и квалитет образовања.
3. **Интензиван рад на промовисању родне равноправности.**
1. У овом циљу акценат је стављен на елиминисање неједнакости полова преваходно у систему основног и средњег образовања, и то до 2005. године, односно изједначавање полова по приходима 2015. године на свим нивоима.
4. **Напори усмерени ка смањењу смртности деце.** Конкретно постављен развојни циљ је:
1. Смањење смртности деце старости до пет година за две трећине.
5. **Напори усмерени ка унапређењу здравља жена, посебно у репродуктивном периоду, и то:**
1. Смањење смртности мајки за три четвртине.
6. **Интензивирање напора у борби против HIV/AIDS (ХИВ/Сиде)⁶ и других опасних а преносивих обољења која имају смртни исход.** Развојни циљеви су:
1. Заустављање или редукција ширења HIV/AIDS;
 2. Заустављање или редукција ширења маларије, туберкулозе и других опасних преносивих болести.
7. **Развој свести и напори усмерени ка обезбеђењу еколошке одрживости и одрживости животне средине.** Из овог циља су касније произашли Циљеви одрживог развоја. Без одрживог развоја, посебно еколошког стуба и заштите животне средине, не може бити ни дугорочно одрживог економског развоја, који води

⁶ HIV/AIDS (Human immunodeficiency virus infection and acquired immune deficiency syndrome) односно ХИВ/Сиде је стечени синдром имунодефицијенције. Због међународног превода скраћенице даље ће се користити енглеска скраћеница HIV/AIDS

редукцији сиромаштва. Декларација у овој тачки подразумева реализацију следећег:

1. Укључивање принципа одрживог развоја у политички и правни програм држава уз истовремене активности усмерене ка смањењу губитка природних (посебно необновљивих) ресурса;
 2. За 50% смањење становника који немају приступ пијаћој води;
 3. Решавање егзистенцијалних услова за око 100 милиона становника који живе у најтежим условима. Рок за овај развојни циљ је нешто дужи, а постављена граница је до 2020. године.
8. Нов приступ у Декларацији је: **Стварање глобалних партнерства за развој**. Реч је о сарадњи развијених земаља, земаља у развоју и транзицији и неразвијених земаља. Осми циљ је детаљно разређен у три развојна циља:
1. Интензивнија либерализација тржишта и финансисјких система у смислу њихове недискриминације, што подразумева помоћ у управљању и развоју ради редукције сиромаштва на националном и глобалном нивоу;
 2. Напори усмерени ка посебној помоћи најнеразвијенијим земљама. Под облицима помоћи се подразумева: отпис или смањење дуга презадуженим земљама, бесцарински режим за производе који потичу из неразвијених земаља, већа званична помоћ у свим облицима развијених земаља неразвијеним земљама. Ове обавезе се односе на све државе потписнице Миленијумске декларације;
 3. Концентрисање пажње на специфичне потребе сиромашних малих острвских држава;
 4. Напори усмерени ка решавању проблема задужености земаља у развоју на националном и глобалном нивоу у сврху дугорочних мера отплате дуга;
 5. Напори усмерени ка повећању запослености младих чиме се у земљама у развоју истовремено решава питање незапослености и продуктивности;
 6. Обезбеђење приступа земљама у развоју потребним медицинским средствима и лековима, на основу договора са фармацеутским компанијама;
 7. Обезбеђење приступа земљама у развоју до погодних услова за набавку потребне савремене технологије и *know-how*, у

области информационих и комуникационих области, на основу договора са приватним сектором развијених земаља.

Из наведених циљева се могу уочити темељи глобалних међународних односа, који треба да карактеришу XXI век: слобода, једнакост, међусобна солидарност, чување природе и њених ресурса и подела одговорности (United Nations Development Programme, 2005).

Европска унија се за период 2000-2004. године, определила за мере и инструменте који је требало да редукују сиромаштво. У извештају Европске комисије о Миленијумским циљевима развоја за наведени период, одабрано је шест области које се сматрају круцијалним за реализацију основног циља: смањење сиромаштва (European Commission, 2004). Одабране области су:

1. Трговина и развој;
2. Интеграција и сарадња на регионалном нивоу;
3. Промоција и подршка адекватним макроекономским политикама и могућност једнаког приступа социјалним услугама;
4. Развој сектора транспорта и услуга;
5. Подршка одрживом руралном развоју и производњи здраве хране;
6. Јачање капацитета и структуре институција.

Потребно је нагласити да се у Извештају Европске комисије посебно истичу три питања, истовремено заступљена у свих шест циљева, у свим чланицама *EU*. У Извештају се акцентује потреба проналаска одговора на следећа питања:

1. Родна равноправност;
2. Јачање људских права;
3. Заштита животне средине.



ПОГЛАВЉЕ 3.

**ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА
МИЛЕНИЈУМСКИХ ЦИЉЕВА
РАЗВОЈА У РЕПУБЛИЦИ
СРБИЈИ**

3.1 ОСНОВНА ДОКУМЕНТА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ МИЛЕНИЈУМСКИХ ЦИЉЕВА РАЗВОЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Препорука Миленијумске декларације је да земље које су погођене сиромаштвом, а постоје изричито угрожене одређене социјалне групе, развију, усвоје и имплементирају националне стратегије развоја. На овај начин свака држава узима у обзир своје специфичности и олакшава постизање Миленијумских циљева (МЦР). Израда оваквог националног плана би требало да се одвија кроз јавну дебату, водећи рачуна о специфичностима приоритета развоја на националном нивоу.

Влада Републике Србије је донела сет циљева у складу са Миленијумском декларацијом: Национални Миленијумски циљеви развоја у Републици Србији (Влада Републике Србије, 2006). Кроз увод, детаљну разраду са специфичним задацима који се односе на Републику Србију, закључним разматрањима и прилозима, Влада Републике Србије је направила оквир и поставила јасне и прецизне циљеве и индикаторе за мерење, узимајући у обзир специфичности земље. У Прилогу 1 приказани су Национални Миленијумски циљеви и задаци. Сваки циљ је детерминисан кроз неколико задатака, да би сваки задатак по потреби још детаљније био разрађен кроз неколико специфичних задатака.

Свака држава има своје специфичности и компаративне предности, као и области где је слабија од других држава или је у фази оптималног темпа раста. Стога Миленијумске циљеве развоја треба нужно прилагодити конкретним потребама сваке земље и њених становника. Влада Републике Србије је октобра 2004. године формирала мултиресорну Радну групу за праћење реализације планова и циљева постављених Миленијумском декларацијом Уједињених нација. Радну групу су чинили представници: различитих министарстава, Сталне конференције градова и општина (СКГО), Републичког завода за статистику (РЗС), Тима који је био задужен за реализацију раније донете Стратегије за смањење сиромаштва, Републички завод за јавно здравље Србије (РЗЈЗ), Канцеларије за прикључивање Европској унији и агенције Уједињених нација у Републици Србији.

Хронолошки посматрано, Миленијумски циљеви развоја (МЦР) су уграђени у национални програм развоја Републике Србије. Овај процес је почео инкорпорирањем МЦР у Националну стратегију за смањење сиромаштва 2003-2008. године. За спровођење Миленијумских циљева развоја кроз примену Стратегије за смањење сиромаштва је био задужен тадашњи тим потпредседника Владе Републике Србије. Затим је 2006. године Влада усвојила извештај: Национални Миленијумски циљеви развоја. Уз помоћ тима Уједињених нација у Републици Србији, је израђено неколико важних извештаја, који су пратили резултате остварене у претходном периоду:

- Преглед реализације Миленијумских циљева развоја у Републици Србији (2005);
- Оквир за праћење Миленијумских циљева развоја (2006);
- Периодични извештај о Миленијумским развојним циљевима (2009);
- Барометар Миленијумских циљева развоја за Републику Србију (2013).

Активности које су предузеле Уједињене нације су допринеле реализацији МЦР у Републици Србији, а документ урађен заједно са Оквиром Уједињених нација за развојну помоћ (*UNDAF*) су потпуно у складу са оквиром за праћење Миленијумских циљева развоја за Републику Србију. Ради се о документима које је Оквир Уједињених нација за развојну помоћ донео за два периода: 2004-2010. године и 2011-2015. године.

Уз сарадњу са привредним сектором, представницима медија и невладиним сектором, радна група је била усмерена ка одређивању националних Миленијумских циљева. На овим активностима је било ангажовано око стотину експерата из различитих области, како би се проширио консултативни процес и како би се формирале радне подгрупе за различите области и питања. Радна група је поред дефинисања националних циљева имала и задатак да упозна ширу јавност са Миленијумским циљевима развоја (Влада Републике Србије, 2006).

Као основу за израду Прегледа реализације Миленијумских циљева развоја у Републици Србији, Радна група је користила постојеће стратегије, званична документа и базе података. Влада је усвојила документ, *Преглед*, маја 2005. године. *Преглед* је као део Извештаја о

напретку свих земаља у имплементацији Миленијумских циљева у периоду 2000-2005. године, представио Генерални секретар Уједињених нација, септембра исте године на 60. заседању Генералне скупштине (United Nations, 2005). Улога Извештаја о напретку у имплементацији МЦР и представљања *Прегледа* свих чланица Уједињених нација, је био да се међународна јавност упозна са постигнутим резултатима, у циљу јачања међународне и регионалне сарадње у појединим областима од заједничког интереса. Овим се истовремено реализује осми циљ Декларације: развијање глобалних и партнерских односа у сврху добробити што већег броја људи и што интензивнијег развоја.

Сваки од горе наведених извештаја, које је представила Влада Србије, у или за одређени временски период, је имао контролну улогу. На тај начин се лакше могло пратити остваривање сваког МЦР и на време кориговати евентуалне аномалије односно убрзавање темпа спровођења.

Слика 3: Значај развијености институција и међузависности подсистема за одрживи развој



Извор: Аутор прилагођено према Националној стратегији одрживог развоја

Конкретно, ради праћења кретања интензитета реализације Миленијумских циљева, у међуфази 2009. године, је направљен Преглед о Миленијумским циљевима развоја на националном нивоу (Влада Републике Србије, 2009). Смисао Прегледа из 2009. године, био је информисање домаће јавности о дотадашњим постигнућима, како би се покренуле и убрзале социјалне активности ради реализације циљева. На овај начин подигнута је и ојачана свест о проблемима на које се до тада наилазило у пракси. Истовремено, ојачана је политичка одговорност и различити облици партнерстава и изграђене су националне институције за праћење и извештавање јавности о напредовању у остваривању МЦР. Сва три подсистема одрживог развоја морају имати добру међусобну интеракцију повезану са институцијама. Постављени задаци у сва три подсистема захтевају добру правну основу и њихово спровођење, што је немогуће без јаким повратних спрега са институцијама.

На крају дефинисаног периода за реализацију циљева до 2015. године је представљен Извештај о реализацији Миленијумске декларације и Миленијумских циљева за период 2000-2015. године. Овај Владин документ је приказао коначне резултате које је Србија постигла у овом периоду (Влада Републике Србије, 2015).

3.2. ПРЕГЛЕД РЕЗУЛТАТА У ИМПЛЕМЕНТАЦИЈИ МИЛЕНИЈУМСКИХ ЦИЉЕВА РАЗВОЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Како ће се видети у наредном прегледу, Република Србија је добрим делом имплементирала већину Миленијумских циљева развоја. На жалост, нису сви циљеви постигнути у целости, што је задатак који би требало да се реализује кроз Циљеве одрживог развоја (SDGs) до 2030. године. Интензитет и темпо реализације сваког МЦР у Републици Србији у периоду 2000-2015. године је изгледао на следећи начин:

МЦР 1: Искорењивање екстремног сиромаштва и глади

Мада је о самом феномену сиромаштва у сасвим општем оквиру, било речи у претходној тачки, реализација МЦР 1 у нашој земљи има своје специфичности. Истакнуто је да и поред изузетног развоја технологије, у XX веку проблем глобалног сиромаштва није решен. Већина земаља је суочена са решавањем овог проблема, који је концентрацијом и глобализацијом капитала постао још израженији. Већина

високоразвијених земаља, у намери даљег и бржег економског раста, је питање сиромаштва маргинализовала.

За Републику Србију, реализацији МЦР 1, полазна година у односу на коју се мери посматрани циљ и из њега, дефинисани развојни циљеви, је 2002. година. Глобална финансијска криза је зауставила позитиван тренд у редукацији сиромаштва, праћен растом стопе запослености, који је почео 2002. године. Стопа незапосености показује удео незапосленог становништва у укупном броју радно активног становништва. Преломне 2009. године стопа незапослености је износила 16,6% што је за 2,3% више него претходне 2008. године. Овај показатељ је имао највишу негативну вредност на територији Војводине (18,3%) затим у централној Србији (17,2%), а у Београду је имала најнижу вредност (13,4%)(Републички завод за статистику, 2012).

Табела 2: Стопа апсолутног сиромаштва у Републици Србији током трајања имплементације Миленијумских развојних циљева (период: 2002-2013.)

	2002.*	2009.**	2010.**	2011.***	2012.***	2013.***
Релативни удео у укупној популацији која живи у апсолутном сиромаштву у %	14,0	6,9	9,2	6,8	8,8	8,6

Извор: * Републички завод за статистику Србије, 2008

** Влада Републике Србије, 2012

***Влада Републике Србије, 2014а

Како се види из Табеле 2, базна вредност стопе сиромаштва у 2002. години је износила 14,0%. Циљ да се стопа сиромаштва преполови је испуњен 2009. године, јер је стопа сиромаштва пала на 6,9%. Међутим, ова стопа је од почетка глобалне економске кризе полако расла, и више није достигла ниво из 2009. године. Раст стопе сиромаштва до 2013. године приказан је у Табели 2.

У Републици Србији, SILC методологија је први пут примењена 2013. године на узорку од око 8.000 домаћинстава. Ова методологија има за циљ прикупљање компаративних података који се односе на приходе, сиромаштво, услове живота и инклузију. Добијени подаци су коришћени

за детерминисање социјалних, међународно упоредивих индикатора, за поређење у нашој земљи и због поређења са другим државама.

На основу Анкете о приходима и условима живота (SILC) из 2015. године, стопа ризика од сиромаштва је износила чак 25,4% (Републички завод за статистику, 2016). Спроведена по трећи пут у Републици Србији, SILC методологија је указала на континуиран раст диспаритета и раст стопе сиромаштва у угроженим групама до 2015. године.

Анкета је показала да су са становишта старости од ризика сиромаштва, у нашој земљи, најугроженији становници млађи од 18 година (29,9%) и наредна старосна категорија старости од 18-24 године (30,3%). Ако се посматрају домаћинства, најугроженија од ризика сиромаштва, су домаћинства од две одрасле особе са троје и више издржаване деце (35,8%) и самохрани родитељи са једним или више издржаване деце (35,4%). Са становишта запослености, најугроженија од ризика сиромаштва, је категорија становништва старија од 18 година која није запослена (46,2%) (Републички завод за статистику, 2016).

Први период у имплементацији МЦР 1 је добро почео, карактерише га одређени ниво економског раста, мада је и у том периоду раст запошљавања био изазов. Раст запослености у Републици Србији кроз креирање нових радних места је био спор и пре кризе, у периоду 2000-2007. године. У истом периоду, економије у окружењу су бележиле бржи и интензивнији раст запослености (Светска Банка, 2014).

Период финансијске кризе 2008-2014. године је праћен падом запослености у Републици Србији. Национална стратегија запошљавања за период 2011-2020. године је најавила овај тренд и период после 2014. године, иако се за тај период очекивао економски раст. Разлог тој појави лежи у чињеници да су се бенефити економског раста преливали у раст плата већ запослених, а не у отварање нових радних места.

Немогућност раста запослености у том периоду је и последица неспремности приватног сектора и новоотворених малих и средњих предузећа (МПС) да запосле отпуштене раднике, иако је овај сектор био у фази раста. Последица реструктурирања државних и друштвених предузећа су били отпуштени радници, који су поред ново пристигле радне снаге средњошколског образовања и свршених студената направили додатни притисак на тржиште рада. Део радника је нашао посао у неформалном сектору, и тиме је овај притисак олакшан. Углавном се ради о неквалификованој радној снази.

Анкета о радној снази из 2014. године је показала да је тај проценат био прилично висок 2012. (22,48%) и 2013. године (19,3%) а у 2014. години се повећао (22%) (Републички завод за статистику, 2014). Наведени подаци показују да је проценат незапослености у Европској унији у истом периоду далеко мањи него што је то у Србији.

Проблем је дугорочна стопа незапослености која има растући тренд и карактерише тржиште рада у Републици Србији у периоду спровођења Миленијумских циљева. Она је пала за 2% у периоду 2011-2013. године, али је од 2013. године наставила да расте. Ако се упореди са чланицама Европске уније, овај индикатор је у Републици Србији је 4 пута већи у односу на просек у Европској унији, где он износио само 5,1% (Републички завод за статистику, 2014).

Иако је предмет родне равноправности посебан Миленијумски циљ, који се посебно анализира и треба да се постигне, он се провлачи кроз скоро све циљеве. Када је реч о незапослености, подаци показују да су жене константно више погођене незапосленошћу него мушкарци, чак и кад имају виши степен образовања. Самим тим оне су више изложене ризику од сиромаштва. Жене у већем проценту поседују виши степен образовања од мушкараца (6,4% жена има диплому завршеног терцијарног образовања док тај проценат код мушкараца износи 3,9%) (Крстић & Corbanese, 2009). Удео незапослених жена у дужем периоду предвиђеном за реализацију МЦР, је имао већу вредност него код мушкараца (период 2008-2014. године), али је имала опадајући тренд са 2,3% на 0,8% незапослених жена. Крајњи показатељ није лош, с обзиром на то да долази до побољшања положаја жена, мада већи терет кризе у свим друштвима носе жене.

Популација пореклом из руралних подручја, популација са завршеним средњим образовањем или онима који нису завршили средње образовање, представља највећи релативни удео незапослених младих радника у укупном броју незапослених (International Labour Organization, 2008).

Од великог утицаја на ниво сиромаштва и инклузије, има запошљавање особа са инвалидитетом (Републички завод за статистику, 2014). Постоје две групе програма политике запошљавања и посебне активности усмерене ка подизању степену запошљавања особа са инвалидитетом (Влада Републике Србије, 2005). Према Националном акционом плану запошљавања који се односи на 2015. годину, предвиђене су 1.

нефинансијске мере политике запошљавања и 2. финансијске мере политике запошљавања.

- 1. Невинансијске мере политике запошљавања су различите услуге које се односе на послодавце. У ову групу мера спадају: организовање сајмова на којима се сусрећу радници са инвалидитетом и потенцијални послодавци, одабир и усмеравање лица која траже запослење према послодавцу, контактирање послодаваца ради стицања информација о њиховим потребама за врстом радника и карактеристикама посла које могу да обављају особе са инвалидитетом и друге врсте услуга потенцијалним послодавцима и радницима са инвалидитетом. На ове начине се значајно да подиже свест послодаваца о могућностима запошљавања особа са посебним потребама, и утиче на процес инклузије ових особа у друштвено економски систем.*
- 2. Финансијске мере политике запошљавања су оне које би финансијски подстакле послодавце да се одреде за лица са инвалидитетом у процесу селекције и запошљавања радника. То је део интегралног процеса укључивања и рехабилитације особа са инвалидитетом ради квалитетнијег живота и социјализације у друштвене и економске токове. Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом (Влада Републике Србије, 2009а) поштују се основна људска права и достојанство особа са инвалидитетом. Закон у Члану 2. истиче да лица са инвалидитетом имају равноправну прилику за заснивање радног односа у складу са професионалним способностима. Закон истиче да сви чланови друштва имају једнака права и обавезе и забрањује било који облик дискриминације особа са инвалидитетом. Истовремено се истиче родна равноправност приликом запошљавања код особа са инвалидитетом.*

Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом предлаже три облика финансијског подстицаја потенцијалним послодавцима (Влада Републике Србије, 2009а):

- Субвенције које се односе на запошљавање особа са инвалидитетом на новоотвореним радним местима;*
- Субвенције које се односе на зараде особа са инвалидитетом које немају претходно радно искуство;*
- Рефундација која се односи на издатке које има послодавац у случају прилагођавања радног места где ради особа са*

инвалидитетом и услуге стручне подршке особама које се запошљавају под посебним условима.

МЦР 2: Пружање универзалног основног образовања становништву

Кључни садржај овог циља је да се пружи универзална могућност за стицање образовања средњошколског нивоа, а да основно образовање обухвати сву децу адекватног узраста. Корак даље у имплементацији овог циља је да се унапреди постојећи систем образовања, да се уведе и формално прихвати сваки облик доживотног образовања (Lifelong Learning – LLL).

Испуњење циља, похађање основног образовања показује веома добар резултат, који је у 2014. години имао обухват од 98,5% становника Републике Србије. Овај проценат покрива општу популацију, а реч је о нето стопи похађања основног образовања. У исто време је повећан број деце са потешкоћама у учењу и инвалидитетом, која су била обухваћена системом редовног образовања. Међутим, деца из ромских и деца из руралних заједница и даље нису била део овог позитивног тренда.

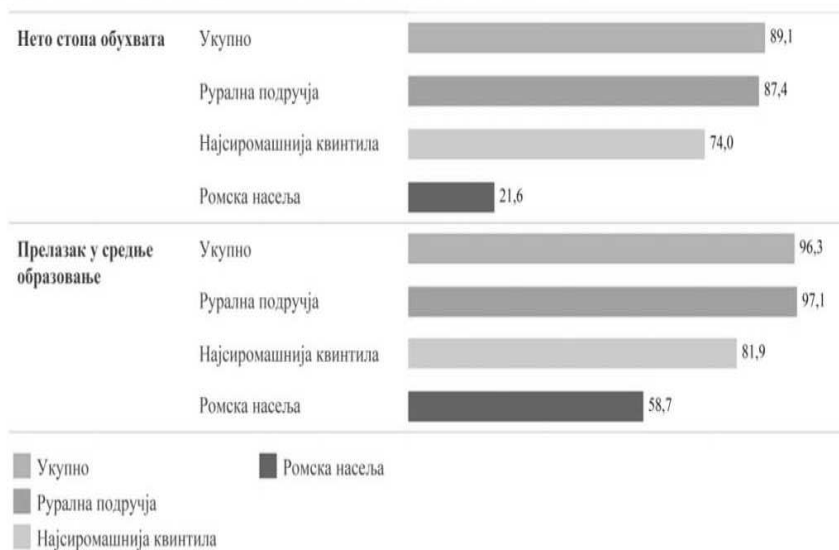
У Републици Србији, обавезно је само основно образовање. Средње и високо образовање нису обавезни. Наведени ниво образовања олакшавају будући живот, због могућности одабира посла и подобности за радно место. Мада није обавезно, средњошколско образовање је пожељно и представља један од стратешких циљева у систему образовања. Намера је да деца што дуже остану у систему образовања. Истраживање вишеструких показатеља (MICS) за 2014. годину показало је, да је прелазак на средње образовање најниже код популације из ромских насеља и најсиромашније квинтиле становништва.

Удео деце из руралних подручја који су стекли средњошколско образовање је веће него код ромске деце и најсиромашнијег становништва. Нето стопа обухвата средњошколским образовањем 2014. године, укупно посматрано, је износила скоро 90% (89,1%). Две године раније вредност стопе обухвата средњошколским образовањем је износила 85%. Анализа резултата добијених истраживањем вишеструких показатеља, је указала да је у 2014. години нето стопа похађања средњошколског нивоа образовања најнеповољнија за девојчице из ромских насеља. Резултати су лошији и интензитет брже пада са растом сиромаштва. Последица тога је да је 2014. године само 5%

најсиромашније ромске деце било обухваћено системом средњошколског образовања.

При крају периода реализације Миленијумских циљева, резултати истраживања вишеструких показатеља (MICS) су потврдили да углавном Роми нису обухваћени средњошколским образовањем, што највише погађа младе ромкиње. Што је економска слика домаћинства са женском децом средњошколског узраста лошија, тренд има израженији пад. У односу на ово питање, резултати MICS истраживања су показали да само 5% ромске деце из домаћинства најсиромашније квинтиле, стиче средњошколско образовање.

Графикон 1: Обухват средњошколског образовања у 2014. години у процентима



Извор: MICS - Истраживање вишеструких показатеља, 2014 (Влада Републике Србије, 2015: 32)

Досадашњи систем образовања у Републици Србији није добро постављен, јер расположиви људски ресурси углавном немају одмах применљива и практична знања. Самим тим они нису конкурентни на домаћем и на глобалном тржишту радне снаге, иако су праведност образовног система и економски статус ученика на приближно истом нивоу као и у чланицама OECD.

Напред наведено потврђују и резултати петнаестогодишњих ученика приликом решавања PISA тестова - Програма за међународно вредновање ученичких постигнућа (Programme for International Student Assesments - PISA). Квалитет средњошколског образовања је испод глобалног просека. Охрабрујуће је да су резултати PISA тестова побољшани у периоду 2006-2012. године (OECD, 2012).

У области функционалне писмености, забележен је напредак. Процент функционално неписмених који је у 2006. години износио 52% се смањио скоро за пола, за само шест година, и износио је 33% у 2012. години (Влада Републике Србије, 2015).

Доживотно учење се у правном систему Републике Србије први пут помиње 2009. године. У Члану 11, Закона о основама система образовања и васпитања, (Народна скупштина Републике Србије, Сл. гласник РС, бр. 88/2017), јасно је дефинисано шта су кључне компетенције за целоживотно учење:

- Комуникација на матерњем језику;
- Комуникација на страном језику;
- Математичке, научне и технолошке компетенције;
- Дигитална компетенција;
- Учење методологије стицања знања (учења);
- Друштвене и грађанске компетенције;
- Осећај за иницијативу и предузетништво;
- Културолошка освешћеност и изражавање.

Целоживотно учење има јаку теоријску основу и дугу примену у пракси развијених земаља. Basil Yeaxlee (1920), професор и предавач са Катедре за психологију на Дапартману на Оксфорду је са колегом Eduardom Lindemanom (1924), поставио основе за целоживотно учење. Lindeman се бавио питањима образовањем одраслих и дефинисао интелектуалну основу како би се разумела потреба континуираног образовања током целог живота. Доживотним учењем као темељем развоја целог друштва, касније су се бавили и други аутори, међу којима се посебно истиче рад Dewey Johna (How We Think, 1910; Democracy and Education, 1916; Experience and Nature, 1925; Art As Experience, 1934; Experience and Education, 1938; The School and Society & The Child and Curriculum, 1956; и слично).

Доживотно учење се може схватити као активности учења кроз цео живот, како би се усавршила и унапредила знања, способности и вештине и тиме утицало на сопствени, социјални и пословни раст. Доживотно учење подразумева осавремењавање свих врста знања, интересовања, способности за изградњу друштва знања и менаџмента знањем. Самим тим постоји обавеза да се признају сви облици учења: формално, неформално и информално.

Република Србија се не може похвалити интензивном применом програма целоживотног учења за разлику од већине чланица *OECD*. Конкретно у 2013. години се само је 3,5% особа старосне доби између 26-64 година укључило у овакве програме. Већина појединаца и друштво у целини, нису препознали значај континуираног усавршавања и образовања. Доживотно учење је неопходно из разлога што постојеће стечено знање, вештине и компетенције у данашње време веома брзо застаревају.

Значајан разлог који не мотивише на доживотно учење је непризнавање неформалног учења од стране друштвеног система. Временом значај сировина, технике и технологије, односно опипљивог капитала се осетно смањило. Уколико постоје нова знања која се примењују, процес производње и пружања услуга се може битно побољшати.

У 21. веку велику улогу има знање, односно неопипљиви капитал (*untangible assets*) у односу на традиционално схватање (опипљивог) капитала (*tangible assets*). Нова знања пружају могућност супституције постојећег начина производње и пословања новијим и савременијим облицима (зелена техника и технологија, циркуларна производња, обновљиви извори енергије, нове и другачије сировине). Постојећа знања имају тенденцију све бржег застаревања, а квантум новог знања расте све већом брзином. Овакав тренд се наставља и у будућности ће бити базиран на континуираном процесу усавршавања.

Република Србија, у испуњењу овог МЦР, мора да убрза своје деловање и интензивира напоре, како би се приближила позиционираним економијама које велики део свог *GDP* остварују употребом нових знања (кроз јефтину или другачију производњу) и извозом савремених производа или *know-how*.

МЦР 3: Интензиван рад на промовисању родне⁷ равноправности

Пре анализе реализације овог МЦР у Србији, важно је дефинисати шта јесте а шта није родна равноправност, јер је овај облик равноправности једно од основних достигнућа човечанства. Стога питање равноправности између жена и мушкараца, представља генерално питање развоја сваког друштва, а не само питање женске слободе и еманципације (Покрајински омбудсман, 2013). Родна равноправност обухвата:

- Успостављање партнерства између жена и мушкараца у напорима везаним за право жена на рад;
- Заштиту жена од било ког облика насиља;
- Социјалну једнакост;
- Интензивну еманципацију жена ван етичких, државних и верских подела.

Развој друштва се огледа у расту политичког и сваког другог облика присуства и видљивости жена у друштву. Друштва са развијеном родном равноправношћу су она у којима се права жена штите у свим областима. То су најчешће високо развијена и социјално напредна друштва (Тодоров, 2012).

Анализом жалби и притужби жена, уочено је да се оне махом жале на сиромаштво, незапосленост, нерешено стамбено питање и из тога проистекле економске проблеме. Са овим се посебно суочавају самохране мајке и жене након развода које су старатељи деци. Последњих година је транспарентнији и јавности доступнији проблем насиља над женама и насиље у породици. Ова видљивост не утиче на присуство насиља, јер је оно у порасту или се о овом проблему тек сада јевно говори (Покрајински омбудсман, 2013).

Према документима Уједињених нација, насиље над женама је: „испољавање историјски неједнаких односа друштвене моћи између мушкараца и жена који су довели до дискриминације и доминације над женама од стране мушкараца и до спречавања потпуног напретка жена...”

⁷ Мада се у свакодневном изражавању речи „род“ и „пол“ изједначавају, они нису синоними и немају идентично значење. Биолошке разлике између жена и мушкараца (хормони, физичке карактеристике и слично) чине одлике пола. Родна равноправност ставља акценат на социјалне и културолошке карактеристике а полна равноправност акценат ставља на биолошке разлике.

(Резолуција Генералне скупштине Уједињених нација, 1993; Пекиншка декларација, 1995). Захваљујући доприносу и појачаним активностима невладиног сектора али и државних институција, порасла је свест јавности о насиљу и његовим последицама.

Тек након истека примене Миленијумских циљева развоја дошло је до промене у законодавној области. Иако је у Парламенту раније усвојен, Закон о спречавању насиља у породици, а који је ступио на снагу јуна 2017. године. Међутим у примени Закона има недостатака, јер ни крајем 2017. године није постојала јединствена централна електронска евиденција о насиљу у породици односно није постојала могућност поредивости података (Аутономни женски центар, 2018).⁸

Цивилни сектор је веома активан у овој области у намери да се помогне женама које трпе било који облик насиља, јер насиље није приватно него друштвено питање. Стога је држава у обавези да преузме свој део одговорности јер се дубоко укоренења схватања о родним улогама тешко мењају.

Процене мреже Жене против насиља, су дошле до података да је у последњих 10 година у овом облику насиља живот изгубило више од 350 жена а да смртност жена у породичном насиљу годишње износи између 30 и 40 жена. Ови подаци Републику Србију сврставају у земље са највишом стопом смртности жена услед насиља – фемицид (Жене против насиља, 2018).

Задаци у оквиру циља промовисања родне равноправности, пре свега су се односили на економску равноправност али и интензивирање учешћа жена у политичком животу и управљачким структурама, те развој превенције за заштиту жена од насиља.

Што се тиче испуњења задатка да се смањи родна разлика у запослености, она је постигнута, али не као последица интензивнијег запошљавања жена, него као резултат губљења радних места које је

⁸ Четврти независни извештај Аутономног женског центра о примени Закона о спречавању насиља у породици посматра тромесечни период септембар-новембар 2017. године који указује на недостатке у пракси. Више о подацима за период од 2017. године на сајту: <http://www.womenngo.org.rs/vesti/1096-cetvrti-nezavisni-izvestaj-o-primeni-zakona-o-sprecanju-nasilja-u-porodici>

више погодило мушкарце, јер је њихово релативно учешће у укупној запослености било веће.

Што се тиче задатка везаног за пораст учешћа жена у политичком животу и на менаџерским функцијама, овде је резултат нешто бољи. Ово је последица примене Закона о равноправности полова (Народна скупштина Републике Србије, 2009), који је прописао обавезу учешћа жена од минимум 30%, како на локалном тако и на националном нивоу. Међутим, овај закон је 2016. године повучен и преименован у Закон о равноправности жена и мушкараца, али и пре усвајања је повучен из процедуре.

Учешће жена у политичком животу је интензивирано на националном и локалном нивоу. Међутим до 2015. године није било жена на суштински важним функцијама. Њихов положај је нешто бољи али је и даље неопходан мониторинг и механизам заштите, обзиром да је присутан тренд пораста насиља над женама и у породици.

МЦР 4: Напори усмерени ка смањењу смртности деце

Реализација МЦР 4, која се односи на Републику Србије је захтевала дефинисање индикатора за праћење смртности деце и одојчади, праћење квалитета и коришћења медицинских и других услуга које утичу на побољшање здравственог стања деце и одојчади. Према Извештају о реализацији Миленијумских циљева (Влада Републике Србије, 2015), до 2014. године смртност деце је смањена за скоро 50%.

Други задатак у оквиру овог циља се односи на побољшање здравственог стања мајки у антенаталном и постнаталном периоду, за минимално једну трећину. Овај задатак је такође остварен јер је вредност индикатора за праћење здравственог стања мајки у посматраном периоду је повећана за 24%.

И други показатељи су имали задатак да потпомогну имплементацију МЦР 4. На пример:

1. Исхрана одојчади природним путем (дојењем);
 2. Систем имунизације и вакцинације деце;
 3. Политика заштите различитих права деце;
1. Исхрана одојчади путем дојења, је имала позитивна кретања до 2010. године. Постављени циљ до 2015. године није реализован. Циљ је

био да се деца барем до шест месеци старости искључиво хране на овај начин, односно да овај проценат са 15% порасте на 30%.

2. У Републици Србији имунизација и вакцинација је имала традиционално високе вредности, али није реализован постављени циљ од 99,0% до 2015. године. И поред интензивног рада на терену, и могућности информисања, у садашњем периоду резултати су још лошији него у периоду до 2015. године. То је последица контрадикторних информација о потенцијалној трајној опасности по примаоце имунизације.
3. При Влади Републике Србије формиран је Савет за права детета 2002. године. Савет је израдио Национални План акције за децу. План је дефинисао генералну политику заштите права деце до 2015. године која се односи на злостављање, небригу, искоришћавање и насиље над децом (Влада Републике Србије, 2005 са исправкама 2005, 2007 и 2008).

Савет за права детета је донео и друга значајна документа која су помогла реализацији МЦР 4 су (Савет за права детета, 2002):

- Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања;
- Нацрт Стратегије за превенцију и заштиту деце од насиља;
- Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања;
- Упутство о поступању полицијских службеника према малолетним и млађим пунолетним лицима;
- Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији;
- Водич за израду локалног плана акције за децу;
- Стратегија за смањење сиромаштва.

На жалост, ако се погледа ситуација након истека рока за постизање Миленијумских циљева, ситуација се у овој области погоршала. UNICEF је 2017. године на Светски дан детета објавио прилично забрињавајућу статистику која се односи на положај деце у Републици Србији (Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије et all., 2017):

- У Србији 8,4% деце живи у апсолутном сиромаштву;
- На линији сиромаштва живи 30,2% деце односно свако треће дете у Србији живи у ризику од сиромаштва;
- Скоро 30% деце узраста до 5 година нема одговарајућу исхрану;

- Процент деце старости до 3 године која нису примила све вакцине је порасла на скоро 20%.

Ово су подаци из 2017. године, а ситуација је боља него пре једне деценије, јер је смртност новорођенчади и мале деце је смањена за 50% и више деце се уписује у школу.

Наведени подаци су последица економског стања друштва и смањења величине тзв. „средњег слоја“ који је покретач развоја сваког друштва. Раслојавање друштва које води ка сиромаштву је основни узрок оваквих резултата. Постоје смернице у оквиру новог сета циљева (Циљеви одрживог развоја-SDGs), које би требало да до 2030. године дају жељене резултате.

МЦР 5: Напори усмерени ка унапређењу здравља жена, посебно у репродуктивном периоду

Право на здравље је основно људско право сваке жене. Кроз историју, здравље жена се посматрало кроз призму традиције, културе, друштва, порорице и професионалне медицинске заштите, где углавном доминирају мушкарци (Аутономни женски центар, 2004).

Према опште прихваћеној дефиницији здравља, на основу Устава Светске здравствене организације (WHO - World Health Organization), женско здравље обухвата и социјалну, емоционалну и физичку добробит. Поред биолошких својстава оно зависи и од економских, социјалних и политичких услова у којима жена живи (Constitution of the World Health Organization, 1946; Constitution of the World Health Organization: Basic Document, Supplement, 2006).

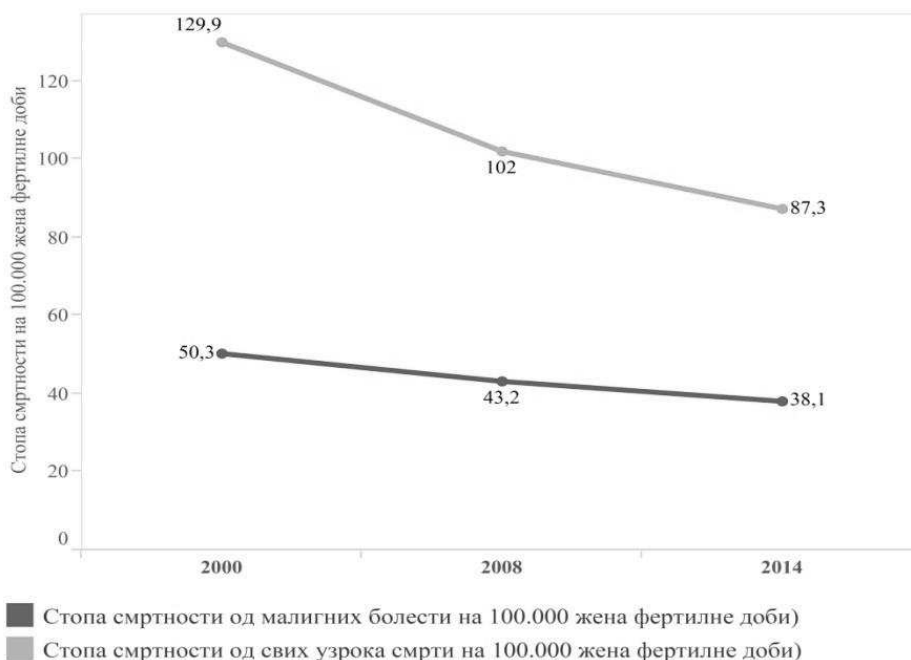
Дугогодишње уверење које је допринело дефинисању МЦР 5 је став да су разлике између мушког и женског здравственог стања искључиво последица биолошких различитости полова. Овакав став је утицао да се здравствено стање жена посматрало у највећој мери у смислу њихове репродуктивне улоге: улогу трудноће и порођаја. Систем здравствене заштите не узима у довољној мери у обзир родне карактеристике које га дефинишу, јер је углавном уско фокусиран на здравствену заштиту везану за улогу жене као мајке (Аутономни женски центар, 2004).

Међутим, питање здравственог стања становништва, без обзира на пол, није само лични проблем појединца. То је значајно питање сваког

друштва, а тиме је држава у обавези да успостави систем и адекватне службе које ће се старати и о политичким и друштвеним последицама здравственог стања становништва, посебно жена, управо због репродуктивног здравља. Наравно да и саме жене треба да преузму сопствену одговорност и активну улогу у очувању свог здравља као и здравља њихове деце и породице (World Health Organization, 2002).

Када је о репродуктивном здрављу реч, код већине жена компликације се јављају углавном пред крај трудноће, током порођаја али и у раном послепорођајном периоду код породиља. Иако су ове чињенице познате, велики проценат жена у овом ризичном периоду не добије ни основну здравствену заштиту. Ипак треба нагласити да је сама методологија мониторинга здравља жена у овом периоду промењена на боље. Од 2007. године је креиран и уведен прецизнији начин за прикупљање и анализу података. Самим тим, због промене методологије, серије података које се односе на МЦР 5 нису у потпуности упоредиве.

Графикон 2: Стопа смртности жена фертилне доби у периоду 2000-2014. године



Извор: Влада Републике Србије, 2015: 51

Графикон 2 показује пад две величине: стопу смртности жена од малигнух обољења на 100.000 жена у фертилној доби и стопу смртности жена од свих узрока смрти на 100.000 жена у фертилној доби, у периоду 2000-2014. године. Стопа смртности жена од малигнух обољења на 100.000 жена фертилне доби је у 2000. години износила 129,9 да би постепено опадала до 87,3 у 2014. години. Исти тренд има и стопа смртности жена од свих узрока смрти на 100.000 жена фертилне доби. Наиме ова стопа је 2000. године износила 50,3 да би до 2014. године пала на 38,1. Иако се стопа смртности услед малигнух обољења смањила, ово је и даље најчешћи разлог смртности жена.

Директно повезано не само са здрављем жена у репродуктивном периоду, него и са далекосежним последицама лоше вођене демографске и социјалне политике, је демографска слика у Србији до 2015. године и касније, јер ова слика није задовољавајућа.

Влада Републике Србије је донела Стратегију за подстицање рађања 2008. године (Влада Републике Србије, 2008), али то није дало адекватне и очекиване резултате. Према информацијама Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, стопа рађања у Србији (без АП Косова) према новој методологији износи чак 35% испод нивоа потребног за просту репродукцију становништва! Посебан проблем је старење становништва у Србији. Према резултатима пописа становништва из 2002. године, а према Стратегији подстицања рађања, „више од 900.000 лица у Централној Србији и око 300.000 лица у АП Војводини, односно шестина становништва обе популације, стара је 65 и више година“ (Влада Републике Србије, 2008). Ови подаци су још више изражени резултатма пописа из 2011. године, који показују да је укупан број становника старости од 65 година и више, већи од 1.250.000, на територији целе Републике Србије, а просечна старост (оба пола) је 42,2 године (Републички завод за статистику, 2012а). Ово значи да је Србија у групи земаља са најстаријим становништвом у свету. У саопштењу Министарства, такође је наведен проблем емиграције из Србије, као један од узрока ниског фертилитета.

Иако се податак односи на период после рока за имплементацију Миленијумских циљева, Републички завод за статистику, из 2016. године, истиче да је овај тренд и даље био (и данас је) присутан. Наиме, број рођених беба у 2016. години је био најмањи од Првог светског рата.

На овакву ситуацију ипак не утиче само репродуктивно здравље жена. Да би се овај негативан тренд зауставио, односно да би се видели први позитивни помаци, у смислу пораста укупног броја становника, потребне су деценије. Потребни су адекватни економски и социјални услови. У периоду 2008-2010. године миграциони салдо (однос између досељених и одсењених лица из Србије) је око 15.000 становника годишње.

Како је наведено у Стратегији подстицања рађања, први циљ Републике Србије је стационарно становништво, што значи да нето стопа репродукције буде 1 тј. да „једна жена у свом репродуктивном периоду треба да се надомести са једним женским дететом“ (Влада Републике Србије, 2008). То би значило број становника прве наредне генерације буде исти као број текуће генерације.

Како би се реализовао овај циљ, неопходно је прво реализовати сегментирани, посебне циљеве (Влада Републике Србије, 2008):

- Снижавање трошкова везаних за подизање деце;
- Помоћ при усклађивању пословних и родитељских обавеза;
- Рад на промовисању репродуктивног здравља младих и упознавање са негативним последицама коришћења абортуса као метода заштите од нежељеног родитељства, промовисање коришћења савремених метода контрацепције;
- Помоћ паровима у борби за реализацију родитељства, обзиром да интензитет неплодности у порасту;
- Промоција здравог подизања детета и односа према материнским обавезама;
- Интензивна и проактивна едукација која се односи на раст популације. Било који облик притиска или приморавања усмерених ка порасту рађања имао би нежељене ефекте;
- Интензивније укључивање локалне самоуправе у упознавање и решавање специфичних проблема на локалном нивоу у смислу њиховог решавања.

Ако се успешност у реализацији МЦР 5 огледа искључиво у унапређењу здравља жена, посебно у репродуктивном периоду, може се рећи да је тај циљ остварен, јер је постигнуто смањење морталитета жена у репродуктивном периоду од 30% (Влада Републике Србије, 2015).

Међутим на основу изнетих података и трендова о кретању популације, које се односе на негативан природни прираштај и миграциони салдо

наше земље, јасно је да се цело друштво мора интензивно, озбиљно и дугорочно бавити овим проблемима.

МЦР 6: Интензивирање напора у борби против HIV/AIDS и других опасних и преносивих обољења која имају смртни исход

Начин преношења HIV/AIDS се променио у нашој земљи: смањен је број преношења HIV/AIDS код интравенозних зависника од дроге (IDU), уз даљи опадајући тренд. Насупрот томе, преношење сексуалним путем има растући тренд.

У погледу категорија преноса HIV-а међу новодијагностикованим HIV зараженим особама пријављеним у периоду 2002 – 2013. године у Републици Србији, постоји јасан тренд раста међу мушкарцима који имају сексуалне односе са другим мушкарцима – MSM. Наиме, 66% свих пријављених случајева HIV-а у 2012. години и 63% свих пријављених случајева HIV-а у 2013. години (у односу на 26% у 2002. години и 11% у 1991. години), припадају MSM категорији. Познавање ових података је резултат тестираних MSM на VCCT локацијама (центри за добровољно саветовање и тестирање на HIV⁹).

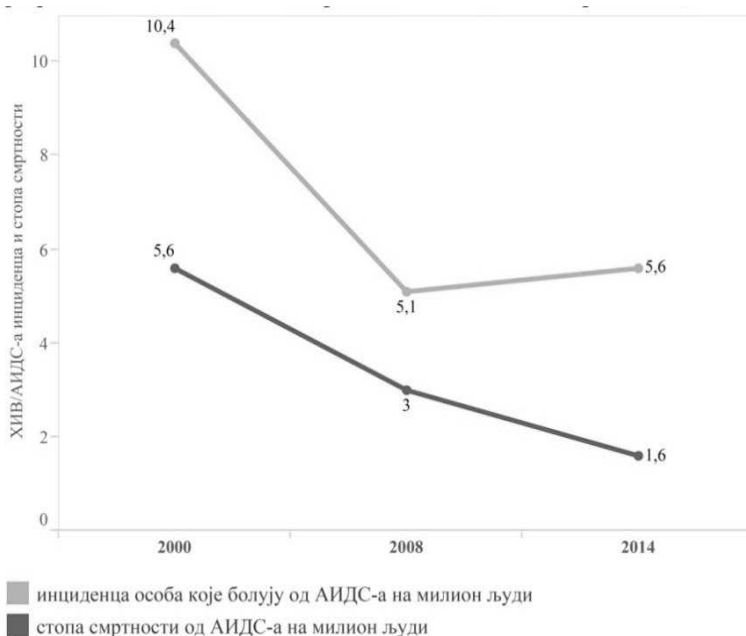
Реализација овог дела МЦР 6 је остварена, јер је смртност оболелих од HIV/AIDS смањена на пола до 2015. године (износила је 1,6 морталитета за милион људи).

Како показује Графикон 3, *стопа смртности* AIDS¹⁰-а на милион људи од 2000. године па до краја посматраног периода има константан тренд пада. За разлику од овог показатеља, *инциденца особа* које болују од АИДС-а на милион људи, до 2008. године је драстично пала (скоро за половину), да би до краја периода бележила лагани раст (са 5,1 на 5,6 особа на милион људи).

⁹ енгл. Human immunodeficiency virus infection

¹⁰ енгл. Acquired immune deficiency syndrome

Графикон 3: Смртност и преваленца HIV/AIDS-а у периоду 2000-2014. године



Извор: Влада Републике Србије, 2015: 52

Део МЦР 6 се односи на контролу туберкулозе применом Директно опсервиране терапије - ДОТ стратегије. Захваљујући ДОТ стратегији инциденца туберкулозе се до 2015. године смањила на пола и резултати у лечењу туберкулозе су самим тим бољи.

Успех у постизању циљева била је реализација Пројекта Министарства здравља уз помоћ међународне фондације "Глобални фонд за борбу против СИДА-е, туберкулозе и маларије". Овај пројекат, под називом "Контрола туберкулозе у Србији кроз спровођење ДОТ стратегије и пружање теренских услуга угроженом становништву" је почео са реализацијом 2004. године (Министарство здравља Републике Србије, 2004). Са добијених 2,5 милиона долара бесповратне помоћи Република Србија се обавезала на контролу туберкулозе и друге обавезе:

- Директно посматрано лечење (ДОТ);
- Снабдевање и приступ антитуберкулозним лековима;
- Стандардизовани и јединствени систем извештавања о болести;
- Снажна политичка подршка.

Наведени пројекат је трајао 10 година и завршио се марта 2015. године са оствареним задатим циљевима. Стопа инциденце од 37 (37 умрлих на 100.000 становника) са почетка пројекта је знатно смањена 17 (17 умрлих на 100.000 становника) до краја пројекта. Тиме се наша земља нашла у групи земаља са ниском стопом инциденце од туберкулозе.

Један од основних индикатора одрживог развоја је очекивани животни век становника односно, очекивано трајање живота на рођењу. Што је држава развијенија, богатија, са бољим и хуманијим приступом здравственим и медицинским услугама то је и овај индикатор већи.

Треба нагласити да се *под очекиваним трајањем живота на рођењу не мисли на трајање тј. дужину живота у годинама*. „Дужина живота“ за Републички завод за статистику је синтетичка мера морталитета. То је просечно очекивано трајање живота на основу претпоставке да се специфичне стопе морталитета по старости неће мењати.

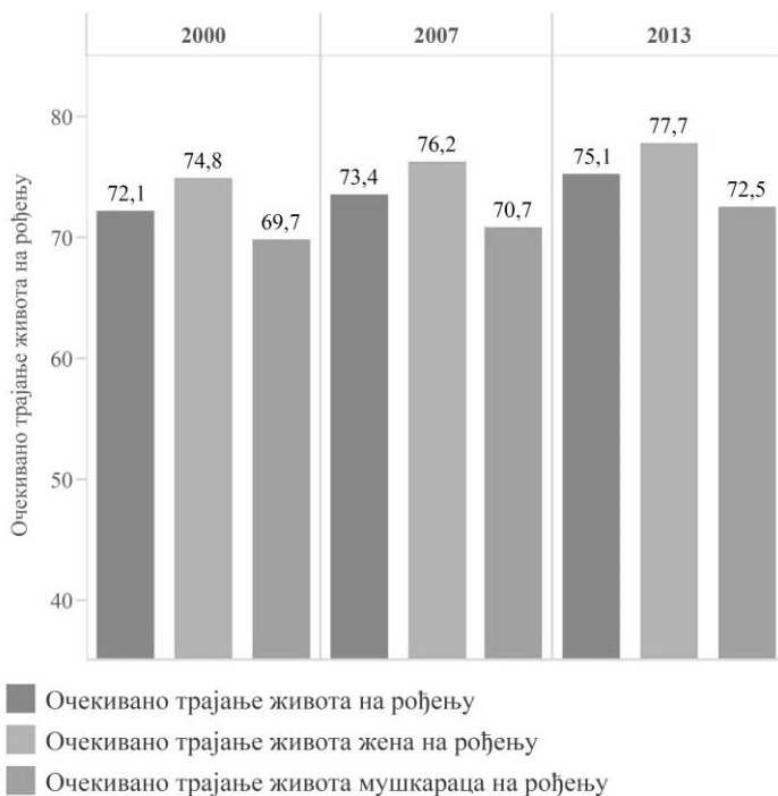
Подаци Републичког завода за статистику из 2013. године (Републички завод за статистику, 2013), наводе је да је у времену од 2000. године до 2013. године очекивано трајање живота продужено за 3 године и то са 72,1 годину на 75,1 годину.

Презентирани подаци посебно се прате за мушкарце и за жене. Тако је 2000. године очекивано трајање живота за мушкарце на рођењу било 69,7 а за жене је исти показатељ износио 72,1. Како наредни графикон показује, 2013. године очекивано трајање живота за мушкарце на рођењу било у порасту и износило је 72,5 а индикатор за жене износи 75,1 година. Ако се посматра однос између очекиваног трајања живота за мушкарце на рођењу и очекиваног трајања живота за жене на рођењу, овај показатељ код жена (на посматраном узорку од 13 година) је већи, за око 3 године.

У оквиру реализације МЦР 6 су проблеми који се односе на лоше навике и утичу на здравље јер представљају начин живота (пушење, конзумирање опијата и алкохола, интимни односи без одговарајуће заштите здравља). Резултати из ових области су у периоду спровођења Миленијумске декларације до 2015. године, имали позитиван (тј. опадајући тренд) до пред крај посматраног периода. Међутим, резултати су се од 2013. године погоршали и захтевали су строгу и упорну континуирану примену различитих мера превенције и едукације,

посебно међу млађом популацијом. Та обавеза се пренела и на текући и будући период¹¹.

Графикон 4: Очекивано трајање живота мушкараца и жена у периоду 2000-2013. године



Извор: Влада Републике Србије, 2015: 54

МЦР 7: Развој свести и напори усмерени ка обезбеђењу еколошке одрживости и одрживости животне средине

Сви аспекти одрживог развоја су окосница ове монографије. Еколошки аспект и заштита животне средине у МЦР 7 су само део концепта одрживог развоја. Стратегија која се односи на концепт одрживог развоја је донета 2005. године, под називом Национална стратегија одрживог

¹¹ Овакве врсте података се добијају на основу периодичног анкетања становништва, на пет или шест година. После трећег циклуса анкетања доноси се закључак и могу се сагледати промене понашања популације.

развоја (Влада Републике Србије, 2005а). Пето поглавље Стратегије се бави искључиво питањима заштите животне средине.

Акцент је стављен на очувању свих облика природних ресурса и богатстава (обновљиви и необновљиви енергенти, вода, ваздух, тло, шуме, минерални, рудни и други ресурси). *Суштина заштите животне средине није угрожавање економске активности* (Драшковић, 2013). *Концепт одрживог развоја управо инсистира на економском расту уз еколошку заштиту, уз адекватан друштвени и институционални развој.*

Када се говори о заштити животне средине од интензивних економских активности, мисли се на заштиту од отпада, различитих акцидентата и хазарда, хемикалија испуштених у окружење, GHG гасова, буке, ублажавање климатских промена, увећаног броја природних катастофа, пораст нивоа мора, топљења поларног леда, спречавање ерозије биодиверзитета и слично (Драшковић et al., 1998). Контролом штетних емисија и увођењем чисте зелене технологије, пречишћавањем и рециклажом отпада и сличним активностима економске активности не могу бити еколошки штетне (Ђукић, 2015а). Све популарнији модел циркуларне економије је еколошки прихватљивији¹².

Генерално, може се очекивати да ће иновације и технолошки прогрес имати двоструко позитиван утицај не само на раст продуктивности (утицај на економију), него и на еколошке аспекте производње. Технолошки прогрес и нови производни процеси, који се непрекидно усавршавају, имају позитиван утицај на смањење употребе необновљивих ресурса, са једне стране, а са друге, смањују загађење. Употреба алтернативних извора енергије (соларна енергија, гас, снага ветра, плима и осека), ради производње електричне енергије, ће смањити употребу нафте и угља који су и даље примарни извори енергије. Утицај информационих технологија у овој области у скорој будућности је сигуран. Развој ИТ сектора пружа нове могућности за штедњу природних ресурса, у смислу боље искоришћености, али и редукације утицаја притиска на животну средину.

За реализацију МЦР 7, од великог значаја је био Национални програм за заштиту животне средине, донет 2010. године. Овим десетогодишњим програмом, прво је приказано стање и детектовани су проблеми у пет области животне средине:

¹² Детаљније видети у Мунитлак Ивановић, О. (2017)

1. Ваздух,
2. Вода;
3. Природно окружење: геодиверзитет и биодиверзитет;
4. Шумско богатство и земљиште;
5. Климатске промене.

Затим је извршена анализа узрока негативних екстерналија у животној средини и њихове негативне последице на здравље популације и стање у привредним секторима.

Да би овај Програм дао резултате, прво су морали бити дефинисани институционални и правни носиоци спровођења Програма као и извори финансирања. Процене су да ће за реализацију постављених циљева до 2019. године укупно бити потребно 4,1-4,2 милијарде евра (Национални програм заштите животне средине, 2010).

Истовремено су постављени приоритетни циљеви заштите животне средине за сваку од 5 области, са становишта времена: краткорочни, континуирани и средњорочни. Временски оквир сваког циља је прецизно дефинисан:

- Краткорочни циљеви заштите животне средине обухватају период од 2010 - 2014. године (укупно 185 циљева);
- Континуирани циљеви заштите животне средине обухватају период од 2010 - 2019. године (укупно 123 циља);
- Средњорочни циљеви заштите животне средине обухватају период од 2015 - 2019. године (укупно 21 циљ).

Тренутно се Република Србија налази у извршавању средњорочних и сталних (континуираних) циљева.

Поглавље 27 за приступ чланству у *EU* прилично захтевно, обимно и изискује високе трошкове, оно ће се вероватно спроводити постепено у етапама, као и у неким другим садашњим чланицама *EU*. Национална стратегија за апроксимацију у области животне средине, која је донета 2011. године, се бави питањем усклађивања права и праксе у Републици Србији са правом и праксом у *EU*. Досадашњи ниво финансијских улагања у Србији у овој области за инфраструктуру, која може подржати нове облике производње и потрошње, је далеко нижи у односу на улагања у садашњим чланицама из Централне Европе (у овом-предприступном периоду). Циљ сваког друштва треба да буде не само

одржива производња него одговорна и одржива потрошња. Свест самих потрошача тј. становништва о еколошкој одговорности појединца је од кључног значаја када се жели постићи одржива потрошња и одрживи развој.

Испројектовани развојни циљеви у оквиру МЦР 7 су и смањење становника који немају приступ чистој пијаћој води за 50%, односно побољшање егзистенцијалних услова живота становника који живе у екстремно лошим условима, за апроксимативно 100 милиона становника. Обзиром на обим и потребна средства за реализацију, рок за реализацију овог развојног циља је продужен до 2020. године.

На нивоу Републике Србије, стање на терену по овом питању је осетно боље. Ако се као основ за поређење узме 2002. година, ситуација је значајно побољшана са становишта приступа чистој пијаћој води и јавном систему водоснабдевања. Међутим због загађења воде нужно је било побољшати и мере које се односе на безбедност пијаће воде.

Пренета је лоша пракса из прошлости да се инфраструктурни проблеми не решавају истим интензитетом у урбаним и руралним срединама. Многа села и даље немају решена инфраструктурна питања, посебно када се ради о водоводу и канализацији. У овој области неопходно је да локална заједница уложи додатне напоре како би се и ова подручја покрила водоводним и канализационим системима, са нагласком на пречишћавање комуналне отпадне воде.

Када је у питању реализација задатка који се односи на смањење становништва које живи у екстремно лошим егзистенцијалним условима, прво треба дефинисати шта се смара нехигијенским (егзистенцијалним) условима. Смештај је нехигијенски ако нема било који од наведених карактеристика: приступ чистој пијаћој води, канализациони систем, простор за становање је мали за број станара а становање је небезбедно.

Угрожене групе које живе у лошим егзистенцијалним условима, су најчешће сиромашни становници или бескућници који су смештени у прихватилишта и становници „дивљих“ насеља без елементарних хигијенских услова (углавном становници ромске популације). Део МЦР 7 који се односи на овај захтев, на жалост, остварио је веома мали напредак. Иако су различите иницијативе потпомогнуте партнерством са Уједињених нација и ЕУ, ови резултати су остали скромни. Према

анализама *UNICEF*-а, процене су да је чак скоро 20% домаћинстава у Србији живи у нехигијенским условима (УНИЦЕФ, 2014).

Социјална прихватилишта су често једино место за људе који су из различитих разлога остали без места становања и некога да се брине за њих. Капацитети таквих установа су далеко испод потреба за број корисника (који је, на жалост у порасту). Корисници који дођу у прихватилиште су често гладни, хигијенски запуштени, оболели од хроничних или психичких болести, а зими са промрзлинама. Од великог значаја за лица које нису смештена у прихватилишта, јер имају свој смештај, јавне кухиње су често једина места где могу добити топлу и кувану храну. Последњих година број људи који би желели да постану корисници јавних кухиња или већ испуњавају услове за то, је све већи.

Роми и њихов начин живота је специфичан. У урбанистичким плановима разликују се три типа ромских насеља и услови живота у њима: сламови, нехигијенска насеља и уређена насеља (Варади, 2014).

1. *Сламови* чине чак 20% ромских насеља. Становници живе у страћарама а смеће се не односи из сламова. Услови у којима се живи су изразито нехигијенски и не постоји никакав облик инфраструктуре. Циљ је да највећи део ових насеља буде расељен а да се Роми сместе у уређенија насеља.
2. *Нехигијенска насеља* настају на земљи у власништву Рома, а могу бити и власништво државе или предузећа. Становници ових насеља живе у сопственим смештајима. То су разни облици страћара и самостално и нестручно грађених кућа од чврстог материјала. Обично су овакве куће недовршене. Нека од ових насеља су опремљена системом водоснабдевања али не и канализационим системом. Питање становања Рома у овим насељима треба решавати унапређењем самих насеља и обезбеђењем хигијенских услова.
3. У *уређеним насељима* куће су грађене од чврстих материјала. То су обично савремено опремљене куће велике квадратуре. Власници земље су Роми. Најчешће овакве куће граде Роми који приходе остварују изван Републике Србије. Ова врста насеља има решена питања инфраструктуре а налазе се обично на ободу већег града. Њихово учешће у укупним ромским насељима је 11% (Варади et al., 2014).

Држава је део МЦР 7 који се односи на социјална питања покушала да реши доносећи правна акта и стратегије (Закон о социјалном становању („Службени гласник РС”, број 72/2009), Закон о социјалној заштити („Службени гласник РС”, број 24/2011), Стратегија за смањење сиромаштва у Србији и Национална стратегије социјалног становања („Службени гласник РС”, број 13/2012)).

Међународна заједница је покренула иницијативу која се превасходно односила на збрињавање и смештај интерно расељенх лица и Рома а касније и становништва погођеног поплавама 2014. године. Међутим ова иницијатива је резултирала малим помацима. Једним делом неуспех ових и сличних иницијатива је у чињеници да су правна акта и стратегије креиране без свеобухватне и оквирне дугорочне визије, јер приступ био делимичан и фрагментиран. Донети правни инструменти нису дали очекиване резултате јер им је недостајала имплементација.

МЦР 8: Нов приступ у Декларацији - Стварање глобалних партнерства за развој

Овај циљ се односи на економски стуб одрживог развоја односно креирање и развој одрживе економије на глобалном нивоу. Под овим се подразумева лакши и јефтинији приступ новој (посебно зеленој технологији) али и обучавање запослених у тој области. Овај циљ је шири предуслов за реализацију претходних циљева. Без међународних партнерстава, посебно у области економије и привредног развоја, Република Србија ће тешко моћи сама да реализује било који циљ, јер су за спровођење сваког циља углавном потребна финансијска средства. Да би се реализовали претходни циљеви неопходан је одржив и динамичан раст *GDP*. Промене у величини и структури *GDP* утичу на успех реализације Миленијумских циљева развоја.

У периоду до 2015. године, до када је требало да се реализују Миленијумски циљеви развоја, свет је потресла светска економска криза која је почела 2008. године. Иако је почела у Сједињеним Америчким Државама, домино ефектом је захватила и утицала на кретање економског раста скоро свих држава. У 2012. години Република Србија је забележила негативан раст привреде од 1,5%. Привредно кретање се благо опоравило наредне године растом од 2,6%, али је већ 2014. године забележила реални економски пад од 2,0% (Влада Републике Србије, 2015). Позитивна економска кретања са почетка периода примене

Миленијумских циљева развоја су прекинута, због ефеката глобалне економске кризе.

Претпостављало се да ће носиоци економског раста бити мала и средња предузећа (МСП). Овај сектор је требало да генерише нова радна места, развија домаћу технологију, буде носилац инвестиција и тиме подиже конкурентност домаћих производа и услуга. Повећање доступности технологијама је један од развојних циљева МЦР 8. Међутим, да би се нове и високе технологије могле користити, од круцијалног значаја је усвајање нових знања. Тиме се враћамо на важност доживотног учења. Стране директне инвестиције су често управо стизале у облику *know-how* и нових технологија. Истовремено јављала се потреба за техничким и информатичким „описмењавањем“ што већег броја становника, а не само радника и менаџера.

Конкретно, 2005. године је тек сваки пети становник Републике Србије могао да приступи и користи персонални рачунар и интернет прикључак. Постављен је циљ да до 2015. године у Републици Србији на располагању постоји више персоналних рачунара него што је број становника а да је покривеност мобилном и интернет мрежом скоро потпуна¹³. Број корисника интернета је свакако порастао, али је број корисника персоналних рачунара већи од броја корисника интернета. То се може објаснити јазом у покривеношћу широкопојасном мрежом интернета између руралних и урбаних подручја. У урбаним срединама је развијенија инфраструктура и приступ интернету и 2015. године је износила 52,4% док је тај проценат у руралним подручјима износио 28,5% (Влада Републике Србије, 2015).

Како би се интернет интензивније користио, држава се нашла у позицији да повећа инвестиције инфраструктуру али и у истраживање и развој (Research and Development - R&D). Иако су према Стратегији научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године, издвајања за истраживање и развој требала континуирано да расту и да 2014. године износе 0,9% од *GDP*, а 2015. године да износе 1,05% *GDP* то се није десило (Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије et al., 2016). Буџетска средства за науку су већ дуго времена мања од 0,5%, тачније крећу се 0,36-0,46%. Ови показатељи су далеко испод препорука које је дао UNESCO, да

¹³ Интересантан податак је то, да је у време светске кризе број претплатника мобилне телефоније и број интернет прикључака, имао тенденцију раста.

издвајања за образовање износе 6%. Чланице Организације за економску сарадњу и развој (OECD) поштују ову препоруку.

Када се говори о улагањима у људске ресурсе, не мисли се само на улагања у образовање него и улагања у здравствену заштиту. Друштву је потребно здраво и образовано становништво које може да буде носилац економског раста. Као и у области образовања, и у области здравствене заштите улагања нису довољна. У периоду 2005-2013. године држава је за здравствену заштиту издвајала само 5,7%. Процене су да су у истом периоду укупни расходи за здравствену заштиту били апроксимативно око 9% *GDP* (Влада Републике Србије, 2015). Издвајања за здравство су остала на ниском, недовољном нивоу што је један од приоритета који се пренео у наредни период.

Глобално партнерство које би омогућило даљи и бржи развој Републике Србије је интеграција у *EU*. То је стратешко ордељење Републике Србије а то значи да је један од националних приоритета развој добрих партнерских односа са садашњим чланицама Уније. Реализација овог дугоочекиваног циља, између осталог, би требало да допринесе бољој трговинској размени и бржем економском развоју Републике Србије. Чланство у *EU* би Републици Србији омогућило приступ већем тржишту, што би се повољно одразило на извоз и спољнотрговински биланс, под условом да су предмети извоза квалитативно и ценовно конкурентни. Ово би био један до начина да се стимулише прилив страних директних инвестиција.

Република Србија је добила статус кандидата за чланство у *EU* 2013. године, а те године је почео и скрининг, тј. процес аналитичког прегледа законодавства. Преговори о приступању Републике Србије у *EU* су формално отворени у Бриселу 2014. године на Међувладиној конференцији. До данас је отворено 10 од укупно 35 поглавља а два су привремено затворена (Поглавља 25: Наука и истраживање и Поглавље 26: образовање и култура).

Чланство у следећим међународним организацијама:

- системима Уједињених нација (UNIDO, UNESCO, WHO, UNICEF, UNDAF, FAO, WB, IMF, ILO и друге);
- осталим глобалним међународним организацијама (INTERPOL, UNWTO и друге);

- континенталним- регионалним организацијама (OSCE, EBRD, CEI, SECI, EFTA, AII и друге);

је од великог значаја за Републику Србију. Свака од наведених организација има своје циљеве, визију, структуру. Чланство у овим организацијама би требало да олакша реализацију сопствених циљева, постављање компатибилне визије и унутрашње структуре, ради лакше сарадње у областима којима се наведене организације баве.

Поред сарадње са Уједињеним нацијама и системом њених агенција, Република Србија интензивно сарађује са *EU*. Као кандидат за чланство у *EU*, Србија користи ИПА фондове (на основу одобрених пројеката) као облик предприсупне помоћи. Чланице *EU* су кроз систем Уједињених нација или билатерално, велики даваоци различитих облика развојне помоћи.

Најобимније донације за развој Републике Србије су дале Канада, Јапан и Норвешка, а партнерства у области улагања у инфраструктурни развој су интензивирани са Кином, Руском федерацијом и Уједињеним Арапским Емиратима.



ПОГЛАВЉЕ 4.
2030 AGENDA FOR
SUSTAINABLE DEVELOPMENT:
ЦИЉЕВИ ОДРЖИВОГ
РАЗВОЈА

4.1. НАСТАНАК АГЕНДЕ 2030

Извештај Уједињених нација из 2015. године наводи да Миленијумски развојни циљеви нису остварени у потпуности код свих земаља потписница (United Nations, 2015). Ово је био разлог да се почне са применом у међувремену донешених циљева – Циљева одрживог развоја. Свесне да сви МЦР неће бити испуњени на глобалном нивоу до 2015. године, Уједињене нације су правовремено радиле на новој глобалној визији развоја, које и даље одражавају основне стубове одрживог развоја. И у новој Агенди (Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development) тежиште одрживог развоја се помера ка простору неједнакости и сиромаштва.

Како је концепт одрживог развоја као термин са високо постављеним глобалним идејама и циљевима, без директних и прецизних стандарда, први пут званично дефинисан 1987. године, овај модел развоја има дуг пут од визије до реализације. Читав низ протокола, агенди и других докумената је донет од стране Уједињених нација од када је Комисија за екологију и развој Уједињених нација (Commission for Environment and Development) први пут представила нову развојну агенду у свом извештају. До сад најзначајније, две глобалне агенде, које се односе на претходне и будуће деценије, могу се представити наредном шемом.

Слика 4: Развојна Агенда Уједињених нација



Извор: Прилагођено према <http://www.ciljeviodrzivograzvoja.net/>

Од краја 2015. године се примењују Глобални циљеве за одрживи развој (односно Циљеве одрживог развоја) који су креирани на основама одрживости и глобално се баве питањима везаним за друштвени и економски развој чланица. Од престанка важења Миленијумских циљева развоја, на снагу су ступили Циљеве одрживог развоја за период 2015-2030. године, које је крајем 2015. године представио тадашњи Генерални секретар Уједињених нација, Бан Ки-Мун.

Као и код Миленијумских циљева развоја, и у документу који води кроз пут одрживости до 2030. године, постоје основни циљеве и потциљеве. Свих 17 главних циљева са укупно 169 потциљева у оквиру њих, су детаљно представљени у документу *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* (United Nations, 2015). Дефинисање нових развојних циљева обухватило је различите економске и друштвене групе, како би се објединило што више специфичних потреба. Осим креатора политика на свим нивоима, од локалног до глобалног, у детерминисању циљева учешће су узели синдикати и послодавци, деца, млади, старија популација, припадници различитих мањинских група, невладине организације... Ова иницијатива, покренута од стране Уједињених нација, имала је у виду да се глобални развој може реализовати само ако циљеве буду широко прихваћени од стране што шире популације, на коју циљеве утичу, и истовремено имплементирани у националне стратешке документе о развоју.

Одржаване су обимне глобалне и партиципативне консултације, док се 8 Миленијумских циљева развоја није реафирмисало у 17 главних циљева, који дају смернице за политике развоја за наредни период.

ЦОР (Циљеве одрживог развоја) су редом наведени у 54. параграфу Резолуције А/RES/70/1 од 25. септембра 2015: *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* (United Nations, 2015a: 1-35). Ова Резолуција је шири међународни споразум и део је Резолуције А/RES/66/288, која је популарно позната као документ *The Future we want* – (United Nations, 2012). То је резултат Рио 20+ конференције, одржане јуна 2012. године у Рио де Жанеиру. Наведени циљеве у фокус стављају окончање глади и сиромаштва, унапређење здравственог система и система образовања, виши степен економског благостања свих становника уз истовремену заштиту животне средине и што боље прилагођавање и сузбијање климатских промена, са посебном пажњом на стање океана и шума.

4.2. СЕДАМНАЕСТ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Суштина свих 17 циљева може стати у једну реченицу Хелен Кларк, *UNDP* администратора:

„Наша генерација је последња која може да стане на крај најгорим последицама климатских промена и прва са богатством и знањем да искорени сиромаштво.“

И поред свега, може се рећи да су Миленијумски циљеви остварили велики успех, чиме је доказан значај заједничког приступа - заједничким циљевима. Ипак, сиромаштво није у целости искорењено ни до данас.

Глобални циљеви (ЦОР) су још детаљнији у поставци жељеног стања и баве се узроцима немаштине и глобалном потребом развоја свих, са намером да сваки аспект друштвено економског развоја буде испоштован.

Стратешки план *UNDP*-а је основа за постављање 17 ЦОР. Тематске области које доминирају су: одрживи развој, развој демократије и интензивирање процеса глобалног мира, климатске промене и отпорност на шокове. За дугорочно деловање *UNDP* од посебног значаја су циљеви који се тичу сиромаштва (ЦОР 1), различитих облика неравноправности (ЦОР 10) и начини управљања (ЦОР 16). Дугорочно планирање *UNDP*-а, истовремено али координирано решавање циљева (и потциљева) је од кључног значаја за њихову реализацију, те су активности *UNDP* велика подршка у процесу имплементације.

Циљеви одрживог развоја су следећи (United Nations, 2015a):

1. Окончање сиромаштва на глобалном нивоу у свим облицима;
2. Окончање глади, подизање безбедности хране, квалитетнија исхрана и промовисање одрживе пољопривреде;
3. Обезбеђење здравог живота уз промовисање благостања становништва без обзира на животно доба;
4. Интензивирање процеса инклузије и квалитетно образовање уз промовисање доживотног учења;
5. Постизање родне равноправности и утицај на даљи напредак жена и девојчица у свим областима;
6. Обезбеђење санитарних услова и приступа пијаћој води на глобалном нивоу;

7. Осигурање приступа поузданој, доступној, одрживој енергији на глобалном нивоу;
8. Промовисање инклузивног запошљавања и достојанства за раднике уз одржив економски раст;
9. Изградња адекватне и прилагодљиве инфраструктуре и подстицање иновативности које ће промовисати одрживу индустријализацију;
10. Редукција економске неједнакости међу државама и становништвом у држави;
11. Изградња градова и других насеља на начин који их чине одрживим, прилагодљивим, инклузивним и безбедним;
12. Инсистирање на реализацији одрживе производње и потрошње;
13. Интензивирање напора који се односе на климатске промене и тиме проузроковане последице;
14. Очување и одрживо коришћење ресурса, посебно океана, мора и морских ресурса;
15. Очување и одрживо управљање шумским површинама, на начин који ће редуковати дефорестацију и зауставити деградацију земљишта и даље смањење биодиверзитета;
16. Промовисање инклузивних и мирољубивих друштава која живе у складу са принципима одрживог развоја, уз обезбеђење правде и изградње ефикасних институција на свим нивоима;
17. Инсистирање на реализацији јачања глобалних партнерстава за развој.

4.3. ПОТЦИЉЕВИ ОСНОВНИХ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

4.3.1. Потциљеви за окончање сиромаштва на глобалном нивоу у свим облицима до краја 2030. године

Једно од основних начела којима се Уједињене нације руководе у свом раду је искорењивање односно окончање сиромаштва у сваком облику и за свако биће на планети. То је основно људско право и слобода. У „Универзалној декларацији о људским правима“, у Члану 25, се види та основна етичка и морална обавеза сваког друштва: „Свако има право на стандард живота који обезбеђује здравље и благостање, појединца и његове породице, укључујући храну, одећу, стан и лекарску негу и потребне социјалне службе“ (United Nations, 1948).

Табела 3: ЦОР 1 са његових 5 потциљева

УН Циљ одрживог развоја 1: Окончање сиромаштва на глобалном нивоу у свим облицима до краја 2030. године	
Потциљ 1.1:	На глобалном нивоу, обухватити целокупну популацију и искоренити екстремно сиромаштво (под екстремним сиромаштвом се подразумева живот појединца са мање од 1,25 долара дневно)
Потциљ 1.2:	Најмање за пола редуковати број становника оба пола и деце свих узраста који живе у сиромаштву, а појам сиромаштва зависи од националне дефиниције
Потциљ 1.3:	Поставити адекватне националне системе социјалне заштите за целокупну популацију, а посебно за најугроженије групе (обухватити системом што већи број сиромашних и на други начин осетљиве групе становника)
Потциљ 1.4:	Обезбедити да целокупна популација без обзира на пол, има једнак приступ и права на: власништво и управљање земљом, економске ресурсе и све облике својине (наследство), што се посебно односи на сиромашне и на други начин осетљиве групе становника. Овде се подразумевају и једнака права на приступ природним богатствима, новим технологијама, финансијама и микрофинансијама.
Потциљ 1.5:	Поставити такав систем који ће утицати на пораст отпорности сиромашних и на други начин осетљивих група становника на екстремне економске друштвене и еколошке катастрофе. У суштини ради се о расту социјалне резилијентности и пораст еластичности друштва на заштиту од шокова било ког облика.
Потциљ 1.а:	Како би се наведено могло постићи потребно је обезбедити једноставну и предвиђену довољну количину средстава за земље у развоју, са акцентом на најсиромашније земље како би и оне могле реализовати стратегије и политике за смањење сиромаштва.
Потциљ 1.б:	На основу развојних стратегија за борбу против сиромаштва, неопходно је од локалног до глобалног нивоа креирати одговарајуће политике, узимајући у обзир осетљива питања родне равноправности. На тај начин ће се олакшати убрзано инвестирање где је најпотребније и где је сиромаштво велик проблем.

Извор: Прилагођено према United Nations, 2015а: 17

У потциљу 1.1 се наводи да је доња граница за живот појединца не мање од 1,25 долара дневно. Ова граница се временом мењала. Првобитна

међународно дефинисана граница (линија) сиромаштва је износила 1 долар на дан (као приход у односу на линију сиромаштва која приказује стандард апсолутног сиромаштва у најсиромашнијим земљама). Она је дефинисана 1990. године. Други пут је Светска банка одредила међународну границу линије сиромаштва 1,25 долара дневно, 2008. године. Након међународне кризе, која је почела 2008. године, постављена је нова линије сиромаштва у висини од 1,90 долара¹⁴ на дан.

Индикатор за мерење овог потциља је удео становништва у укупном становништву који живи са мање од 1,25 USD, односно испод међународно дефинисане линије сиромаштва. Просечна дневна потрошња испод ове суме је екстремно сиромаштво.

Земље које не користе амерички долар као своју валуту, линију сиромаштва изражавају путем паритета куповне моћи. Вредност линије сиромаштва у америчким доларима се не изражава у домаћој валути према девизном курсу, јер су робе и услуге у Сједињеним Америчким Државама скупље. Паритет куповне моћи реалније приказује линију сиромаштва у конкретној држави, јер изражава колики износ локалне валуте је потребан за куповину идентичних роба и услуга за 1 амерички долар (Yaqub, 2000).

4.3.2. УН Циљ одрживог развоја 2: Окончање глади, подизање безбедности хране, квалитетнија исхрана и промовисање одрживе пољопривреде до краја 2030. године

Глад, односно гладно становништво, никако није феномен новије историје. Проблем концентрације богатства на једној и сиромаштва (које води глади) на другој страни, је појава стара колико и цивилизација. Међутим, у „стара времена“ због начина производње, зависности од временских услова, ниске продуктивности и сличних услова, није изненађујуће да је тражња за храном могла да превазиђе њену производњу (Bhattacharya, 2016).

Данашњу производњу хране карактерише економска „несташица“, а не реалан физички недостатак хране. У суштини нема несташице хране, јер производња хране у свету расте, међутим проблем је цена хране, која је за неке становнике превисока или су приходи које ови становници зарађују прениски.

¹⁴ Под „доларом“ се подразумева амерички долар односно \$

Сиромашни, који не могу да приуште довољно хране су гладни, а глад утиче на способност за рад и друге активности, те их заробљава у стању сиромаштва. То је једна силазна спирала која читава друштва вуче у све дубље савремено (економско) ропство.

Пољопривреду земаља у развоју карактерише изразито екстензивна производња: застарела средства за рад, непостојање пољопривредне инфраструктуре (путеви, складишта, системи иригације, хладњаче, силоси), уз велики утрошак живог рада. Све то има за резултат мале приносе по хектару земље или сточном грлу. Да би се на овај начин повећала производња, крче се шуме и исцрпљује се земљиште (Schiff & Valdes, 1992).

Проблем савременог доба је и „нестајање“ плодног земљишта, мењањем сврхе тог земљишта у неки други облик (у урбанистичке сврхе) односно појавама које су последица неодговорног понашања према природи. Све већа опасност је и реалност су ширења пустиња (услед сече шума), салинизација и ерозија.

Основни стубови сигурности количине хране су (Ђурић, 2015):

1. Доступност хране (снабдевање храном кроз производњу, дистрибуцију и размену);
2. Начин производње хране;
3. Адекватна дистрибуција у свим фазама;
4. Размена хране уз подршку тржишних институција.

Предвиђања Уједињених нација из 2017. године указују на драстичан пораст броја становника до 2050. на око 9,8 милијарди (United Nations, 2017). Очекивања су да ће се сходно томе и потражња за сточном и хуманом храном удвостручити. Тиме се поставља питање одрживог раста светске популације, услед утицаја на животну средину, стање природних ресурса и глобалних залиха хране, мада је до сада производња хране пратила раст броја становника.

Табела 4: ЦОР 2 са његових 5 потциљева

УН Циљ одрживог развоја 2: Окончање глади, подизање безбедности хране, квалитетнија исхрана и промовисање одрживе пољопривреде (до краја 2030. године)	
Потциљ 2.1:	Окончати глад а целокупној популацији омогући безбедну и адекватну исхрану у довољној количини, посебно водећи рачуна о потребама сиромашних, припадника осетљивих група и одојчади.
Потциљ 2.2:	До краја 2025. године усагласити међународне циљеве у вези са недовољним телесним развојем деце млађе од 5 година а трудницама, дојиљама, старим лицима и адолесценткињама обезбедити храну одговарајуће нутритивне вредности.
Потциљ 2.3:	Пољопривредну продуктивност и приходе повећати за 100% за ситне произвођаче: жене, староседелачко становништво, породична газдинства, сточаре и рибаре, на начин да постоји безбедан и правичан приступ земљишту и осталим инпутима, знању, финансијским услугама те могућност запошљавања ван пољопривредног сектора.
Потциљ 2.4:	Креирати одрживе системе у производњи хране, повећати продуктивност кроз флексибилну пољопривредну праксу који одржавају екосистем и јачају резилијентност у односу на шокове (климатске промене, суше, поплаве, екстремне елементарне непогоде) истовремено подижући квалитет земљишта.
Потциљ 2.5:	До краја 2020. године, на свим нивоима водити банке семена и биљака, како би се одржала генетска различитост семена, биљака, домаћих и узгајаних животиња (и сродних им дивљих врста) и обезбедити правичан приступ користи од генетских ресурса и свих облика знања, уз поштовање међународних договора.
Потциљ 2.а:	Како би напредовали пољопривредни капацитети у производњи неразвијених земаља и земаља у развоју, нужно је интензивирати инвестиције у руралну инфраструктуру, истраживања везана за пољопривреду и све облике саветодавних услуга, истовремено јачајући међународну сарадњу.
Потциљ 2.б:	Инсистирати на поштовању преузетих обавеза које поистичу из „Развојне агенде из Дохе“, чиме ће се онемогућити и неутралисати трговинска ограничења на глобалном пољопривредном тржишту кроз укидање свих облика извозних субвенција и мера са истим ефектом на пољопривреду.

УН Циљ одрживог развоја 2: Окончање глади, подизање безбедности хране, квалитетнија исхрана и промовисање одрживе пољопривреде (до краја 2030. године)	
Потциљ 2.ц:	Утицати на ограничење екстремног варирања цене хране на различите начине: олакшати правовремен приступ информацијама о стању на глобалном тржиштима и стање резерви хране и тако обезбедити неометано функционисање овог тржишта.

Извор: Прилагођено према United Nations, 2015а: 17-18

4.3.3. УН Циљ одрживог развоја 3: Обезбеђење здравог живота уз промовисање благостања становништва без обзира на животно доба

Спремност здравственог система да унапреди јавно и појединачно здравље, зависи од економског, социјалног и еколошког развоја друштва. Постоји узајамна повратна спрега између ова три чиниоца и здравља, што значи да је здравље везано за одрживи развој.

Добро вођена политика у области здравства је од изузетног значаја за реализацију одрживог развоја. Друштво чије становништво има проблема са здрављем, није у стању да води рачуна о неким другим аспектима осим о побољшању јавног здравља. Редукција сиромаштва и неједнакости и инклузивни економски раст свакако утичу на боље здравље становништва и непостојеће трошкове у случају болести.

Нови приступ здрављу има и Светска здравствена организација (WHO), која здрављу приступа као ресурсу живота, а не као тренутном стању организма. На основу оваквог приступа здрављу, здравље се може дефинисати као (World Health Organization, 2006):

1. Стање баланса човека са собом и својим друштвеним и физичким окружењем;
2. Стање без болести и оштећења здравља које пружа могућност да се човек адекватно суочава са изазовима свакодневног живота;
3. Одсуство било ког облика болести или оштећења здравља.

Живети у добробити и благостању значи имати осећај самопоштовања, задовољства, среће и сличних позитивних емоција, које су између осталог изазване стицањем прихода радом које их испуњава и показује таленат. Добро стање (добробит и благостање) има различите аспекте посматрања:

- медицинско стање;
- духовно и психолошко стање;
- економско и социјално стање.

Када су ови аспекти добри, и у добром међусобном односу и равнотежи, група или појединац се налазе у фази благостања (Jayatilleke & Mackie, 2013).

Према Светској здравственој организацији најважнији чиниоци који утичу на здравље друштва и појединца су: стање друштвене, економске и физичке средине, али и персоналне особине које утичу на понашање.

- Висина социоекономског статуса;
- Квалитет и степен образовања;
- Чисто и здраво физичко окружење;
- Могућност и услови запошљавања;
- Подршка блиског окружења;
- Ниво културе (обичаји и традиција друштва);
- Генетско наследство у смислу реакције на стрес у окружењу;
- Личне карактеристике, особине и избори;
- Развијеност, доступност односно могућност коришћења услуга здравственог система;
- Припадност одређеном роду утиче на предуслове за одређене болести карактеристичне за мушкарце или жене (Регионални центар за животну средину, 2016: 32-47).

Табела 5: ЦОР 3 са његових 9 потциљева

УН Циљ одрживог развоја 3: Обезбеђење здравог живота уз промовисање благостања становништва без обзира на животно доба	
Потциљ 3.1:	На глобалном нивоу смањити стопу смртности мајки на испод 70 мајки на 100.000 новорођенчади, до краја 2030. године.
Потциљ 3.2:	На глобалном нивоу редуковати тј. свести на нулу смртност од болести које се могу спречити, код новорођенчади и деце старости до 5 година, до краја 2030. године.
Потциљ 3.3:	Онемогућити појаву епидемија HIV/AIDS, маларије, туберкулозе и тропских болести и интензивирати напоре против појаве хепатитиса, болести преносивих водом тј. свих врста заразних болести, до краја 2030. године.
Потциљ 3.4:	Интензивирати промотивне активности које се односе на ментално здравље и добробит и редуковати за једну

УН Циљ одрживог развоја 3: Обезбеђење здравог живота уз промовисање благостања становништва без обзира на животно доба	
	трећину превремену смртност од незаразних болести путем правовремене превенције и лечења, до краја 2030. године.
Потциљ 3.5:	Интензивирати превенцију употребе и лечења од опојних супстанци, дрога и прекомерну употребу алкохола.
Потциљ 3.6:	На глобалном нивоу за 50% редуковати смртне исходе и повреде од саобраћајних несрећа, до краја 2030. године.
Потциљ 3.7:	Интензивирати бригу у односу на репродуктивно здравље и заштиту, (полну здравствену заштиту, планирање породице, едукацију о репродуктивном здрављу) односно обезбедити универзални приступ овим здравственим услугама, а све то као резултат обухвата ових питања у националним стратегијама и плановима, до краја 2030. године.
Потциљ 3.8:	Универзално обухватити целокупну популацију системом здравствене заштите (здравственим осигурањем, доступним основним здравственим услугама, као и доступним квалитетним, делотворним и јефтиним лековима).
Потциљ 3.9:	Значајно редуковати смртне исходе и болести изазване опасним хемикалијама и све облике контаминације земље, воде и ваздуха, до краја 2030. године.
Потциљ 3.а:	На глобалном нивоу интензивирати примену „Оквирне конвенције Светске здравствене организације о контроли дувана“
Потциљ 3.б:	Поштовати „Декларацију из Дохе о Споразуму о трговинским аспектима права интелектуалне својине и јавном здрављу“, како би земље у развоју користиле одредбе „Споразума о трговинским аспектима права интелектуалне својине“, што би помогло у процесу истраживања и развоја вакцина и лекова за (не)заразне болести, те обезбедило доступност лековима и вакцинама.
Потциљ 3.ц:	Интензивирати школовање, обучавање, напредовање и задржавање здравственог кадра у најнеразвијенијим земљама, земљама у развоју и острвским земљама у развоју, те повећати финансирање у цео здравствени систем.
Потциљ 3.д:	На глобалном и националном нивоу, посебно у земљама у развоју, појачати системе за рано идентификовање и редукацију од здравствених ризика.

Извор: Прилагођено према United Nations, 2015а: 18-19

4.3.4. УН Циљ одрживог развоја 4: Интензивирање процеса инклузије и квалитетно образовање уз промовисање доживотног учења

У обавези држава је да поштују једно од основних људских права – право на образовање и да сваком становнику пружи могућност макар на најнижи ниво образовања. И за саму државу је образовано становништво од изузетног значаја, јер држава економски не може бити развијена ако њено становништво не представља „друштво знања“. У савременом свету знање је највреднији ресурс. За појединца, стечено знање је изузетно вредан капитал, јер му се не може одузети (Archibugi & Lundvall, 2001).

Обзиром да је знање појединца неутуђиво, оно је основа за његов социоекономски положај и шанса за висок стандард живота. Виши степен образовања за последицу има вишу зараду, потенцијално боље здравље и дужи живот, јер висока зарада пружа већи спектар здравствених услуга, квалитетнију исхрану, разне врсте одмора у слободно време и даљу духовну надоградњу.

Ниво образовања свакако утиче на реализацију концепта одрживог развоја, јер већи степен образовања доноси већу свест о важности свих стубова одрживости, а посебно животне средине. На пример, на узорку од 29 земаља, само 25% становнишва без завршеног средњег (секундарног) образовања поседује свест и забринутост о стању и будућности животне средине. Са завршеном средном школом ту забринутост поседује 37%, а 46% износи забринутост људи са дипломом терцијарног образовања (Dinu, 2008).

Иако глобално „друштво знања“ не би могло да опстаје без квалитетног високог образовања, ипак и даље велики део популације није обухваћен овим системом, чак и у богатијим земљама, где скоро трећина становништва има само диплому завршеног основног или нижег средњег образовања.

Како су информације ресурси, а присвојене и прихваћене информације су знање, тако брзина промена информација мора бити прихваћена као ново знање. Целоживотно учење је реалност савременог развојеног света, јер научено знање застарева. Истовремено, знање мора да прати потребе привреде. Привреди је потребно искуствено, применљиво и

конкретно знање и вештине, те је увођење дуалног система образовања неопходно.

Табела 6: ЦОР 4 са његових 7 потциљева

УН Циљ одрживог развоја 4: Интензивирање процеса инклузије и квалитетно образовање уз промовисање доживотног учења (до краја 2030. године)	
Потциљ 4.1:	Обезбедити делотворне исходе знања и учења кроз бесплатно, квалитетно и једнако основно и средње образовање за сву децу, без обзира на пол.
Потциљ 4.2:	Обезбедити добру припрему за основно образовање кроз предшколско образовање и адекватан развој од раног детињства за сву децу, без обзира на пол.
Потциљ 4.3:	Омогућити јефтино и квалитетно универзитетско, терцијарно, техничко и стручно образовање за све студенте без обзира на пол.
Потциљ 4.4:	Интензивно увећати део младе и одрасле популације које имају специфична, стручна, техничка знања и вештине који ће развијати предузетне подухвате и предузетништво.
Потциљ 4.5:	Омогућити једнак приступ свим нивоима система образовања и стручним обукама за друштвено осетљиве групе, староседелачку популацију, инвалиде и децу у лошим условима, са посебним акцентом на изједначавање родне једнакости.
Потциљ 4.6:	Обезбедити нумеричку и језичку писменост за целокупну младу популацију и што већи број одраслих, без обзира на род.
Потциљ 4.7:	Освестити значај одрживог развоја код ученика кроз: развој свести о очувању животне средине, обуку о одрживим начинима живота и кроз очување различитих култура, мира и поштовања националних и родних једнакости и људских права.
Потциљ 4.а:	Изградити деци прилагођене објекте намењене образовању, водећи рачуна о потребама особа са инвалидитетом и родним различитостима, у ненасилним и безбедним условима.
Потциљ 4.б:	Значајно повећати број стипендираних студената за студенте из најсиромашнијих и земаља у развоју, сиромашних острвских и сиромашних афричких земаља, ради стицања вишег степена образовања у развијенијим земљама, посебно из информационих, комуникационих, техничких и инжењерских области, до краја 2020. године.

УН Циљ одрживог развоја 4: Интензивирање процеса инклузије и квалитетно образовање уз промовисање доживотног учења (до краја 2030. године)	
Потциљ 4.ц:	Обезбедити усавршавање учитеља из најсиромашнијих и земаља у развоју и острвских земаља у развоју, путем међународне сарадње намењене допунској обуци овог кадра.

Извор: Прилагођено према United Nations, 2015а: 19-20

Равноправност и инклузија чине праведно образовање. Равноправност значи да лични положај појединца нема директну везу са академским успехом и постоји равноправан приступ информацијама. Без обзира да ли се ради о особама са посебним потребама или не, сви треба да имају гарантован макар минимални дефинисани ниво образовања. Под инклузијом се подразумева укључивање особа са физичким или менталним тешкоћама и било који облик различитости од већине (култура, обичаји, језик, пол, вероисповест, сексуално опредељење и друге разлике), у образовне и све друге друштвене токове.

Поред довољно финансијских и других средстава који омогућавају развој посебних програма за ученике са посебним потребама, за инклузивно образовање су потребни:

- Адекватни индивидуални програми образовања и посебно обучени наставници који прате новине и усавршавају се;
- Величина оделења која омогућава наставницима да упознају, планирају, креирају наставу и оцењују ученике;
- Посебна подршка ученицима кроз сарадњу родитеља или старатеља са наставницима и другим учесницима у процесу инклузивног образовања, односно све што је потребно да се ученици што боље припреме за што самосталнију будућност.

4.3.5. УН Циљ одрживог развоја 5: Постизање родне равноправности и утицај на даљи напредак жена и девојчица у свим областима

Када се говори о правима жена и девојчица, реч је о потпуном поштовању основних људских права и слобода за све жене целог живота. Иако постоје многи међународни споразуми, та права у пракси већине земаља нису испоштована. Жене су чешће угрожене сиромаштвом, теже добијају радно место, мање су заступљене у политици и на водећим менаџерским позицијама а чешће су изложене породичном насиљу.

Права девојчица и жена су интегрални и неотуђиви део основних људских права. Међутим, у мање развијеним земљама оне имају лошији положај него у развијеним земљама. Под тим се подразумева: слабија доступност здравственој заштити, право на кредит, право на поседовање имовине и наследство, право на школовање и велик проценат неписмености (Srivastava, 2009).

Табела 7: ЦОР 5 са његових 6 потциљева

УН Циљ одрживог развоја 5: Постизање родне равноправности и утицај на даљи напредак жена и девојчица у свим областима	
Потциљ 5.1:	Глобално искоренити све облике дискриминација према женама и девојчицама.
Потциљ 5.2:	Искоренити насиље према женама и девојчицама у свим облицима и сферама, са посебним акцентом на трговину људима, сексуалну и друге облике злостављања.
Потциљ 5.3:	Искоренити по здравље штетне обичаје као што је обрезивање женских полних органа и друге праксе и обичаје као што су рани, дечији унапред договорени бракови.
Потциљ 5.4:	Ценити и вредновати неплаћен рад жена у домаћинству, промовисати заједничку бригу и старање о домаћинству те овим женама обезбедити приступ јавним услугама и социјалној заштити у складу са могућностима државе.
Потциљ 5.5:	Омогућити једнака права и могућности женама да учествују у политичком, привредном и јавном животу на свим нивоима.
Потциљ 5.6:	Поштовати преузете обавезе из „Програма акције Међународне конференције о становништву и развоју“ и „Лекиншке платформе за акцију“ односно докумената базираних на овим међународним споразумима, и на тај начин обезбедити репродуктивно здравље и репродуктивна права.
Потциљ 5.а:	Реформисати национални правни оквир у смислу да се обезбеде једнака права жена на наследство, економске и природне ресурсе, власништво над земљиштем и другим облицима својине и финансијске услуге.
Потциљ 5.б:	Промовисати јачање положаја жена употребом савремених информационих и комуникационих технологија.
Потциљ 5.ц:	Промовисати значај родне равноправности и улоге жена и девојчица, креирањем и јачањем адекватне политике на свим нивоима.

Извор: Прилагођено према United Nations, 2015а: 20

Родно¹⁵ јачање жена се све више везује за генерални развој друштва и економије. Још су Миленијумски развојни циљеви указали да је родно јачање неопходно уколико друштво жели да превазиђе неразвијеност и искорени сиромаштво.

Интересантна је чињеница да је за укидање родне дискриминације нужан неједнак, а не једнак третман оба рода! Ради постизања родне једнакости, промене треба да буду у корист жена, јер су оне угрожене.

Како би се ово вишевековно питање решило, неопходно је укинути законе који дискриминишу жене и усвојити нове који инсистирају на родној равноправности. То је први и основни корак за уклањање дискриминаторских односа и успостављање једнакости. Правна регулатива која промовише област родне равноправности јесте предуслов за даљи напредак жена и девојчица у свим областима.

4.3.6. УН Циљ одрживог развоја 6: Обезбеђење санитарних услова и приступа пијаћој води на глобалном нивоу

Вода је услов опстанка свих живих бића. Човек може дуже живети без хране него без воде, што значи да је то материја од стратешког значаја и немерљиво богатство које нека земља поседује. Потенцијални или присутни недостатак квалитетне воде представља изазов за све већи број земаља. Процене су да већ сада око 2 милијарде људи има проблем са доступном водом адекватног квалитета (Garrick et al., 2017).

Међутим и вода је роба, која може бити предмет куповине и продаје, а тиме и разлог различитих економских и међународних односа. Недовољна количина воде директно утиче на сваки вид одрживости (ААбу-Зеид, 1998).

Производни и услужни процеси не могу да се обављају без воде, а баш ови процеси су често главни узрок загађења воде. У суштини човек својим различитим активностима загађује воду и утиче на несташицу

¹⁵ Као што је и у претходном поглављу наглашено, у говору се изједначавају речи „род“ и „пол“ али оне немају исто значење. Пол чине биолошке разлике између жена и мушкараца (хормони, физичке карактеристике и слично). Кад се говори о родној једнакости, а не полној једнакости, истиче се већи значај социјалних и културолошких карактеристика од биолошких разлика.

чисте пијаће воде. Од укупне количине воде, мали део чини воду погодну за пиће. Целокупна количина воде на земљи од око 1.390 милиона km³, али 97,4% је слана вода. Само је мали удео од 2,6% укупне воде погодан за пиће, али и 80% тог процента слатке воде није доступан због тога што чини глечере и снежне врхове планина. Дакле, само мали део од 0,001% укупне воде је слатка и доступна вода у рекама, изворима и језерима, што значи да ће се у будућности много интензивније користити процеси десалинизације (Garricks et al., 2017).

Табела 8: ЦОР 6 са његових 6 потциљева

УН Циљ одрживог развоја 6: Обезбеђење санитарних услова и приступа пијаћој води на глобалном нивоу (до краја 2030. године)	
Потциљ 6.1:	На глобалном нивоу обезбедити једнак приступ чистој и јефтиној води за пиће.
Потциљ 6.2:	На глобалном нивоу обезбедити правичан приступ санитарним и хигијенски чистим условима, искоренити навику дефекације у отвореном простору, водити посебно рачуна о нужној хигијени жена и девојчина и популације у осетљивим ситуацијама.
Потциљ 6.3:	На глобалном нивоу редуковати све облике загађења воде и испуштање опасних хемијских материја; за 50% смањити испуштање непречишћених отпадних вода; интензивирати рециклажу воде и на тај начин омогућити количину воде погодне за поновну употребу.
Потциљ 6.4:	Знатно редуковати популацију која се суочава са проблемом недостатка воде кроз одрживу употребу воде и бољу ефикасност њене употребе у свим областима.
Потциљ 6.5:	На глобалном нивоу и путем пограничне сарадње увести заједничко и интегрисано управљање водним ресурсима.
Потциљ 6.6:	Очувати и поновно успоставити равнотежу екосистема који су повезани са водним ресурсима: реке, језера, плавна тла, планинска и шумска подручја, до краја 2020. године.
Потциљ 6.а:	На глобалном нивоу интензивирати сарадњу у областима које се тичу покретања капацитета ради повећања количине чисте воде у земљама у развоју, активности прикупљања воде, поновне употребе воде кроз рециклажу, стварање санитарних и хигијенских услова, чишћење отпадних вода и много ефикасније коришћење водних ресурса.
Потциљ 6.б:	Побољшати управљање водним ресурсима и санитарним условима кроз јачање значаја и улоге локалних заједница

Извор: Прилагођено према United Nations, 2015а: 20-21

Човек својим активностима додатно неповољно утиче на квалитет воде, јер вода загађена различитим хемијским и биолошким агенсима није погодна за пиће. Овако загађена вода може да изазове читаве епидемије различитих заразних болести.

Неодговорно понашање и непречишћавање воде из производње пре њеног пуштања у природне водене провршине угрожава не само човека него и биљне и животињске врсте. Испуштање хемијских једињења и отпадних вода, нафте, бензина, воде без довољно кисеоника, су само неки од узрока који могу да униште природно станиште рибе и других водених организама.

За разлику од Африке, у Европи има довољно воде али је она неједнако лоцирана, па су неке европске државе зависне од прекограничних вода, како би задовољиле сопствене потребе.

4.3.7. УН Циљ одрживог развоја 7: Осигурање приступа поузданој, доступној, одрживој енергији на глобалном нивоу

У савременом свету, као без воде, било који производни или услужни процес, не може да се организује без енергије. Свакодневни живот је такође тешко замислив без струје, која покреће скоро све активности, као и без воде. Енергија покреће машине, возила, служи и за загревање и за хлађење. Читаво човечанство је зависно од енергије. Када се мисли на приступ одрживој енергији на глобалном нивоу, од важности је решити три кључна питања (Reiss & White, 2008):

1. Процес производње примарне енергије;
2. Процес конвертовања примарне енергије у секундарну енергију;
3. Мониторинг потрошње енергије у производним/услужним делатностима.

У смислу концепта одрживог развоја, енергија је предуслов за редукцију и искорењивање сиромаштва. Једна од карактеристика XXI века је тренд раста производње и употребе енергије, што је директна веза са решавањем питања сиромаштва.

Са друге стране, подаци говоре да у 2015. години 2,8 милијарди становника није имало приступ савременим изворима енергије, односно

да је око 1 милијарда светске популације живела без било каквог приступа електричној енергији (Central Intelligence Agency, 2018).

Глобални програм активности за одрживи развој, који је усвојен 1992. године на Конференцији Уједињених нација о животној средини и развоју, Агенда 21, у своја четири дела истиче неодрживост постојеће производње и потрошње. Посебно други део – Заштита и управљање ресурсима за развој, ставља акценат на нужност очувања свих облика природних ресурса у XXI веку. Сваки од 40 поглавља Агенде 21 на неки начин ставља до знања значај очувања необновљивих ресурса и нужност промене свих активности које на било који начин угрожавају капацитете животне средине. Овај важан документ из Рио де Жанеира истиче да начин употребе енергетских извора мора бити у складу са заштитом здравља становништва, атмосфере и свих екосистема (United Nations, 2002).

Сличне препоруке су послате и са Светског самита у Јоханесбургу десет година касније. Посебно се у Поглављу 2, документа који је резултат самита - План имплементације одрживог развоја, разрађује питање енергената, енергетских услуга, алтернативних извора, уштеде енергије и слично (United Nations, 2002a):

- Обезбеђење приступа енергији која је економски, еколошки и друштвено одржива, а истовремено да су енергетске услуге сигурне, да подижу животни стандард и утичу на смањење сиромаштва;
- Убрзано глобално повећање учешћа обновљивих извора енергије, захваљујући истраживању, развоју и примени у области алтернативне енергије;
- Развијање „зелених технологија“ које су јефтиније, чистије, штедљивије, високо енергетски ефикасне да би се задовољиле растуће потребе за енергентима;
- Укидање субвенција у области енергетике уколико угрожава одрживи развој, ако држава такве активности може економски да поднесе.

Иницијатива Одржива енергија за све, покренута 2011. године дефинисала је три основна начина за постизање главних циљева који се тичу енергије, са роком реализације до 2030. године (Ban Ki-moon, 2011):

1. Обезбедити стандардизован приступ савременим облицима енергетских услуга;
2. Глобално повећати стопу енергетске ефикасности за 100%;
3. Глобално повећати употребу обновљивих извора енергије у укупној потрошњи енергије за 100%.

Развијене земље имају инфраструктуру која подржава релативно сигуран приступ алтернативним и обновљивим изворима енергије, што позитивно утиче на њихов даљи економски раст и развој. Насупрот њима, земље које су у развоју улажу више напора за раст продуктивности који ће увећати економски раст, јер немају такву инфраструктуру. Изградња инфраструктуре која подржава сигурно, релативно јефтино и одрживо коришћење енергената знатно подиже благостање и животни стандард на свим нивоима, од појединца до великих заједница.

Табела 9: ЦОР 7 са његова 3 потциља

УН Циљ одрживог развоја 7: Осигурање приступа поузданој, доступној, одрживој енергији на глобалном нивоу (до краја 2030. године)	
Потциљ 7.1 ¹⁶ :	Обезбедити јефтин, сигуран и савремен начин приступа енергетским услугама.
Потциљ 7.2 ⁴ :	На глобалном нивоу повећати удео употребе одрживе енергије у укупно потребној количини енергије.
Потциљ 7.3 ⁴ :	На глобалном нивоу повећати стопу енергетске ефикасности за 100%.
Потциљ 7.а:	Интензивирати међународну сарадњу у области истраживања и развоја чисте и обновљиве енергије, раста енергетске ефикасности и технологију која „зеленије“ обезбеђује фосилна горива уз истовремени раст инвестиција у ове области.
Потциљ 7.б:	Помоћи земљама у развоју, најнеразвијенијим земљама и сиромашним острвским земљама да енергетске услуге стигну до свих потрошача, унапређењем технологије и изградњом додатне инфраструктуре.

Извор: Прилагођено према United Nations, 2015а: 21

¹⁶ Потциљеви 7.1; 7.2 и 7.3 су скоро идентични циљевима које је Ван Ки-моон иницирао 2011. године, са роком испуњења до краја 2030.

4.3.8. УН Циљ одрживог развоја 8: Промовисање инклузивног запошљавања и достојанства за раднике уз одржив економски раст

Раст *GDP* у једној земљи, као последица континуираног раста обима производње је економски раст. Да би раст обима производње растао упоредо са бројем становника, потребно је ангажовати различите врсте капитала:

1. Раније произведени капитал (инфраструктура као што су путеви, железничке пруге, мостови и слично);
2. Људи односно људски (живи) капитал са својим знањима, вештинама и потребом за доживотним учењем и усавршавањем;
3. Природни капитал (сировине добијене из земље, водених и шумских екосистема);
4. Друштвени капитал (који обухвата различите односе у друштвеној заједници и све друштвене институције).

Ова подела директно указује да је за раст *GDP* потребно ангажовање сва три подсистема одрживог развоја: 1. економски, 2. еколошки и 3. друштвени.

Мада се и даље *GDP* посматра као најбољи квантитативни показатељ богатства и развоја земље, постоје и многи други показатељи који поред *GDP* у обзир узимају и друге елементе (очекивану дужину живота, број интернет прикључака, путна инфраструктура у километрима, потрошњу електричне енергије и слично). „*Beyond GDP*“ мерења богатства земље, који под богатством не подразумева само економско благостање, обухвата и инклузију (Munitlak Ivanović, 2012).

Да би економски раст био дугорочно одржив потребно је природни капитал експлоатисати на такав начин да се не угрози будућа производња или опстанак будућих генерација, што је у суштини концепта одрживог развоја. Колико је могуће у производњи треба користити обновљиве изворе природних ресурса, односно природног капитала и свесно утицати на њихово обнављање.

Са друге стране, развојем људског капитала, подстицањем истраживања и развоја, треба утицати да се природни капитал што ефикасније користи и рециклира па поново користи, односно да се користе његови супститути. Један од начина је приступ економији као циркуларном

процесу а не као линеарном процесу (Munitlak Ivanović, 2017). Економски раст који се базира на принципу „узми, произведи, конзумирај и баци“ је суштина концепта линеарне економије, која на дуг рок није одржива. Насупрот томе, када се нуспродукти и отпад прво третирају и, оно што је могуће поново врати у наредни производни процес, представља концепт циркуларне економије, која подржава дугорочан економски раст.

Међутим, није само опипљив капитал довољан за економски раст и одрживи развој. Када се ради о људима као капиталу, неопходно је да се у процес раста и развоја економије и друштва укључе сви чланови друштва. То је инклузиван и одржив економски раст који је праведан и равноправан, не узима у обзир род, старост, културну и верску припадност, инвалидитет нити било коју личну карактеристику.

Табела 10: ЦОР 8 са његових 10 потциљева

УН Циљ одрживог развоја 8: Промовисање инклузивног запошљавања и достојанства за раднике уз одржив економски раст	
Потциљ 8.1:	Очувати економски раст <i>per capita</i> у зависности од могућности земље, при чему најнеразвијеније земље треба да остваре и одрже годишњи раст од 7%.
Потциљ 8.2:	Повећати продуктивност, користећи иновативне идеје, технолошки напредак и диверсификацију али и ставити акценат на секторе чије су карактеристике висока профитабилност и радна интензивност.
Потциљ 8.3:	Развијати политике и приступ финансијским услугама који подстичу развој предузетништва, МСП сектора, идеје и креативност и достојанствена радна места.
Потциљ 8.4:	На глобалном нивоу, инсистирати на економском расту уз максималну заштиту животне средине, фокусирајући се на одрживу производњу и потрошњу, поштујући програм од 10 година, уз лидерску улогу индустријски развијених земаља.
Потциљ 8.5:	Остварити пуну запосленост до краја 2030. године, обезбеђујући достојанствене услове рада, без обзира на пол, старост, евентуални инвалидитет, односно исту висину плате за рад једнак по вредности.
Потциљ 8.6:	Осетно редуковати проценат младог незапосленог становништва, које није у систему образовања до краја 2020. године.
Потциљ 8.7:	Уложити напор да се искорени рад деце у сваком облику до 2025. године, посебно у сврхе ратовања, искоренити присиљан рад и све облике ропства и трговине људима.

УН Циљ одрживог развоја 8: Промовисање инклузивног запошљавања и достојанства за раднике уз одржив економски раст	
Потциљ 8.8:	Упознати раднике са њиховим правима и подстицати стварање сигурног радног окружења, посебно водећи рачуна о радницима на ризичним пословима, мигрантима и женама.
Потциљ 8.9:	Подстићи развој одрживог туризма који је радно интезивна делатност и ствара потребу за новим радним местима, презентује карактеристичне локалне производе и културне садржаје.
Потциљ 8.10:	Омогућити приступ свим облицима финансијских, осигуравајућих и банкарских услуга, пре свега подстицањем раста домаћих финансијских институција.
Потциљ 8.а:	Путем програма „Унапређење интегрисаног оквира за питања у трговинско-техничкој помоћи најнеразвијенијим земљама“ и „Помоћ за трговину“, помоћи неразвијеним земљама да убрзају напредак.
Потциљ 8.б:	Повећати запосленост младог становништва применом документа ИЛО-а „Глобални пакт о запошљавању“ до краја 2020. године.

Извор: Прилагођено према United Nations, 2015а: 21-22

4.3.9. УН Циљ одрживог развоја 9: Изградња адекватне и прилагодљиве инфраструктуре и подстицање иновативности које ће промовисати одрживу индустријализацију

Један од услова за постизање одрживог развоја у неразвијеним земљама је интензивније улагање у инфраструктурне пројекте, јер они имају позитиван утицај на продуктивност и приходе, и генерално су предуслов напредовања сваке привреде. Оно што делује ограничавајуће у овој области су високи почетни трошкови, међутим они су нужни, јер без инфраструктуре нема напретка, у било којој привредној грани. Важно је узети у обзир и чињеницу да се инфраструктурни трошкови временом надокнаде. Не може се очекивати да ће се било која држава моћи развијати без путева, железница, тунела, мостова, система за наводњавање, водоводне и канализационе мреже, телекомуникационих и информатичких система, енергетског система и слично. Уколико недостаје инфраструктура, држава не може очекивати ни развој у другим делатностима, попут система образовања или здравствене заштите.

Инфраструктура је предуслов индустријализације, а тиме и технолошког напретка. Глобални развој индустрије, који треба да буде праведан и да подстиче развој у свим земљама, без обзира на тренутни степен развоја, је инклузивна индустријализација. Ако развој индустрије истовремено води рачуна о очувању природних извора и заштити животне средине, то је одржива индустријализација, која је услов одрживе економије и одрживог развоја. Чиста технологија је последица истраживања и развоја која подржава принципе циркуларне, а не линеарне економије. У суштини она је базирана на принципу „3R“ (енгл. *reduce, reuse, recycle*), односно води рачуна да се отпад сведе на минимум и рециклира те поново употреби у процесу производње. Неке високоразвијене земље, попут Јапана, се труде да овладају „zero waste“ технологијом, односно да развију производне процесе са нултом толеранцијом на отпад.

Међутим, није изазов само неодржива производња него и масовна неодржива потрошња. Процес потрошње односно конзумирање роба и услуга, такође мора бити одржив, са минималним негативним екстерналијама на животну средину.

Да би било који облик зелене технологије могао да се развије, технички оствари и имплементира, неопходна су претходна дугорочна научна истраживања. Генерално посматрано, наука има огромну улогу у реализацији концепта одрживог развоја. Без примене постојећих и развоја нових научних достигнућа, нема напретка нити у једној области.

Важно је истаћи да се и даље, у XXI веку, воде расправе између економиста и еколога око питања да ли еколошка заштита делује ограничавајуће за економски развој. Међутим, та два подсистема морају да се посматрају кроз призму јединствености, што и јесте суштина концепта одрживости, јер места за „супарништво“ нема. Постоји узрочно последична веза између економије и екологије која се најбоље види у „Еко-еко“ начину схватања производње и развоја (Мунитлак Ивановић, 2008).

Табела 11: ЦОР 9 са његових 5 потциљева

УН Циљ одрживог развоја 9: Изградња адекватне и прилагодљиве инфраструктуре и подстицање иновативности које ће промовисати одрживу индустријализацију	
Потциљ 9.1:	Ради економског развоја и раста животног стандарда, развијати зелену, квалитетну, поуздану инфраструктуру, са акцентом на што приступнију цену и пограничну и регионалну сарадњу у овој области.
Потциљ 9.2:	До краја 2030. године повећати удео индустрије у <i>GDP</i> и ниво запослености у овој области, односно код најнеразвијенијих земаља увећати удео за 100%, водећи рачуна да индустрија буде одржива и инклузивна.
Потциљ 9.3:	Олакшати приступ индустријским предузећима до повољних кредита и других финансијских услуга, посебно водећи рачуна о потребама најнеразвијенијих земаља.
Потциљ 9.4:	До краја 2030. године изградити одрживу инфраструктуру и индустрију, водећи рачуна о њиховој ефикасности и еколошкој заштити, у складу са могућностима државе.
Потциљ 9.5:	До краја 2030. године, на глобалном нивоу а посебно у неразвијеним земљама, повећати удео запослених, јавне и приватне потрошње у области истраживања и развоја, ради развоја научних достигнућа и њихове практичне примене у индустрији.
Потциљ 9.а:	Помоћи најнеразвијенијим и афричким земљама и онима који немају излаз на море, као и малим острвским земљама у развоју, у финансијском и техничко-технолошком облику, форсирајући развој одрживе инфраструктуре.
Потциљ 9.б:	Развијати националне политике које подстичу индустријску диверсификацију и увећати учешће додајних вредности, тако што ће се у земљама у развоју подстицати област истраживања и развоја, ради њихове практичне примене у технологији.
Потциљ 9.ц:	До 2020. године олакшати приступ ценовно приступачном и универзалном интернету у најнеразвијенијим земљама, као и информационој и комуникационој технологији.

Извор: Прилагођено према United Nations, 2015а: 22-23

4.3.10. УН Циљ одрживог развоја 10: Редукција економске неједнакости међу државама и становништвом у држави

Да би се друштво на националном или глобалном нивоу развијално, потребно је редуковати тренутни степен изразите неједнакости између држава али и између становника исте државе. Међутим, крајем XX и

почетком XXI века, када је глобално богатство веће него икад пре, јаз у висини прихода је израженији више него икад, посматрано на свим нивоима. Већина светског становништва живи у земљама у којима је неједнакост присутнија и интензивнија него пре две деценије. Највећа поларизација прихода међу становништвом се десила у државама у развоју које су постигле највећи степен раста.

Глобално посматрано друштво никад није било богатије, али је то богатство више него неједнако распоређено. Изразито мали број људи, или компанија, поседује огроман капитал, а најсиромашније становништво поседује изразито мали део удео у глобалном капиталу. У великом светском богатству чак више од 1,2 милијарде становника живи у екстремном сиромаштву. Посебан куриозитет је што је 1% најбогатијег становништва на свету у свом властништву има око 40% светског капитала, при чему половина најсиромаштнијег становништва не поседује ни око 1% (Geiger, 2017).

Интензивирање економске неједнакости у неком друштву, односно поларизација над власништвом капитала, има за последицу нестанак „средњег“ слоја друштва, које је покретач и носилац економског развоја, јер су чланови тог слоја најчешће високообразовани људи (становништво запослено у систему здравствене заштите, културе, у образовању и слично).

Неједнакост није добра и умањује економски раст, а подстиче пораст сиромаштва, стварањем јаза између све већег броја сиромашних, који делом потичу раслојавањем средњег слоја, и све мањег броја богатих који имају веће власништво над капиталом. Такав однос међу становницима земље не може донети користи, него дестабилизује друштво и узрокује различите сукобе, јер неједнакост сиромашнијем слоју друштва не омогућава да равноправно учествују у економским, друштвеним и политичким дешавањима. Све ово ограничава напредак друштва јер није иста доступност систему образовања и здравства а исхрана све већег дела популације није адекватна.

Неједнакост има различите појавне облике:

1. Непостојање социјалне укључености и присуство дискриминације;
2. Разлике у висини прихода;

3. Неравноправност која погађа систем образовања и здравства и квалитет исхране;
4. Родна неједнакост;
5. Неједнакост базирана на припадности раси или етничној групи;
6. Неједнакост базирана на старости становништва.

Поред ове поделе постоје још и друштвена неједнакост и неједнакост посматрана на глобалном нивоу:

1. Непостојање социјалне укључености и присуство дискриминације:
2. Као последица економских, политичких, културолошких, обичајних, верских и социјалних разлика, долази до социјалне искључености а тиме и дискриминације у друштву.
3. Разлике у висини прихода: Главни узрок свих каснијих неједнакости и дискриминације је разлика у висини прихода, јер од тога зависи квалитет исхране, ниво здравствених и образовних услуга. Често политичке елите злоупотребљавају своју позицију зарад своје личне добробити. Ублажавање диспропорционалности у висини прихода је предуслов за једнаке могућности личног и друштвеног развоја, јер су почетни услови за све скоро исти а од способности поједница ће касније зависити његово благостање и добробит.
4. Неравноправност која погађа систем образовања и здравства и квалитет исхране: И у овом случају неједнакост у приходима је разлог ове неравноправности. Сиромашно становништво маргинализоване групе су више погођене епидемијама, пандемијама и другим незаразним болестима. Епидемија заразних болести која погађа становништво веће области, пандемија, на жалост није искорењена у свим државама чак ни у XXI веку. Прошлост су карактерисале пандемије колере, туберкулозе, тифуса, куге, великих богиња, лепре, а данас су карактеристичне пандемије HIV-а, малих богиња, грипа, и тропских болести (маларија, жута грозница). При томе здравствени трошкови лечења значајно оптерећују буџет оболелих и државе. Не тако снажан, али исто неповољан учинак имају и незаразне болести. Процене су да лечење годишње плаћа око 150.000 светске популације и да ће укупни трошкови лечења незаразних болести у земљама у развоју сиромашним земљама износити више од 20 милијарди америчких долара до 2030. године (Sharma, Prinja & Aggrwal, 2017).

Табела 12: ЦОР 10 са његових 7 потциљева

УН Циљ одрживог развоја 10: Редукција економске неједнакости међу државама и становништвом у држави	
Потциљ 10.1:	Интензивно подизати и одржати раст дохотка најсиромашнијих 40% становника државе, по стопи која је виша од националног просека, до краја 2030. године.
Потциљ 10.2:	Не узимајући у обзир припадност раси, пореклу, степену инвалидитета, полу, верској и етничкој припадности, сво становништво укључити у економска, политичка и социјална дешавања, до краја 2030. године.
Потциљ 10.3:	Креирати правну регулативу, политичке одлуке и активности, у смислу искорењивања дискриминаторских закона и такве праксе, како би се смањила неједнакост у успеху појединаца и свима пружиле релативно исте шансе за успех.
Потциљ 10.4:	Убрзати изједначавање у домену социјалне заштите и висине прихода, посебно у области фискалне политике и политике које регулише висину прихода и облик социјалне заштите.
Потциљ 10.5:	Осавременити правну регулативу и оснажити њен утицај на начин да прати и надгледа међународна финансијска тржишта и њихове институције.
Потциљ 10.6:	Ради креирања праведнијих, недискриминаторских и легитимнијих међународних финансијских и других економских институција, обезбедити боље учешће земаља у развоју и задовољавање њихових потреба.
Потциљ 10.7:	Променити миграциону политику како би се омогућила безбедна, регуларна и сигурна мобилност људи путем миграције.
Потциљ 10.а:	Поштујући одлуке и споразуме Светске трговинске организације (WTO), примењивати принцип специјалног и диференцијалног третмана за земље у развоју и најнеразвијеније земље.
Потциљ 10.б:	Пружити помоћ најнеразвијенијим и афричким земљама, малим острвским земљама у развоју те земљама које немају свој излаз на море, кроз развојну помоћ у финансијама и/или страним директним инвестицијама, поштујући њихове потребе и планове.
Потциљ 10.ц:	Смањити трансакционе трошкове за дознаке миграната на испод 3% односно укинути токове дознака чији су трошкови виши од 5%, до краја 2030. године.

Извор: Прилагођено према United Nations, 2015а: 23-24

5. Родна неједнакост: Предрасуде које се односе на припадност роду односно полу су чести разлози друштвене неједнакости. Свакако да је у овој области начињен огроман напредак, али неједнакости на штету жена и девојчица су и даље присутне. Жене су далеко више погођене сиромаштвом, неписменошћу и у већем броју су погођене HIV/AIDS-ом. У неким земљама девојчице и даље немају право на образовање, а типичне неједнакости које карактеришу скоро свако друштво су нижа примања за исти посао, подела послова на „мушке“ и „женске“, недовољно присуство жена у политичким и менаџерским структурама на свим нивоима.
6. Неједнакост базирана на припадности раси или етничној групи: Боја коже, географско порекло, вероисповест, култура и обичаји могу и често јесу разлог неједнакости и неправедности. Све то води почетку циклуса сиромаштва и економске и политичке искључености, чиме се те групе налазе под различитим притисцима и дискриминаторном положају.
7. Неједнакост базирана на старости становништва: Сва жива бића старе и нико не остаје заувек млад. Постоји низ предрасуда да је део популације одређене старосне групе способније и треба да има привилегије у запошљавању, напредовању у каријери, додатном ангажовању и слично само на основу броја година. Међутим, као последица технолошког напретка у неповољном положају су и стара и млада популација. Са друге стране, старија популација је током интензивног радног века стигла да стекне одређени капитал, а млада популација се за то време образовала и није имала прилику да заузме такве економске позиције, а економски услови успеха су се у међувремену поштрили.

4.3.11. УН Циљ одрживог развоја 11: Изградња градова и других насеља на начин који их чине одрживим, прилагодљивим, инклузивним и безбедним

Градови су постојали и у ранијим историјским периодима и увек су били седишта трговине, културе и образовања – са градовима је почео да се развија сваки облик напретка. И данас половина светске популације живи у градовима (или предграђима) а процене су да ће се тај удео повећати на 60% укупног становништва до 2030. године. Међутим, овај експанзиван урбани напредак ће се прво догодити у земљама у развоју, паралелно са економским и друштвеним развојем. Иако градови својом површином заузимају само 3% територије Земље, они троше чак 60-80% целокупне енергије и емитују 75% CO₂, основног носиоца *GHG* гасова

(Regionalni centar za životnu sredinu, 2016: 144-162). Последица овог нивоа урбанизације је интензиван притисак на животну средину, пре свега на пијаћу воду и санитарне системе. Ово је разлог зашто се до 2030. године градови, а затим и сви други облици насеља морају учинити одрживим.

Изазов је то да се стварају и развијају велике урбанистичке целине које су продуктивне, отварају нова радна места и запошљавају нове раднике, а истовремено нису пренатрпане, поседују адекватан стамбени простор за све становнике, при чему не пропада ни културна баштина ни инфраструктура. Урбани одрживи градови треба да смање емисију опасних гасова, зауставе ширење сиромаштва, омогуће становницима приступ основним услугама, енергији, саобраћају и стамбеном простору.

За изградњу одрживих градова потребна је сарадња стручњака из различитих сектора. Неопходно је да постоји међусобна комуникација и интеракција између архитеката, урбаниста, саобраћајних стручњака, стручњака из области заштите животне средине, енергетских система, комуналних система и јавног здравља. Чињеница је да људи који живе у урбаним срединама чешће оболевају од оних који живе у руралним срединама. Ваздух и вода су много загађенији у градовима него у селима, што свакако има последицу на здравље становника. Један од начина смањења штетног утицаја загађеног ваздуха је повећање зелених површина и паркова, шума, озелењених кровова, градских башти и слично.

На основу Универзалне декларације о људским правима, треба појачати промоцију права појединца на адекватан стамбени простор и утицати на владе земаља да им то право остваре (United Nations, 1948), јер је то неутуђиво, економско и социјално право човека. Обезбеђење адекватног животног простора својим становницима се налази у већини државних устава, али често у пракси недостаје. Године 1996. и 2001. су одржане Конференција Уједињених нација о људским насељима (Хабитат II) односно Програм Уједињених нација за насеља – *UN - Хабитат (Инстанбул 5+)*¹⁷. Циљ Конференције и Програма је инсистирање на

¹⁷ Програм Уједињених нација за насеља – *УН - Хабитат (Инстанбул 5+)*, је програм Уједињених нација који се бави проблемима развоја насељених подручја. Иако је основан још 1978. године, 2002. године је постао равноправан програм Уједињених нација. Седиште *UN Habitat* је у Најробију, и све више се залаже за изградњу одрживих насеља и градова.

реализацији права на адекватан и пристојан стамбени простор (United Nations, 1975).

Табела 13: ЦОР 11 са његових 7 потциљева

УН Циљ одрживог развоја 11: Изградња градова и других насеља на начин који их чине одрживим, прилагодљивим, инклузивним и безбедним (до краја 2030. године)	
Потциљ 11.1:	На глобалном нивоу обезбедити безбедан, прихватљив и јефтин стамбени простор или смештај и побољшати услове у сламовима и другим насељима без адекватних хигијенских услова.
Потциљ 11.2:	Увести одрживе транспортне системе који су безбедни и јефтини, приступачни свима, повећати територијалну покривеност јавним превозом, подићи безбедност на путу, посено водећи рачуна о потребама жена, деце, старим лицима, инвалидима и свима који имају посебне потребе.
Потциљ 11.3:	На глобалном нивоу решити сва питања како би нова урбана и друга насеља била одржива и инклузивна да би се њима могло лакше управљати.
Потциљ 11.4:	Пронаћи начине за бољу заштиту природних и културних наслеђа.
Потциљ 11.5:	Смањити смртност и угроженост становника, повећати друштвену и економску резилијентност од природних непогода, посебно водећи рачуна о потребама сиромашних у оваквим ситуацијама.
Потциљ 11.6:	Од локалног нивоа па даље, подићи квалитет ваздуха и начин одлагања отпада, те смањити негативан утицај градова на животну средину и становнике.
Потциљ 11.7:	Повећати озелењени простор и омогућити коришћење зелених јавних површина, водећи рачуна о потребама деце и жена, старих особа и инвалида.
Потциљ 11.а:	Планирати такав развој да се на регионалном и националном нивоу повежу руралне, периферне руралне и урбане средине, и то посебно у области економије, екологије и друштва.
Потциљ 11.б:	Интензивирати примену политика које подржавају ефикасност ресурса, инклузију, ублажавање и прилагођавање климатским променама, односно развијају <i>ex ante</i> приступ и ојачати све стубове резилијентности у што више градова и насеља, до краја 2020. године.
Потциљ 11.ц:	Финансијски и технички помоћи најнеразвијенијим земаљама да пројектују и граде прилагодљиве и одрживе зграде уз употребу домицилних материјала за градњу.

Извор: Прилагођено према United Nations, 2015а: 24

Како су у градовима или око њих, сконцентрисани индустријски и трговински комплекси, то значи да они потенцијално нуде радна места и за становнике који мигрирају из села уз могућност зараде већег прихода, него од пољопривреде, у селима. У градовима постоји могућности бољег школовања, квалитетније здравствене заштите и културних центара која деци миграната са села могу да пруже испуњенији и бољи живот. Мотивисани овиме, становници руралних средина мигрирају у урбане средине. Међутим, неће се сви мигранти са села једнако добро снаћи у новој урбаној средини. Разлози су непоседовање специјализованих знања и потребног степена образовања, на тржишту рада, које је веома конкурентно. Ова ситуација има за последицу формирање сиромашних четврти у којима живи становништво које је мигрирало а није се снашло у урбаној средини. Ове неформалне спонтано настале заједнице се налазе претежно у приградским подручјима. Наведена појава је карактеристична и за земље у развоју и за развијене земље.

4.3.12. УН Циљ одрживог развоја 12: Инсистирање на реализацији одрживе производње и потрошње

Концепт одрживе производње и потрошње јесте услов даљег економског раста земаља, јер је једино овај концепт дугорочан и одржив. Циљ концепта одрживе производње и потрошње је да се продуктивност повећа, да обим производње расте уз истовремено мање трошење ресурса и загађења животне средине. Према овом концепту економски развој не значи раст деградације живоне средине, јер подразумева прелазак на зелену економију, циркуларни модел производње и производњу са ниском емисијом CO₂. У суштини овај концепт води смањењу сиромаштва и питању опстанка будућих генерација. Као и код ЦОР 11 и у овом случају је потребна међусобна сарадња стручњака из различитих области и дисциплина.

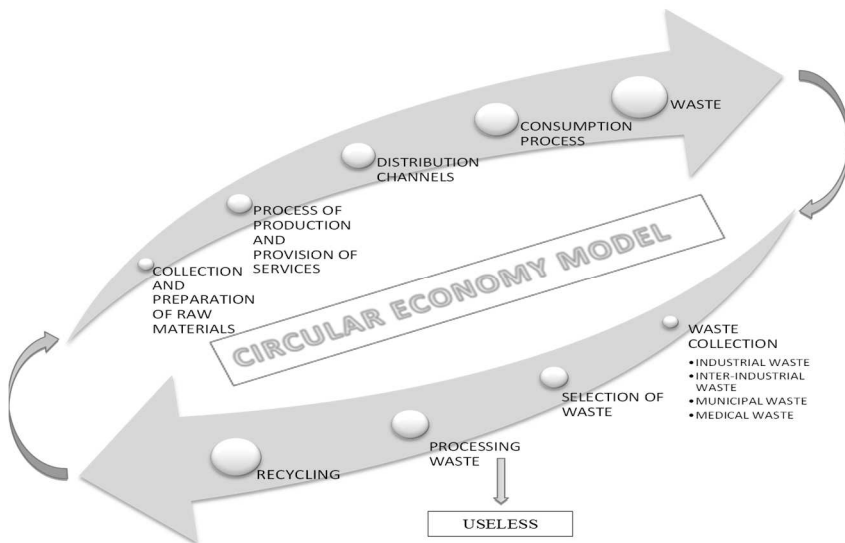
Захваљујући интензивном економском развоју у последњим декадама XX века па даље, ипак су многе државе постале државе са средњом висином прихода а милиони становника су прешли границу сиромаштва и боље живе. Цена овог економског развоја била је интензивна и неумољива потрошња свих врста необновљивих ресурса и прилична деградација животне средине. Све ово представља реалну претњу да се уништи постигнут развој кроз промену климе (отапање ледника и врхова планина, урагани и разарајући тајфуни који иза себе остављају људске жртве и огромне материјалне штете, промена трајања и карактеристика годишњих доба, екстремно високе и/ниске температуре, губитак

биодиверзитета, сви облици загађења, потенцијални недостатак слатке пијаће воде и слично). Постојећи модел производње има брз темпо трошења ресурса који не могу да се обнове том брзином.

Да би се концепт одрживе производње и потрошње имплементирао нужен је мултидимензионалан, холистички и системски приступ и испуњење главних циљева:

1. *Јасно раздвајање економског раста и деградације животне средине.* Суштина овог циља је „постићи више са мање“, односно увећати обим производње роба и услуга са мање негативних екстерналија у животnoj средини, са мање утрошених ресурса, мање отпада и мање емисија *GHG*. Крајњи циљ је да се квалитет живота побољша, али да то не штети животном окружењу.
2. *Схватање процеса производње као процеса животног жиклуса.* Ово је суштина циркуларне економије, која прави разлику између смећа и отпада. Отпад се прво третира чиме престаје бити смеће и део који може да се користи враћа се као сировина у процес производње, а смеће се смешта на санитарне депоније. Следећа шема најбоље показује заокруженост производње и потрошње, односно модел циркуларне економије.

Слика 5: Модел циркуларне економије



Извор: Munitlak Ivanović 2017: 20-22

3. Давање шансе земљама у развоју да брже постану развијене и остваре економски и друштвени напредак. Поштовање претходног циља ЦОР 12 и концепта одрживе производње и потрошње, земље у развоју би коришћењем зелене технологије и ефикаснијом употребом ресурса, могле бити конкурентније и могле би заобићи скупе а неефикасне фазе развоја. Одржива производња и потрошња би земљама у развоју отворила многа тржишта, а то би значило више радних места, што уз паметан и рестриктиван приступ природним ресурсима води до економског развоја и друштвеног напретка.

Табела 14: ЦОР 12 са његових 8 потциљева

УН Циљ одрживог развоја 12: Инсистирање на реализацији одрживе производње и потрошње	
Потциљ 12.1:	Имплементирати програм одрживе производње и потрошње у свим земљама, са роком од 10 година, са лидерском улогом развијених земаља, водећи рачуна о реалним могућностима земаља у развоју да прате интензитет имплементирања програма.
Потциљ 12.2:	Ефикасније користити природне ресурсе и одрживо управљати њима, односно успоставити такав систем најкасније до краја 2020. године.
Потциљ 12.3:	Реално и хумано смањити губитке у храни у процесу производње (и после жетве) и дистрибутивним ланцима, у малопродаји и код купаца, на тај начин што ће се на светском нивоу смањити за пола бацање хране/ <i>per capita</i> , најкасније до краја 2030. године.
Потциљ 12.4:	Поштојући међународне прописе, да би се значајно смањило загађење воде, земљишта и ваздуха, реализовати одговорно управљање хемикалијама и свим врстама отпада током целог производног и употребног циклуса, и тако смањити негативне екстерналије на животну околину, до краја 2020. године.
Потциљ 12.5:	У току процеса производње прерађивати и поново користити отпад (циркуларни модел производње), те значајно смањити његову количину пре дефинитивног одлагања, до краја 2030. године.
Потциљ 12.6:	Промовисати међународне компаније које користе одрживу производњу и подстицати их да у своје извештаје унесу и ове информације да би биле јавно доступне и подстакле и друге компаније на овакву производњу.
Потциљ 12.7:	У односу на националне и приоритетне потребе, усагласити и прилагодити процес јавних набавки тако да буду одрживе.

УН Циљ одрживог развоја 12: Инсистирање на реализацији одрживе производње и потрошње	
Потциљ 12.8:	У складу са Архуском и другим конвенцијама обезбедити информисаност становништва о свим битним информацијама које се тичу животне средине, развити свест код становништва о важности одрживог развоја и живота у складу са природом.
Потциљ 12.а:	Подстицати развој научних и технолошких иновација и њихову примену у смеру одрживе производње и потрошње, у земљама у развоју.
Потциљ 12.б:	Подстицати развој одрживог туризма који отвара нова радна места, подстиче промоцију локалних производа и културе, те употребљавати инструменте који прате однос одрживог развоја и одрживог туризма.
Потциљ 12.ц:	Максимално смањити субвенције на фосилна горива које подстичу њихову прекомерну употребу, користећи реформу пореског система и етапно укидање субвенција које штете животной средини, истовремено узимајући у обзир националне потребе и специфичне потребе земаља у развоју, како се њихов даљи развој не би отежао и сиромашне земље довеле у још тежи положај.

Извор: Прилагођено према United Nations, 2015а: 24-25

4.3.13. УН Циљ одрживог развоја 13: Интензивирање напора који се односе на климатске промене и тиме проузроковане последице^{18*}

До сада је у неколико наврата напоменуто колико се нагли економски и технолошки развој, уз безобзирно трошење природних ресурса и испуштању штетних емисија, негативно одразио на промену климе. Клима је опште стање атмосферских карактеристика одређеног региона и сезонских варијација (годишња доба). Могли би рећи да је клима просечно стање атмосфере или средње стање времена изнад одређеног места у одређеном временском раздобљу.

^{18*} Основ за реализацију ЦОР 13 је прихватање преузетих обавеза из међувладине, примарне конвенције за преговоре о начинима глобалног реаговања на климатске промене, под називом Оквирна конвенција Уједињених нација о климатским променама (UNFCCC). Конвенција је донета 1992. године а потписало ју је 189 држава међу којима је и Република Србија.

Већина научника сматра да су интензивне људске активности, мотивисане стицањем богатства и интензивнијим економским развојем, довеле до промене климе. Пре свега се мисли на глобално загревање, ефекат стаклене баште, раст концентрације гасова стаклене баште (*GHG*)¹⁹ која задржава инфрацрвено зрачење атмосфере и тиме подиже температуру земље, што узрокује низ негативних последица (Стојановић et al., 2014). Ове последице су погубне како по становништво, тако и на цео живи свет уз континуирано нарушавање екосистема и животне средине. Међутим научници који су вршили различита тестирања у лабораторијама под контролисаним условима, сматрају да је добар део начињене штете трајан, и да се напори требају усмерити у што брже заустављање ових процеса, јер у супротном ће се климатске промене наставити, као и штетне последице.

Климатским променама су најугроженије сиромашне земље, јер немају довољно финансијских средстава и техничких могућности да се прилагоде овим променама односно да се на време припреме за њих. Међутим нису угрожене само сиромашне земље, угрожено је здравље становника и екосистема и у развијеним економијама (честе и обилне поплаве које за последицу имају смањену производњу а тиме и залихе хране, нови облици алергија, топлотни удари, дуготрајне суше, промене нивоа мора и слично). Климатске промене погађају све државе, само је питање која држава је спремнија и има финансијских и других капацитета да се прилагоди овим променама (Warren et al., 2018).

4.3.13.1. Последице у животној средини изазване климатским променама

Потврђене и формално евидентиране последице климатских промена на територији Европе у претходном периоду су (U.S. Global Change Research Program, 2017):

- *Промена температуре и количине падавина*: скоро две деценије од 2008. године бележи се пораст температуре по деценији (0,19 - 0,31°C) праћен годишњим растом падавина (13 - 16 mm).
- *Смањење снежних падавина и отапање глечера у области Алпа*: око 2/3 запремине европски Алпи су изгубили од 1850. године,

¹⁹ *GHG* гасови односно гасови са ефектом стаклене баште су: водена пара (која има највећи удео у атмосфери), угљен-диоксид (CO₂), метан (CH₄), гасови који садрже флуор (водоник-флуороугљеници (HFC), перфлуороугљеници (PFC) и сулфат- хексафлуорид (SF₆), азот- субоксид (N₂O), тропосферски озон (O₃).

али је топљење интензивирано од 1980. године. Највећи проблем је што су ово стратешки важни водени ресурси на том подручју. Ове промене су мање изражене на другим глечерима у Европи. Што се снежних падавина тиче, и сами смо сведоци да у целој пан-европској регији снежне падавине су мањег интензитета и краћег трајања, посебно на планинама.

- *Промена количине угљеника у тлу:* према проценама овог истраживачког програма, количина тла за које се везује угљеник је око 3 пута већа од досадашњих процена.
- *Промена нивоа Светског мора:* у целом свету је приметан пораст нивоа мора, што утиче на чешћу појаву неочекиваних промена временских услова, временских непогода и ерозију приобалног тла.
- *Пораст осетљивости на дезертификацију и деградацију земљишта:* иако је само око 8% укупног копна Земље високо осетљиво на ширење пустиње, ипак постоји реална опасност од смањења продуктивности у пољопривреди, што би имало негативне последице и на биодиверзитет и аграрну делатност у целини.
- *Негативне последице по здравље:* сведоци смо да нагле промене температуре лоше утичу на психо-физичко стање становништва. Учестале природне катастрофе различитих облика, узрокују материјалне штете и људске жртве. Све временске непогоде утичу на смањење производње хране. Веће количине комараца, којима погодују више температуре, преносе болести некарактеристичне за одређена подручја. Загађеност ваздуха погубно утиче на респираторне органе и појаву алергија код људи који од тога раније нису боловали.
- *Смањење биодиверзитета и промене у екосистемима:* већ је дошло до промена у продуктивности и промене у саставу неких екосистема што утиче на измене у ланцу исхране. Већ сада су многе животињске и биљне врсте угрожене и очекује се да ће се та тенденција наставити, а неке аутохтоне врсте би могле нестати.
- *Интензивнији притисак на водне ресурсе:* посматрајући последње деценије, евидентиран је пад нивоа и количине воде у многим рекама, у периоду од једне до друге године. Посебно су погођене реке у Јужној Европи. Промене температуре воде и ваздуха као и количина падавина ће изазвати нестанак многих биљних и

животињских врста, уколико се оне саме не прилагоде овим променама.

4.3.13.2. Економске последице изазване климатским променама

Постоје битне потешкоће да се са детаљнијом прецизношћу израчунају економске последице којег, настају услед климатских промена, али је сигурно то да ће економије свих земаља бити на неки начин погођене и да ће се многе гране и делатности морати прилагодити новонасталим условима.

1. Пољопривредна делатност је прва која трпи последице промене климе, јер добрим делом зависи од временских услова: броја сунчаних дана, количином кишних падавина, постојањем и висином снежног покривача и слично. Ово може утицати на смањење прихода у сточарству и аграрној производњи. Будућа производња пољопривредних производа мора да се заснива на организованом систему наводњавања или пак одвођења вишка воде са земљишта. Посебан изазов постоји од дезертификације, салинизације и деградације тла. То су све нови проблеми који ће приморати произвођаче да пронађу алтернативне начине пољопривредне праксе а неки ће вероватно бити принуђени да напусте неке области.
2. Делатност грађевинарства ће морати значајно променити досадашњи систем градње, пратећи нове потребе становника и целе привреде. Употреба алтернативних извора енергије за многе стамбене потребе, повећана употреба изолације, су само неки од примера који ће бити неопходни код нових еколошких и паметних зграда.
3. Туристичка делатност ће такође морати значајно да прилагоде понуду, јер је ова грана врло осетљива на климатска дешавања и природно окружење (Стојановић, 2011). Многа привлачна летовалишта, као туристичке дестинације, би могла изгубити тај статус због изузетно високих непријатних температура, раста нивоа мора, све чешћих и обимнијих шумских пожара, а са друге стране, смањење или нестанак снежних падавина и висине снежног покривача те краћа скијашка сезона ће многе скијашке центре учинити мање привлачним, а због пада прихода и непрофитабилним.

4. Систем транспорта ће такође морати да претрпи измене. Нова инфраструктура и нова возила ће се пројектовати на начин да не зависе од временских услова. Промене нивоа река условљавају промену изгледа речних чамаца, а железничка и енергетска мрежа зависи од температуре ваздуха и слично.
5. Производња и транспорт енергије ће се брже и интензивније мењати, уз веће учешће алтернативних и обновљивих извора енергије. Управо би сунчани сушни периоди могли да буду озбиљан разлог за коришћене соларне енергије. Процене су да ће потребе за енергијом бити у сталном порасту, не узимајући у обзир растуће потребе у производњи. Само за нормално становање ће бити потребно више енергије за хлађење лети и грејање зими. Дакле, потребни су различити извори енергије, интензивније коришћење обновљиве енергије (плима и осека, енергија ветра, хидроенергија, соларна енергија, биогориво и слично), али и прилагођавање енергетске мреже овим променама.

Табела 15: ЦОР 13 са његова 3 потциља

УН Циљ одрживог развоја 13: Интензивирање напора који се односе на климатске промене и тиме проузроковане последице	
Потциљ 13.1:	Глобално се припремити на ризике изазване климатским променама и прилагодити све капацитете.
Потциљ 13.2:	У законе, политике, стратегије и одлуке интегрисати мере које се односе на климатске промене.
Потциљ 13.3:	Подићи ниво свести становништва, прилагодити образовање и рад институција да се припреме али и смање утицај климатских промена.
Потциљ 13.а:	Примењивати међународни форум „Оквирна конвенција УН о климатским променама“ којом су се развијене државе обавезале да на годишњем нивоу до 2020. године прикупљају заједно по 100 милијарди USD, чиме би помогле земљама у равоју да ублаже негативне последице климатских промена, односно да учине активним Зелени климатски фонд, водећи рачуна о транспарентности употребе тих средстава.
Потциљ 13.б:	У најнеразвијенијим земљама помоћи развој механизма за планирање због последица климатских промена, водећи највише рачуна о најрањивијим и маргинализованим групама, женама и деци.

Извор: Прилагођено према United Nations, 2015а: 25-26

4.3.14. УН Циљ одрживог развоја 14: Очување и одрживо коришћење ресурса, посебно океана, мора и морских ресурса

Први градови су оснивани у близини река и на обалама мора, управо због њиховог огромног значаја за опстанак и развој цивилизације. Око три милијарде становника живи у појасу од 100 километара од мора. Разлози овако великог броја становника који живе близу вода су многобројни: слатке водене површине и токови су извор воде за пиће, олакшано је бављење пољопривредом, бављење рибарством, погодности код транспорта терета, могућност изградње бродоградилшта и места где би се обављала трговина. Поред свега наведеног, море је огроман ресурс и из њега се ваде природни ресурси (нафта, гас и други минерали). Наравно да су ове области временом постала атрактивна подручја за одмор и рекреацију.

Све бројне наведене погодности које пружа море укључујући и атмосферске карактеристике, су разлози због којих морска добра треба одржавати и чувати. Својим активностима, човек је овај ресурс успео да претвори у место за одлагање отпада и истовар канализационих вода или других нуспродуката производње. Мора и океани чине 97% укупне водене масе, међутим људске активности су почеле негативно да утичу на стање у овој огромној површини.

У океаним се мешају топле воде из тропских крајева са хладним из поларних крајева, што утиче на климу Земље, јер однос између атмосфере ових великих водених површина поред климе утиче и на остале метеоролошке прилике. Хладније воде су богате изворима хране, и подижући се из дубина оне постају храна и за другу флору и фауну океана. Океани и мора су веома сложени екосистеми богати разним врстама биљака и животиња (Cox et al., 2000). Значај океана за опстанак свих живих организама је огроман:

- Океани упијањем велике количине гасова, укључујући и CO₂, ублажавају ефекат стаклене баште.
- Производња биљног планктона је основа за исхрану 400 милиона тона рибе на годишњем нивоу.
- Десалинизацијом се слана морска вода може употребљавати као пијаћа вода.

Глобално загревање, као једна од последица климатских промена, оставља катастрофалне последице и на овај облик животне средине. Топлотно ширење океана и отапање континенталних глечера има за последицу раст нивоа мора. За становнике приобалних градова ово ће представљати велики проблем, јер је последица раста нивоа мора поплава, па ће бити потребно градити посебне системе за одбрану. Постоје процене да ће неке острвске земље односно острва бити у потпуности поплавлени (Abraham, 2017).

Како би се смањило загађење мора потребно је смањити отпад истоварен из бродова и река које се ту уливају, јер и оне у себи носе загађења покупљена од извора - до места уливања. Поред прекомерног изловљавања риблиег фонда, потребно је подузети превентивне мере и активности чишћења мора. Те активности неће дати никакве резултате уколико се предузимају на локалном, националном или регионалном нивоу, јер се вода креће, не познајући националне и друге границе. У каквом се стању налази и које су карактеристике неког мора зависи од активности коју су подузете у свим околним земљама у заштити животне средине (Стевановић et al., 2003).

Табела 16: ЦОР 14 са његових 7 потциљева

УН Циљ одрживог развоја 14: Очување и одрживо коришћење ресурса, посебно океана, мора и морских ресурса	
Потциљ 14.1:	Осетно редуковати сваку активност која узрокује загађење морских ресурса, морски шут или нутритијенте, што се посебно односи на активности са копна, до краја 2025. године.
Потциљ 14.2:	Интензивирати активности које се односе на побољшање стања океана, да би се вратила у стање високе продуктивности и здравља и генерално управљати воденим и приобалним екосистемима да се избегну негативни утицаји, до краја 2020. године.
Потциљ 14.3:	Свим мерама, које укључују и глобалну практичну примену науке, утицати на стање океана, у смислу одржавања степена киселости океана.
Потциљ 14.4:	Како би се повећала и одржала залиха рибе који одговара њиховим природним особеностима, конкретним мерама онемогућити све облике деструктивних делатности рибара, нерегулисан и незаконит риболов као и прекомеран излов рибе, до краја 2020. године.
Потциљ 14.5:	На основу преузетих обавеза по националним и међународним законима и на основу научних сазнања, сачувати минимално 10% приобалних области и морске воде, до краја 2020.

УН Циљ одрживог развоја 14: Очување и одрживо коришћење ресурса, посебно океана, мора и морских ресурса	
Потциљ 14.6:	Укинути оне облике субвенција које се односе на нерегулисан, незаконит, непријављен или прекомерни излов рибе, и не уводити такве субвенције, истовремено узимајући у обзир потребе земаља у развоју и неразвијених земаља, али у складу са преговорима са Светском трговинском организацијом.
Потциљ 14.7:	Користећи туризам, одрживо управљање рибарством и водопривреду, помоћи малим острвским земљама у развоју и најнеразвијенијим земљама да реализују већи приход, до краја 2030. године.
Потциљ 14.а:	Поштујући „Критеријуме и смернице Међувладине океанографске комисије за пренос поморске технологије“, а у сврху побољшања стања и здравља океана и морског биодиверзитета, преносити научна знања, праксу и технологију, посебно малим острвским државама у развоју и најнеразвијенијим земљама.
Потциљ 14.б:	Омогућити појединачним бродовима и малим предузећима за професионално рибарење приступ морским ресурсима и тржишту излова.
Потциљ 14.ц:	Обезбедити примену планова на регионалном и међународном нивоу, које се односи на чување и одрживо управљање ресурсима океана, при чему су потписнице „Конвенције Уједињених нација о поморском праву“ дужне да поштују обавезе из Конвенције.

Извор: Прилагођено према United Nations, 2015а: 26-27

4.3.15. УН Циљ одрживог развоја 15: Очување и одрживо управљање шумским површинама, на начин који ће редуковати дефорестацију и зауставити деградацију земљишта и даље смањење биодиверзитета

Од климатских услова зависи где ће бити настањени одређени екосистеми, са свим живим организмима и неживом средином одређеног простора, јер сваки од њих има своје потребе за надморском висином, температуром, количном воде и слично. Управо од тога зависи који ће предели бити под шумом, где ће се налазити пашњаци, шибље, слатководни, морски и пољопривредни екосистеми, тундре, пустиње и уређени градски екосистеми (Стевановић et al., 2003).

Стање у пракси упућује на потребу за брзим деловањем како би се испоштовао овај ЦОР 15. Подручје покривено шумским богатством је

смањено, из различитих разлога. Дефорестација је најчешће последица преименовања шумског богатства у друге сврхе. Због проширења пољопривредног земљишта, веће производње хране, изградње нових инфраструктурних система или објеката за становање, долази до дефорестације.

Опасност од губитка биодиверзитета је постојала и пре али је сада вероватноћа а тиме и брига већа, јер се неке животињске и биљне врсте налазе пред крајње реалном могућношћу нестанка. Осим ове више пута поменутог опасности изумирања појединих врста флоре и фауне, због измене климе и излова, релативно нов проблем је недозвољена и незаконита трговина појединим врстама, како биљака тако и животиња (Hillebrand et al., 2017). Ипак главни узрочници су неодговорно понашање људи, неодржива производња и потрошња и интензиван економски развој.

Ширење пустињских површина није нова појава која зависи само од активности човека. Међутим, човек је свакако убрзао и интензивирао ове процесе. У овом облику деградације животне средине простори који иначе не обилују водом постају још сушнији, чиме се губи биодиверзитет оних врста којима нови сушни услови не погодују за опстанак. Континуирана испаша на истом подручју, сеча шума и шибља, градња брана ради преусмеравања природних токова река, пад нивоа подземних вода и ерозија земљишта, мењају првобитни састав земљишта. Овом променом су узроковане и друге промене: смањује се плодност земљишта и мења се састав биљног света а тиме се смањује количина произведене хране, што може довести до миграција становништва. Интересантно је да се међу академским круговима појавило ново гледиште у односу на биодиверзитет. Мада неке мета-анализе показују да иако у неким географским подручјима долази до смањења биодиверзитета, у другим долази до њеног пораста, па је „нето“ биодиверзитет исти односно нема опадајући тренд (Gonzales et al., 2016), други аутори (Стојановић et al., 2014) се апсолутно противе овим закључцима.

Табела 17: ЦОР 15 са његових 9 потциљева

УН Циљ одрживог развоја 15: Очување и одрживо управљање шумским површинама, на начин који ће редуковати дефорестацију и зауставити деградацију земљишта и даље смањење биодиверзитета	
Потциљ 15.1:	Поштујући преузете обавезе према међународним споразумима, одрживо користити, чувати, занављати слатководне екостеме и окружење, са посебним акцентом на мочваре, шуме, планине и суво тло, до краја 2020. године.
Потциљ 15.2:	На међународном нивоу посебно обратити пажњу на заштиту шума, интензивирати пошумљавање и обуставити сечу шума, да би се обновили уништене шуме, до краја 2020. године.
Потциљ 15.3:	Зауставити глобалну дезертификацију тла обнављањем уништеног земљишта, наводњавањем и заштитом од суше и плављења колико је то могуће, до краја 2020. године.
Потциљ 15.4:	Одрживо третирати планине, њихове екосистеме и биодиверзитет до краја 2030. године.
Потциљ 15.5:	Значајно и ургентно смањити деградацију природних станишта и губитак биодиверзитета, а до краја 2020. године, обавезно заштитити опстанак и спречити изумирање угрожених биљних и животињских врста.
Потциљ 15.6:	Промовисати одрживо коришћење генетских ресурса, односно њихову праведну и једнаку деобу.
Потциљ 15.7:	Хитно обуставити криволов и трговину заштићеним врстама и правно регулисати понуду и тражњу за производима произведених од трговине заштићеним врстама.
Потциљ 15.8:	Имплементирати активности за редукацију инвазивних недомицилних врста на водене и копнене екосистеме у циљу смањења тог утицаја, до краја 2020. године.
Потциљ 15.9:	Стратешки и трајно унети у планове од локалног до националног нивоа, питања која се тичу значаја биодиверзитета и екосистема, као и у све процесе који се односе на развој и стратегију за редукацију сиромаштва, до краја 2020. године.
Потциљ 15.а:	Обезбедити сигнификантно веће финансијске ресурсе, без обзира на извор финансирања, зарад одрживе употребе и очувања екосистема и биодиверзитета.
Потциљ 15.б:	Обезбедити сигнификантно веће финансијске ресурсе, без обзира на извор финансирања, зарад очувања и одрживог управљања шумским богатством и пружити подстрек земљама у развоју на такво понашање, са акцентом на пошумљавање.

УН Циљ одрживог развоја 15: Очување и одрживо управљање шумским површинама, на начин који ће редуковати дефорестацију и зауставити деградацију земљишта и даље смањење биодиверзитета	
Потциљ 15.ц:	Глобално интензивирати подрушку у напору да се заустави криволов и трговина заштићеним врстама, истовремено помажући локалне заједнице да пронађу нове и одрживе изворе хране за нормалан живот.

Извор: Прилагођено према United Nations, 2015а: 27-28

4.3.16. УН Циљ одрживог развоја 16: Промовисање инклузивних и мирољубивих друштава која живе у складу са принципима одрживог развоја, уз обезбеђење правде и изградње ефикасних институција на свим нивоима

Да би се економски и еколошки (заштита животне средине) подсистеми одрживог развоја могли имплементирати и одржати, мора се имплементирати и трећи једнако важан подсистем - друштво са својим институцијама које омогућавају реализацију економског и еколошког стуба. Природна веза између та три стуба постоји и у повратном и међузависном односу, па се ни не може размишљати о одрживом развоју без ове равнотеже. ЦОР 16 се углавном бави питањима друштвеног стуба на директан или индиректан начин.

Агенда 2030 је питања друштва и институција уградила у своје циљеве и промовише и подстиче постојање вредности које ће омогућити: стабилност, развој, мир, поштовање људских права, правду и инклузивно друштво у сваком облику (без обзира на род, етничку и верску припадност, инвалидитет, расу, порекло, политичку опредељеност, језик, имовинско стање и слично). Како би се ове вредности могле одржати, друштву су потребне добро утемељене и транспарентне институције. Институције имају задатак да обезбеде друштво без: неправде, било каквих сукоба (посебно етнички мотивисаних), тероризма, насиља и неједнакости, нелегалних новчаних токова и корупције, злостављања и савременог ропства (посебно над децом), активно учешће сиромашних земаља у међународним организацијама и слично.

Појединци и све друштвене групе морају да се осете сигурно и заштићено да би се могло говорити о било ком облику развоја. Због тога је потребно преиспитати досадашњи облик организације друштвеног

поретка у целини, од локалне заједнице до глобалног нивоа. Право и правда морају бити уткане у све институције, које треба да буду ефикасне и еластичне на евентуалне уочене аномалије. Одлуке које се доносе у институцијама морају бити јасне онима на које се односе и да презентују интересе друштва у целини, али исто тако морају бити постављене реално како би биле и испуњене. У супротном грађани губе поверење у институције државе и саму државу (United Nations, 2015a).

Оно што представља парадокс XXI века је да никад није било више самита, међувладиних и других сусрета на највишем нивоу са темом борбе против насиља и рата, а највећи изазов на глобалном нивоу су управо насилни, дуготрајни или нови сукоби и ратови. Ова ситуација је довела да је више од 258 милиона људи насилно и у бегу расељено по целом свету. Број насилно расељених рапидно расте последњих година, са претпоставком и даље растућег тренда. У 2000. години број миграната је износио 173 милиона људи, да би само за десет година порастао на више од 220 милиона (United Nations, 2017).

Миграциони процеси, без обзира да ли је реч о економској миграцији или о избеглицама из сукобима захваћених подручја, представљају прави изазов за капацитете институција које их прихватају. Етнички екстремизам и тероризам је у нарастању. Начини ратовања и технологија ратовања се мења, односећи све више колатералне штете и људских жртава.

Многе земље, без обзира да ли су у питању аутократски режими, да ли се уводи „демократија“ или су у питању земље у транзицији, ипак не могу да се похвале истинском слободом става, изражавања, говора и слично. У неким земљама где се спроводи владавина права, често су институције недовољно јаке да обезбеде оно што би требало, чиме незадовољство и неповерење становништва расте. Интересантно је да и демократским системима који добро функционишу, постаје све теже да испуне очекивања свог друштва, јер су претходно дата политичка обећања била нереална и популистичка.

Инклузивне, одговорне и ефикасне институције, својим грађанима пружају правичне, квалитетне и у право време пружене услуге, задовољавају потребе свих становника, укључујући и маргинализоване групе, а за узврат добијају поверење и поштовање чланова друштва.

Табела 18: ЦОР 16 са његових 10 потциљева

УН Циљ одрживог развоја 16: Промовисање инклузивних и мирољубивих друштава која живе у складу са принципима одрживог развоја, уз обезбеђење правде и изградње ефикасних институција на свим нивоима	
Потциљ 16.1:	На глобалном нивоу драстично редуковати сваку врсту насиља и са тим повезану стопу смртности.
Потциљ 16.2:	Потпуно заштитити децу и учинити их сигурном од било каквог облика експлоатације, насиља или трговине децом.
Потциљ 16.3:	Обезбедити једнаку правду и приступ правди на свим нивоима, од локалног до међународног нивоа односно подстицати и развијати свест о владавини права.
Потциљ 16.4:	Интензивирати сваки облик борбе против криминала, нелегалних токова новца и наоружања и интензивирати налажење и поврат украдене имовине, до краја 2030. године.
Потциљ 16.5:	Радикално редуковати мито и корупцију, без обзира на појавни облик.
Потциљ 16.6:	Од локалног до глобалног нивоа креирати одговорне, ефикасне и транспарентне институције.
Потциљ 16.7:	Од локалног до глобалног нивоа доносити репрезентативне, инклузивне, обавезујуће и партиципативне одлуке.
Потциљ 16.8:	Интензивно активирати учешће земаља у развоју у институцијама које су од глобалног значаја.
Потциљ 16.9:	На глобалном нивоу омогућити регистровање детета приликом рођења те обезбедити законски идентитет за све, до краја 2030. године.
Потциљ 16.10:	Поштујући преузете међународне споразуме и национални правни систем, омогућити становништву заштиту основних слобода и приступ информацијама од јавног значаја.
Потциљ 16.а:	У сврху борбе против криминала, тероризма и насиља, промовисати и помоћи изградњу институција на свим нивоима, посебно у земљама у развоју, кроз међународну сарадњу.
Потциљ 16.б:	У сврху реализације одрживог развоја, донети и спроводити недискриминаторске политике.

Извор: Прилагођено према United Nations, 2015а: 28

4.3.17. УН Циљ одрживог развоја 17: Инсистирање на реализацији јачања глобалних партнерстава за развој

ЦОР 17 се у суштини не разликује од МЦР 8, а то је максимално јачање партнерстава између држава ради удруживања у реализацији истог циља – постизање одрживог развоја. Глобална сарадња у различитим облицима постоји између свих земаља. Савремена информациона технологија олакшава одржавање контаката и јачу повезаност, али је значајан елемент размене знања, научних достигнућа и слично. Размена технологије и *know-how* треба да иде у смеру заштите очувања животне средине земаља у развоју.

Оваква сарадња, између осталог, подразумева и финансијску помоћ, која је у између 2011. и 2014. године порасла чак за 66%. Међутим, средства дата земљама у развоју, ради подстицања економског или одрживог развоја, нису била довољна, због ратних разарања, етничких сукоба, штета насталих услед природних непогода и слично (Muhamed & Gaas, 2016).

Обзиром да ЦОР 17 има чак 19 потциљева, који се посматрају са више аспеката, неопходан је интегралан и интегрисан приступ свим потциљевима, на све аспекте истовремено. Потциљеви циља 17 се посматрају са пет аспеката:

1. Финансије;
2. Технологија;
3. Изградња капацитета;
4. Размена;
5. Системска питања:
 - а) Кохерентност политика и институција;
 - б) Вишестрана партнерства;
 - ц) Подаци, праћење и одговорност.

О постизању одрживог развоја на глобалном нивоу се не може размишљати уколико не постоји истинска жеља развијених земаља да помогну и пруже подршку неразвијеним земљама. Са друге стране, неразвијене земље кроз национално законодавство, стратегије и планове, треба да спремно дочекају ову подршку. Један од начина економског јачања неразвијених земаља је подстицање извоза који је заснован на правичном међународном разменском систему и суштинској коректности. Истовремено треба јачати кохерентност институција и

политика, односно њихово усаглашавање у сложну целину. Међутим, пракса је показала да се углавном ништа неће реализовати уколико не постоји међународна макроекономска стабилност, релативно глобално стабилно стање, када државе заиста могу да покажу суштинску спремност да дају односно да приме помоћ.

Успешна реализација Агенде 2030 није могућа без партнерства између влада, приватног сектора и невладиног сектора. Ово јединство треба да се заснива на поштовању истих вредности, принципа, заједничке визије и циљева. Максималне користи од наведеног партнерства треба да има становништво, од локалног преко националног и регионалног до глобалног (Корренџан, 2009).

У развијеним друштвима, у приватном сектору су концентрисана велика финансијска средства, која треба адекватним мерама усмерити ка циљевима одрживог развоја, а не само гледати на капитал као основу за стицање личне добити уског круга људи-власника капитала. Финансијски ангажмани у облику дугорочних инвестиција и страних директних инвестиција би били погодни и неопходни су за развој недовољно развијених земаља. Ова финансијска помоћ је посебно потребна у областима: изградње инфраструктуре, развоја транспорта, развоја система за коришћење одрживе енергије, комуникација и технологија. Државе које примају средства морају поставити јасна правила за коришћење средстава и вршити надгледање трошења. Постојање правне регулативе је предуслов, али пројекти за које се користе средства треба да буду интересантни страним инвеститорима и да јачају имплементацију одрживог развоја (Cotula, 2016).

Табела 19: ЦОР 17 са његових 19 потциљева посматрано кроз 5 аспеката

УН Циљ одрживог развоја 17: Инсистирање на реализацији јачања глобалних партнерстава за развој – Финансијски аспект	
Потциљ 17.1:	Повећати националне капацитете за прикупљање пореза и других прихода државе, мобилизацијом националних ресурса, користећи и међународне инструменте намењене земљама у развоју.
Потциљ 17.2:	Извршити притисак да све развијене земље, у складу са својим званичним међународним обавезама, које се односе на развојну помоћ, поред осталих видова помоћи, одвајају за програме званичне развојне помоћи за земље у развоју 0,7% бруто националног дохотка, при чему се за помоћ најнеразвијенијим земаљама издваја 0,15%-0,20%.

УН Циљ одрживог развоја 17: Инсистирање на реализацији јачања глобалних партнерстава за развој – Финансијски аспект	
Потциљ 17.3:	За земље у развоју обезбедити и допунска финансијска средства из различитих извора финансирања.
Потциљ 17.4:	Кроз координирану стратегију о обезбеђењу начина за финансирање дугова, њихов отпис и реструктурирање, омогућити земљама у развоју да досегну дугорочну одрживост дугова, са посебним акцентом на спољне дугове презадужених земаља, како би се смањиле и предупредиле дужничке кризе.
Потциљ 17.5:	Донети и спроводити планове који се односе на подстицање и промоцију инвестирања у најнеразвијеније земље.
УН Циљ одрживог развоја 17: Инсистирање на реализацији јачања глобалних партнерстава за развој – Технолошки аспект	
Потциљ 17.6:	Обезбедити сарадњу у три важна домена: иновације, наука и технологије и приступ тим областима, подстицати размену знања на основу унапред договорених услова и унапредити сарадњу у већ постојећим механизмима, посебно у оквиру Уједињених нација, односно путем међународних механизма управљања технологијама, ако је тако договорено, на релацији развијени Север-неразвијени Југ, неразвијени Југ-неразвијени Југ, односно генералну регионалну и међународну сарадњу, у ове три области.
Потциљ 17.7:	Поштујући узајамне договоре, засноване на позитивним основама, концесионалне и преференцијалне односе, интензивирати промоцију развоја, размене и ширења еколошки прихватљивих технологија у земље у развоју.
Потциљ 17.8:	Оспособити за употребу, технолошке банке и друге механизме за развој у области иновација, технологија и науке у најнеразвијенијим земљама, те утицати на практичну употребу нових технологија, посебно оних који се односе на комуникационе и иновативне технологије, до краја 2017. године.
УН Циљ одрживог развоја 17: Инсистирање на реализацији јачања глобалних партнерстава за развој – Аспект изградње капацитета	
Потциљ 17.9:	Кроз сарадњу Север-Југ, Југ-Југ и триангуларну сарадњу, побољшати међународну помоћ у области изградње ефикасних и дефинисаних капацитета у земљама у развоју, да би се омогућила реализација домицилних планова за примену свих развојних циљева који су одрживи.

УН Циљ одрживог развоја 17: Инсистирање на реализацији јачања глобалних партнерстава за развој – Аспект размене	
Потциљ 17.10:	Поштовањем правила Светске трговинске организације и преко закључивања преговора „Развојна агенда из Дохе“, подстицати мултилатерални систем размене који је правичан, недискриминаторски, базиран на јасним правилима и отворен за све земље.
Потциљ 17.11:	Са крајњом сврхом дуплирања вредности удела најнеразвијенијих земаља у укупном светском извозу, подстицати обиме извоза земаља у развоју, до краја 2020. године.
Потциљ 17.12:	Омогућити да преференцијална правила о пореклу робе која се примењују на увоз из најнеразвијенијих земаља буду што једноставнија и јавна и да олакшавају приступ међународном тржишту, односно обезбедити правовремени и континуирани приступ тржишту без ограничавајућих квота и царина за све најнеразвијеније земље, како налажу одлуке Светске трговинске организације.
УН Циљ одрживог развоја 17: Инсистирање на реализацији јачања глобалних партнерстава за развој – Системска питања: Кохерентност политика и институција	
Потциљ 17.13:	Путем усаглашавања, координације и кохерентности политика, подићи ниво глобалне макроекономске стабилности.
Потциљ 17.14:	У сврху реализације потреба одрживог развоја, подићи усаглашеност и кохерентност политика.
Потциљ 17.15:	Ради реализације одрживог развоја и искорењивања сиромаштва, респектовати политике и вођство сваке земље и њене приступе тим областима.
УН Циљ одрживог развоја 17: Инсистирање на реализацији јачања глобалних партнерстава за развој – Системска питања: Вишестрана партнерства	
Потциљ 17.16:	Ради реализације циљева одрживог развоја на глобалном нивоу, а посебно у земљама у развоју, ојачати заједништво у размени иновација, науке, знања, успеха у пракси, стручности, технологије и финансијских извора, односно ојачати вишенационално и вишестрано партнерство и подићи глобално партнерство за постизања одрживог развоја.
Потциљ 17.17:	Користећи искуства и стратегије за изналажење субјеката и ресурса за партнерства, у пракси подржавати и промовисати ефикасна јавна партнерства, јавно-приватна партнерства и партнерства цивилног друштва.

УН Циљ одрживог развоја 17: Инсистирање на реализацији јачања глобалних партнерстава за развој – Системска питања: Подаци, праћење и одговорност	
Потциљ 17.18:	Како би се сигнификантно повећао и омогућио приступ поузданим, правовременим, битним за државу и тачним подацима, подељених по групама: доходак, старост, пол, етничка и расна припадност, миграторни положај, инвалидитет, географска локација и остале карактеристике, пружити подршку за изградњу таквих капацитета, у земљама у развоју и најнеразвијенијим земљама, као и малим острвским земљама у развоју, до краја 2020. године.
Потциљ 17.19:	Унапредити постојеће методе мерења напретка у реализацији одрживог развоја, при чему су мерења комплементарна начину мерења кроз <i>GDP</i> и помоћи креирање и употребу капацитета који се односе на прикупљање, обраду, сортирање, тумачење, чување и друге активности у вези статистичких података, у земљама у развоју, до краја 2030. године.

Извор: Прилагођено према United Nations, 2015а: 28-30

Напред наведеним, последњим потциљем је комплетирана интерпретација суштине и значаја Циљева одрживог развоја. Очигледно је да је овај међународни документ далеко разрађенији и детаљнији од Миленијумских циљева одрживог развоја. До краја имплементације је остало нешто више од једне деценије, што је за неке државе више него довољно за имплементацију циљева, а за неке је то још увек велики изазов. У наредном поглављу ће бити представљено како се Република Србија сналази у имплементацији Агенде 2030.



ПОГЛАВЉЕ 5.
ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА
ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ
РАЗВОЈА - ДОСАДАШЊИ
РЕЗУЛТАТИ

5.1. ПАРАЛЕЛЕ ИЗМЕЂУ МИЛЕНИЈУМСКИХ ЦИЉЕВА РАЗВОЈА И ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Генералним поређењем Миленијумских циљева развоја и Циљева одрживог развоја, може се приметити да је први циљ, који се у суштини односи на глобално искорењивање сиромаштва исти, али да је у Циљевима одрживог развоја део који се односи на глобално окончање глади други циљ, док је код Миленијумских циљева развоја то још увек први циљ. Трећи ЦОР који се односи на благостање и даље је у МЦР део првог циља. Област која се односи на инклузивно и квалитетно образовање, које обухвата што више становника, је четврти ЦОР а у МЦР он је циљ други по реду (али не обухвата целоживотно учење). Напори усмерени ка постизању родне равноправности су пети ЦОР односно трећи МЦР. Приступ пијаћој води односно, што бољи санитарни услови су шести ЦОР, а у МЦР су један од развојних циљева, седмог циља.

Са друге стране, МЦР 4 (смањење смртности деце), МЦР 5 (побољшање здравља жена и смањење смртности мајки), МЦР 6 (интензивнија борба против HIV/AIDS-а, туберкулозе, маларије и других преносивих болести са смртним исходом) су у ЦОР обухваћени само једним циљем – ЦОР 3. Због обима и различитности захтева овај циљ је разрађен кроз 9 односно 13 потциљева.

Међутим, већина циљева у Циљевима одрживог развоја (ЦОР), који се односе на: приступ модерној и одрживој енергији (ЦОР 7); одржив економски раст и достојанствен рад за све (ЦОР 8); прилагодљива инфраструктура и подстицај иновативности и одржива индустријализације (ЦОР 9); смањење јаза између богатих и сиромашних у свакој држави и између држава је помало садржан у сваком ЦОР а посебно у ЦОР 10; изградња безбедних, одрживих и инклузивних насеља (ЦОР 11); креирање одрживе производње и потрошње (ЦОР 12); борба против климатских промена и њених последица (ЦОР 13); одрживо коришћење мора и морских ресурса (ЦОР 14); одрживо управљање шумским ресурсима, борба против ерозије и дезертификације земљишта (ЦОР 15); изградња инклузивних друштава и институција (ЦОР 16, *није обухваћена Миленијумским развојним циљевима.*

Последњи циљ у оба програма се односи на глобално партнерство за развој (ЦОР 17) односно глобално партнерство за одрживи развој (МЦР 8), су прилично принципијелно усаглашени, јер инсистирају на интензивнијој сарадњи свих држава, без обзира на степен развијености.

Суштина Миленијумских (МЦР) и Циљева одрживог развоја (ЦОР) је иста: одрживо, инклузивно, богатије, здравије друштво и институције, постављено у здравој, одрживој, очуваној животној средини. Намера обе групе циљева је да се успоставе праведан, добро креиран економски и финансијски систем на глобалном нивоу, уз искрену и интензивнију подршку развијених држава неразвијеним и сиромашним државама. Са економске, финансијске и временске тачке гледишта, оправдано је што све државе нису постигле све постављене Миленијумске циљеве. То и јесте разлог настојања да се они остваре у продуженом периоду до 2030. године, кроз још детаљнија упутства и индикаторе Циљева одрживог развоја.

Да би могла да имплементира ЦОР, Републици Србији је потребна међународна сарадња и помоћ, што је у потпуности у складу са последњим циљем ЦОР 17, који указује на значај глобалних партнерстава за одрживи развој и важну улогу развијених земаља.

5.2. ИНФРАСТРУКТУРА ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

За имплементацију Циљева одрживог развоја у нашој земљи, поред веома активних друштава из невладиног односно цивилног сектора, држава је морала да припреми адекватну инфраструктуру. Било је потребно да се конституишу државна тела која ће представљати спону између парламента, Народне скупштине и међународних организација које пружају различите облике помоћи Републици Србији у имплементацији ЦОР. Државна тела од највећег значаја за ову област су:

- Министарство заштите животне средине;
- Међуресорна радна група за спровођење Агенде Уједињених нација о одрживом развоју до 2030;
- Фокус група за развој механизма контроле процеса имплементације Циљева одрживог развоја у Србији;
- Одбор за заштиту животне средине и друго.

Међуресорна радна група за спровођење Агенде Уједињених нација о одрживом развоју до 2030. године је формирана 30.12.2015. године, пред сам почетак спровођења Агенде 2030. која је званично почела са имплементацијом 01.01.2016. године ("Службени гласник РС", бр. 113 од 30. децембра 2015 et al., 2015, 2017). Формирање ове групе се сматра стварним и званичним почетком примене ЦОР у Републици Србији, као и Агенде 2030. Том приликом за Председника радне групе је именован Министар без портфеља задужен за питања демографије и популационе политике, а чланови групе су министри различитих министарстава Владе и представници (Владине канцеларије за разна питања, координационих тела, секретаријата и тимова) и Републички завод за статистику. Важна улога Међуресорне радне групе је да уз активну помоћ Републичког секретаријата за јавне политике, дефинише јасну и конкретну мисију и визију концепта одрживог развоја, прилагођену потребама и специфичностима Републике Србије. Истовремено требало је поставити конкретне секторске политике, у циљу задовољавања специфичних потреба Републике Србије приликом дефинисања, мисије, визије и циљева.

Други важан учесник у имплементацији циљева преузетих Агендом 2030. је Фокус група за развој механизма контроле процеса имплементације Циљева одрживог развоја у Србији. Прва седница Фокус групе је одржана 26. 09.2017. године. Улога Фокус групе има контролни карактер, у смислу улоге и рада парламента у процесу реализације Циљева одрживог развоја, која су прописана Агендом 2030.

Народна скупштина Републике Србије, такође има своје тело – Одбор за заштиту животне средине. То је један од укупно 20 одбора Народне скупштине и састоји се, као и већина одбора, од 17 чланова, из различитих посланичких група. Задатак Одбора је да на својим седницама, у начелу разматрају различите Предлога закона који се тичу заштите животне средине, а које је поднела Влада (на пример Предлоге закона о изменама и допунама закона о управљању отпадом, заштити природе, и слично).

Невладине организације које се баве заштитом животне средине у Републици Србији су прилично бројне. Подаци Регионалног центра за животну средину (Кораћ & Милорадовић, 2006) пружају информације о регистрованим и познатим, али и нерегистрованим удружењима. На основу података овог центра, прикупљених из акнета, у Србији је активно 110 регистрованих невладиних организација, са бројем који

варира од 3 до 20.000 чланова (просечно 311 чланова по организацији) и велики број волонтера. Највише невладиних организација из ове области је концентрисан у Београду и Новом Саду, а чак 73% се углавном баве питањима одрживог развоја.

Најинтензивнија међународна сарадња Републике Србије у овој области је остварена са Уједињеним нацијама, посебно са:

- Програмом за развој Уједињених нација, кроз Тим Уједињених нација у Србији и *Оквир развојног партнерства* (ОРП) за Србију за период 2016-2020;
- Швајцарском агенцијом за развој и сарадњу (SDC);
- Интерпарламентарном унијом (IPU);
- Немачком организацијом за међународну сарадњу (GIZ);
- Европском унијом, кроз дијалог са ЕУ отварањем сваког поглавља за приступ Унији, истовремено се ради на реализацији Циљева одрживог развоја. Од посебног значаја су твининг (twinning) аранжмани али и други облици предприступне помоћи.

5.3. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ СА ТИМОМ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА У СРБИЈИ

Под заједничким радом Републике Србије са Тимом Уједињених нација у Србији, пре свега се мисли на спровођење креираног *Оквирног развојног партнерства* за Србију за период 2016-2020. године (ОРП). Овај стратешки документ је окренут унапређењу и подржавању Републике Србије у реализацији сва три стуба одрживог развоја. *Оквирно развојно партнерство* је настало као резултат процеса консултација у периоду 2014. и почетка 2015. године. Субјекти консултација су биле заинтересоване стране у Србији и организације система Уједињених нација. Резултат ових преговора је *Оквирно развојно партнерство за период 2016-2020. године* који има карактер стратешког документа, јер узима у обзир кључне националне приоритете у развоју Републике Србије (Влада Републике Србије & Тим Уједињених нација у Србији, 2015). ОРП узима у обзир специфичне потребе Републике Србије и креира механизме за спровођење ОРП, истовремено их усаглашавајући са глобалним циљевима и преузетим обавезама из Агенде 2030. Глобалне циљеви треба да се спусте на локални ниво уважавајући уочене, специфичне потребе на локалном нивоу.

Укупно 19 програма, агенција и фондова Уједињених нација је потписало ОРП, преузимајући учешће у ОРП, а 5 Група за резултате прате реализацију ОРП и помажу у реализацији заједничких радних планова и спроводе двогодишње радне планове. Организације цивилног друштва су такође важни учесници у спровођењу конкретних активности, поред партнера из Владе Републике Србије, агенција, програма и фондова Уједињених нација. Начини регулисања трошкова и извора њиховог финансирања, везаних за неку конкретну активност биће одређени у фази имплементације, посебно за сваку активност.

Агенције, програми и фондови Уједињених нација које су потписнице ОРП (Влада Републике Србије & Тим Уједињених нација у Србији, 2017) су:

1. Организација Уједињених нација за храну и пољопривреду (*FAO*);
2. Међународна агенција за атомску енергију (*IAEA*);
3. Међународна организација рада (*ILO*);
4. Међународна организација за миграције (*IOM*);
5. Канцеларија високог комесара за људска права (*OHCHR*);
6. Конференција Уједињених нација о трговини и развоју (*UNCTAD*);
7. Програм за развој Уједињених нација (*UNDP*);
8. Економска комисија за Европу (*UNECE*);
9. Програм Уједињених нација за животну средину (*UNEP*);
10. Организација Уједињених нација за образовање и културу (*UNESCO*);
11. Фонд за становништво Уједињених нација (*UNFPA*);
12. Високи комесаријат Уједињених нација за избеглице (*UNHCR*);
13. Дечији фонд Уједињених нација (*UNICEF*);
14. Организација Уједињених нација за индустријски развој (*UNIDO*);
15. Канцеларија Уједињених нација за питања дроге и криминала (*UNODC*);
16. Канцеларија Уједињених нација за пројектне услуге (*UNOPS*);
17. Агенција Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена (*UN WOMEN*);
18. Светска туристичка организација (*UN WTO*) и
19. Светска здравствена организација (*WHO*).

Садржај *Оквирног развојног партнерства* чине пет главних области у којима се очекују резултати: (Влада Републике Србије & Тим Уједињених нација у Србији, 2017)

1. Добро организована и ефикасна управа, владавина и поштовање права;
2. Подстицање на развој људских ресурса, њиховог усавршавања и развој свих других социјалних ресурса;
3. Интензиван економски раст и развој уз пораст запошљавања;
4. Брига о животној средини, климатским променама и јачање свих стубова резилијентности целе заједнице и
5. Интензивирање развоја и чување културне баштине.

Ради лакшег мониторинга код спровођења ових 5 главних области, ОРП је у *Анексу А – УН Матрица резултата* детаљно дефинисао 9 исхода, односно основних резултата, а за сваки од исхода су дефинисани јасни елементи. Може се рећи да је ово најважнији и суштински део ОРП, јер истовремено садржи опис програмских стратегија од националног значаја и очекиване исходе тј. резултате:

- Индикатори праћења исхода, стартне основе и очекивани циљеви;
- Начин на који ће бити вршена провера и мониторинг имплементације;
- Претпоставке од којих се полази и очекивани ризици (Влада Републике Србије & Тим Уједињених нација у Србији, 2017: 57-73).

Важно је нагласити да иако је ОРП документ стратешког карактера, он сам по себи не подразумева било какве финансијске обавезе за било ког партнера. Исходи односно основни резултати су дефинисани заједничким радом Владе Републике Србије, Тима Уједињених нација у Србији и невладиног сектора. Структуру ОРП чини 9 делова, који детаљно и јасно дефинишу одговор на свако битно питање које би могло евентуално да изазове неку неодређеност у периоду спровођења Оквира. Основни резултат који су дефинисани кроз ОРП су:

Између осталог, важност ОРП се огледа у дефинисању начина спровођења дефинисаних циљева из свих области, односно начина реализације жељеног исхода. Овај стратешки документ одређује како ће субјекти укључени у ОРП, Влада Републике Србије и Тим Уједињених нација у Републици Србији координирати, на који начин ће поставити међусобне партнерске односе, на који начин и који ресурси ће бити употребљени и за који циљ, како ће се спроводити мониторинг, састављати извештаји и оцењивати постигнути резултати.

Табела 20: Пет главних области и девет резултата који произилазе из Оквирног развојног партнерства (ОРП) у периоду 2016-2020. године

Анекс А – УН Матрица резултата за период 2016-2020. године	
Област	Основни резултати
Област 1: Добро организована и ефикасна управа и владавина и поштовање права	Резултат 1: Заштити људска права, омогућити приступ правди и повећати ниво безбедности за сво становништво Републике Србије, а посебно за осетљиве групе становништва, до 2020. године.
	Резултат 2: Обезбедити што боље услуге привреди и друштву, подићи ниво одговорности и присуства свих државних институција које се односе на управу, до 2020. године.
	Резултат 3: Обезбедити живот без насиља и било ког вида дискриминације жена и девојчица, посебно оних из осетљивих група, те генерално унапредити родну равноправност у државним институцијама, до 2020. године.
Област 2: Подстицање на развој људских ресурса, њиховог усавршавања и развој свих других социјалних ресурса	Резултат 4: Обезбедити здравствени систем који је квалитетан, правичан, свима доступан, штити сва права пацијената, а здравствене услуге су инклузивне, родно и старосно адекватне и квалитетне, до 2020. године.
	Резултат 5: Подићи систем образовања на виши ниво, тако да образовни и васпитни исходи буду бољи, а образовни систем пружа применљиво, битно, квалитетно, праведно и инклузивно образовање, које је свима доступно а посебно рањивим групама, до 2020. године.
	Резултат 6: Подићи систем социјалне заштите на ниво да даје правовремену, свеобухватну и сталну помоћ и подршку домаћинствима и појединцима чији су услови живота ризични, и тако пружити сигурност, безбедност и потребну подршку, до 2020. године.
Област 3: Интензиван економски раст и развој уз пораст запошљавања	Резултат 7: Креирати пословно окружење које омогућава екомски развој, одрживе зараде, инклузивно тржиште рада и стварање достојанствених радних места, до 2020. године.

Анекс А – УН Матрица резултата за период 2016-2020. године	
Област	Основни резултати
Област 4: Брига о животној средини, климатским променама и јачање свих стубова резилентности целе заједнице	Резултат 8: Подићи ниво резилентности у сва три стуба, и тако се спремити на евентуалне кризе без обзира на узрок, обезбедити боље системе за борбу против климатских промена, до 2020. године.
Област 5: Интензивирање развоја и чување културне баштине	Резултат 9: Подићи ниво инклузивне политике Републике Србије и унапредити културу, подстицати културну различитост и чувати природна и културна богатства, подржавајући концепт одрживог развоја, до 2020. године.

Извор: Анализа аутора на основу Анекса А– УН Матрица резултата

5.4. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ УЗ ПОДРШКУ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Обзиром на висину дохотка, Република Србија је сврстана у групу земаља са средњим дохотком, а тиме су редуковани традиционални извори стране помоћи који у сврху развоја уз присуство међународне сарадње. Међутим, отвориле су се могућности нових финансијских извора, покретањем процеса приступања Републике Србије Европској унији. Потенцијалним корисницима, уколико испуњавају услове, на располагању су различити облици средстава из појединих фондова, као што су предприступна бесповратна средства и твининг (*twinning*) пројекти које финансира Европска комисија.

Твининг је облик сарадње између неке од чланица Европске уније или институције, са одговарајућом институцијом у земљи кориснику средстава, у циљу унапређења институције земље корисника. Пројекат се обавља кроз различите облике едукације, усклађивања правне регулативе са регулативом Европске уније и процеса планске реорганизације да би се правне регулативе спровеле у праксу. Институција корисник учествује у пројекту са ресурсима које поседује: простор и локација за место едукације, опрема, људски ресурси са својим знањем и искуством и слично.

Оно што је важно код ових аранжмана јесте да обе стране прихватају обавезу реализације договореног циља. Међутим, Влада Републике

Србије је примарно одговорна за реализацију планираних циљева, јер су они део националних приоритета. Процена вредности активности које обухвата *Оквир развојног партнерства* је око 170 милиона долара.

Потребно је истаћи да се стварање Међуресорне радне групе од стране Европске уније схвата као процес који је у складу са захтевима и процесом приступања Републике Србије европској унији. Самим тим не постоји потреба за дефинисањем нових циљева и приоритетних задатака у овој области од стране ЕУ, али постојеће циљеве треба реализовати. На овај начин се избегава писање и усвајање нових стратегија, јер су постојеће сасвим добре, а њихову примену треба интензивирати. Постоји потреба за стварањем основне стратегије, која би се реализовала спровођењем постојећих закона, стратегија и осталих докумената, а чиме би се вршио мониторинг у пракси. Један од уочених проблема је недостатак људских капацитета са адекватним знањем, на локалном и на нивоу централне администрације.

Република Србија се стратешки определила за приступање Европској унији, што значи да мора да испуни захтеве свих 35 преговарачких поглавља, а остварењем ЦОР се истовремено испуњавају захтеви неки од ових поглавља. Република Србија у том смислу очекује помоћ од Уније али и од појединих држава чланица за реализацију ЦОР, јер је и до сада, кроз различите програме, Европска унија била најбитнији развојни партнер Србије (Информациони центар ЕУ, 2015).

5.5. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ УЗ ПОДРШКУ НЕМАЧКЕ РАЗВОЈНЕ САРАДЊЕ ГИЗ

Републички секретаријат за јавне политике и Немачка развојна агенција (ГИЗ), су објавили студију са циљем конкретизације преузетих обавеза из Агенде 2030, али узимајући у обзир карактеристике и ситуацију у Србији. Ова студија, *Извештај Агенда 2030 и Србија*, има задатак да изврши „снимање“ односно скрининг или мапирање²⁰ националних

²⁰ Основно значење глагола „мапирање“ је цртање географских карти, предела или картографско снимање земље. У информационом речнику овај глагол има значење приступа уређају у мрежи и одређивање његове словне ознаке за име на локалном персоналном рачунару.

стратешких потреба и могућности Републике Србије да спроведе Агенду 2030 односно ЦОР (Републички секретаријат за јавне политике & Немачка развојна агенција, 2017).

Извештај је значајан зато што валоризује и анализира и друге документе, као што су *Оквир развојног партнерства* и Извештај о реализацији Миленијумске декларације и Миленијумских циљева за период 2000-2015. године, и ток приступања Европској унији. Унакрсна анализа података из наведених докумената поставља основу за креирање институција које ће пратити реализацију циљева у Србији. На тај начин се олакшава Влади Републике Србије и невладиним организацијама приступ наредној фази: постављање приоритета и дефинисање индикатора на основу којих ће Србија моћи да прати реализацију циљева и саставља извештаје у односу на Агенду 2030.

Извештај Агенда 2030 и Србија приказује стање у нашој земљи у односу на сваки до Циљева одрживог развоја са три аспекта:

1. Приказује кратак преглед текућег стања;
2. Приказује индикаторе којима се мере циљеви уз опис међународних и ЕУ процеса којима је Србија обухваћена;
3. Приказује односе између Националног стратешког оквира и сваког од 19 циљева и свих 169 потциљева.

Извештај Агенда 2030 и Србија односно мапирање, указује на реализовано стање сваког појединачног ЦОР и на области и циљеве који ће се теже реализовати јер нису покривени Националним стратешким оквиром. Истовремено, Извештај је показао да је Национални стратешки оквир покрио већину циљева и да се Србија већ окренула ка њиховој реализацији. Оно што недостаје да би се реализовали сви ЦОР јесте недостатак неких секторских стратегија или постојање оваквих стратегија које се не спроводе.

У *Извештају Агенда 2030* и Србија, ради ефикаснијег мапирања, Циљеви одрживог развоја су разврстани у четири области:

- Прва област обухвата Циљеве одрживог развоја 8 и 9, који се баве питањима економског раста;
- Друга област обухвата Циљеве одрживог развоја редом од 1 до 5 и циљ 10, који се баве питањима свих облика развоја људских ресурса;

Поглавље 5. Имплементација циљева одрживог развоја - досадашњи резултати

- Трећа област обухвата следеће Циљеве одрживог развоја: 6,7, 11,12,13 и 15, који се баве решавањем проблема животне средине и климатских промена;
- Четврта област обухвата два циља, 16 и 17, који акценат стављају на развој институција, питање финансирања и међународне сарадње.

На самом крају *Извештаја Агенде 2030 и Србија*, у табеларном облику је приказано концизно мапирање, које сваком од 19 Циљева одрживог развоја показује:

- Назив већ постојећег документа или стратегије којим је обухваћен циљ;
- Везу између циља и Националног стратешког оквира;
- Везу између циља и преговарачког поглавља ЕУ на које се односи тај циљ.

Испуњењем услова из преговарачког поглавља се истовремено испуњава захтев једног од 19 ЦОР, јер постоји потпуна компатибилност између испуњења циљева Агенде 2030 и 35 преговарачких поглавља за приступање Србије Европској унији. Мапирање је показало да постоји 75 стратегија које је Република Србија већ усвојила, који су у складу са захтевима које поставља Агенда 2030.



ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Економски и друштвени развој који уважава капацитете Земље и њене ресурсе јесте једини дугорочно могућ пут глобалног одрживог развоја. Овакав развој уважава потребе не само текуће него и будућих генерација. Међународно удружење за заштиту природе и природних ресурса је представило одрживи развој као концепт, давне 1980. године, да он био прихваћен као званичан потенцијални облик развоја 1987. године на 42. седници Генералне скупштине Уједињених нација.

Међутим, тако постављено схватање одрживог развоја више има карактеристике визије него конкретног циља. Поред документа називом „Our Common Future“, који је представљен у извештају Комисије за екологију и развој, било је потребно доста времена и напора, да се кроз конференције и друге облике договора на глобалном нивоу, креирају конкретнији „водичи“ за имплементацију концепта одрживости. Временом је свака држава која је прихватила модел одрживог развоја, морала прилагодити глобална документа националним специфичностима и потребама и направити своју националну стратегију. Обзиром на различит степен економске развијености, очекивало се, као и данас, да развијене и богате земље пруже помоћ сиромашним и неразвијеним земљама на путу одрживог развоја.

Помоћ развијених у различитим облицима нема само за циљ јачање међународне економске повезаности, него и решавање глобалних проблема попут: сиромаштва и дубоког јаза између богатих и сиромашних, последица од климатских промена, довољности и приступа пијаћој води, загађења свих медија (вода, ваздух, тло), смањења биодиверзитета, сузбијања болести са смртним исходом, приступа савременој фармакологији, јачања положаја жена и родне равноправности, бриге о деци, ниског природног прираштаја, питање образовања, инклузије, приступа новим технологијама, јачања инфраструктуре и друга важна питања којима би се поларизација између развијених и неразвијених земаља смањила.

Поред многобројних међународних докумената који прописују понашање у некој конкретној области, Миленијумска декларација је документ који је кроз 8 циљева обухватила све области. Миленијумски

развојни циљеве су поред 8 циљева, дефинисали индикаторе - вредности које треба постићи у периоду од 2000-2015. године.

Миленијумски циљеве развоја (МЦР) обухватају: 1. Искорењивање екстремног сиромаштва и глади, 2. Пружање универзалног основног образовања становништву, 3. Интензиван рад на промовисању родне равноправности, 4. Напори усмерени ка смањењу смртности деце, 5. Напори усмерени ка унапређењу здравља жена, посебно у репродуктивном периоду, 6. Напори у борби против HIV/AIDS и других опасних а преносивих обољења са смртним исходом, 7. Развој свести и напори усмерени ка обезбеђењу еколошке одрживости и одрживости животне средине и 8. Стварање глобалних партнерства за развој. МЦР су детаљније разрађени кроз развојне циљеве који одређују конкретне вредности које би требале да се реализују у дефинисаном периоду.

У Републици Србији је генерално учињен напредак у сваком од 8 циљева, али нису сви циљеве у потпуности испуњени до 2015. године. У монографији је кроз неколико графичких приказа на основу конкретних бројева, показан тренд побољшања у одабраним областима. У Републици Србији је резултат на крају 2015. године изгледао на следећи начин:

Искорењивање екстремног сиромаштва и глади: Оно што је било најзначајнији циљ, је да се смањи сиромаштво и у тој области се може констатовати напредак, посебно до 2009. године. После светске економске кризе резултати су бивали лошији и незапосленост је расла. Развојни циљеве нису у потпуности остварени, па је добар део задатака остављен за наредни период.

Пружање универзалног основног образовања становништву: У реализацији овог циља је остварен одређен напредак. Изазови за наредни период, везани за ову област, се односе на интензивније похађање предшколског система образовања (са акцентом на децу у руралним срединама и из сиромашних домаћинстава), развој посебних програма за децу са проблемима у психо-физичком развоју, инклузију деце са посебним потребама и ромску децу, развој и вредновање сваког облика доживотног учења. Наведени задаци су детаљно обухваћени накнадно донетом Стратегијом образовања до 2020. године.

Интензиван рад на промовисању родне равноправности: У овој области је учињен највећи помак и реализована је већина развојних циљева, али је свакако остало изазова и за будућност. Родна равноправност до недавно

није била тема од посебног значаја у Републици Србији. Скретањем пажње на овај проблем, питања економског положаја жена и деце су постала транспарентнија. Важну улогу има промовисање борбе против насиља и учешће јавности у постизању равноправне родне политике.

Напори усмерени ка смањењу смртности деце: Стопе смртности одојчади (у перинаталном и неонаталном периоду) и смртност деце до пет година је значајно смањена. Подаци указују на смањење стопе имунизације, иако је обим вакцинације у почетку периода био висок. У наредном периоду је потребно уложити веће напоре у систематично повећање стопе имунизације међу социјално угроженим групама и порасту процента беба које се искључиво доје до старости од шест месеци.

Напори усмерени ка унапређењу здравља жена, посебно у репродуктивном периоду: Овај циљ се може сматрати у потпуно оствареним, јер је према званичним подацима смртност мајки осетно смањена периоду 2000-2014. године. Међутим, унапређење здравственог система, ради даљег смањења стопе смртности мајки остаје као важан задатак у развоју Републике Србије, јер је ова стопа још увек већа од просека чланица ЕУ.

Напори у борби против HIV/AIDS и других опасних а преносивих обољења са смртним исходом: Захваљујући функционисању центара за добровољно саветовање и тестирање на HIV, остварени су добри резултат у овој области. Смртност болесних од HIV/AIDS је редукована за 50% до 2015. године. Захваљујући системима имунизације и примени ДОТ стратегије и резултати у лечењу туберкулозе су много бољи, а инциденца је такође смањена за 50% до 2015. године. Овако добри резултати су последица добро осмишљених и усмерених пројеката Министарства здравља уз подршку и помоћ међународних фондација и институција.

Проблеми који су остали након истека примене Миленијумске декларације су лоше животне навике које угрожавају здравље (пушење, употреба алкохола и дрога). Најризичнија група су млади, а граница старости конзумената опијата се спушта. Употреба дрога код младих је у порасту, а нове врсте дрога се све брже појављују на тржишту. Оне су другачијег хемијског састава, физичког облика и начина деловања, али са опаснијим последицама.

Развој свести и напори усмерени ка обезбеђењу еколошке одрживости и одрживости животне средине: Трошкови санације еколошких проблема (*ex post*) и заштите животне средине (*ex ante*) су високи али неопходни.

То је разлог зашто је поред друштвеног и економског стуба, еколошки стуб део концепта одрживог развоја. У испуњавању захтева из овог циља је доста урађено, али остају задаци које треба наставити на свим нивоима. Потребно је даље јачање инфраструктуре за праћење еколошких штета (посебно у области несанитарних депонија и загађења од опасног отпада) и прилагођавање наше легислативе са легислативом Европске уније. Како су трошкови везани за реализацију захтеваних норми из Поглавља 27 високи, примена захтева ће се вероватно одвијати постепено.

Стварање глобалних партнерства за развој: Како би се поједини делимично остварени МЦР реализовали у потпуности, потребна су финансијска средства и воља међународних и регионалних партнера да пруже сваки облик подршке.

Стратешки важан документ Владе Републике Србије „Извештај о реализацији Миленијумске декларације и Миленијумских циљева за период 2000-2015. године“ наводи недостатке у реализацији МЦР, што је био оквир за детерминисање нових задатака у даљем развоју Републике Србије. Истовремено овај документ је био и основа за постављање нових приоритета у даљим преговорима са Европском унијом за приступање Републике Србије овој интеграцији, али и за облике помоћи које би по том основу Србија могла добити из предприступних фондова, као потврда имплементације осмог циља МЦР.

Након истека Миленијумске декларације 2015. године, пред Републиком Србијом су остала приоритетна питања, која су се пренела на наредни период који је почео имплементацијом Циљева одрживог развоја.

Потребно је било да се интензивира инклузија и други социјални подстицаји осетљивих група - особа са инвалидитетом, расељене популације и Рома. Да би држава била снажна у сваком смислу, потребно је здраво и витално становништво, што се једино може остварити праведним и доступнијим здравственим услугама и здравственом заштитом за све. Поред здравља популације, што је услов без кога се не може, држава не може да се развија уколико образовни систем није адекватно постављен. Као припрема за даље образовање, Србији је потребна већа обухваћеност деце предшколским образовањем и то посебно ромске деце, деце са посебним потребама и деце у руралним срединама. У времену брзих техничко-технолошких усавршавања, претходно стечена знања брзо застаревају. Доживотно учење је зато

неопходно увести у систем и валоризовати сваки облик стеченог знања као резултат доживотног учења. Пре тога, потребно је пробудити свест како код доносилаца одлука тако и код самог становништва, да је целоживотно учење неопходно за опстанак и напредак у обављању било које делатности. На овај начин би се могла смањити висока незапосленост младих, која је један од великих изазова са којима се Република Србија суочавала и након 2015. године али и данас.

Обзиром да су биле свесне да у периоду до 2015. године Миленијумски циљеви неће бити реализовани код свих потписница, Уједињене нације су у међувремену припремиле нову глобалну стратегију. Крајем 2015. године су представљени нови циљеви – Циљеви одрживог развоја (ЦОР). Ова нова визија даљег развоја „Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development“ је глобални план, састављен од 17 главних циљева и 169 потциљева. Имплементација Агенде 2030 је почела 2016. године са намером да се циљеви остваре до 2030. године. Велики број земаља је прихватио обавезе из Агенде 2030, где је акценат поново на окончању глобалног сиромаштва уз још интензивнији напор на јачању глобалних партнерстава за развој.

Агенда 2030 је ступила на снагу пре нешто више од годину дана, тако да се не може очекивати висок степен реализације тако великог броја циљева, али одређени степен напретка треба да постоји. Републици Србији ће бити потребна помоћ развијених земаља и интеграција, што је суштина ЦОР 17.

Да би Република Србија била успешна у спровођењу ЦОР, било је потребно да се изграде капацитети који ће повезивати Народну скупштину, парламент и међународне partnere. Ову структуру тренутно чине Међуресорна радна група за спровођење Агенде Уједињених нација о одрживом развоју до 2030, Фокус група за развој механизма контроле процеса имплементације Циљева одрживог развоја у Србији, Министарство и Одбор за заштиту животне средине и невладине организације.

Веома значајна сарадња се остварује са Уједињеним нација кроз програме, агенције и фондове Уједињених нација, који су потписали и преузели обавезе из документа „Оквир развојног партнерства (ОРП) за Србију за период 2016-2020“. Процене су да ОРП може да покрије активности укупне вредности од око 170 милиона долара.

Немачка развојна агенција је, такође од великог значаја за реализацију ЦОР у Републици Србији. Заједно са Републичким секретаријатом за јавне политике, креирали су студију са циљем мапирања националних стратешких потреба, како би Србија што лакше дефинисала стратешке приоритете и индикаторе за што лакшу реализацију циљева из Агенде 2030.

Како је дугогодишњи стратешки циљ наше земље чланство у Европској унији, помоћ ове интеграције је вишеструко значајна. Европска унија пружа Србији помоћ у реализацији ЦОР, путем стручне и техничке помоћи, финансијских средстава из приступних фондова, бесповратних средстава и твининг пројеката.

Поред значајне међународне подршке у финансијским и другим облицима, пред Републиком Србијом је низ изазова како би реализовала преузете обавезе до 2030. године. Смернице за кретање ка реализацији циљева, поред оних које је Влада објавила у „Извештају о реализацији Миленијумске декларације и Миленијумских циљева за период 2000-2015. године“, се могу проширити, јер је и број циљева који чини Агенду 2030. далеко већи, него што је то било у случају Миленијумске делкарације.

Република Србија већ има бројне стратегије чијом би се реализацијом остварили многи ЦОР, за што је потребна организованија и ефикаснија управа уз поштовање правних норми и обавеза из већ постојећих стратешких докумената.

Један од значајних изазова са којима се Република Србија суочава је висока незапосленост младих, са намером да мигрирају у потрази за радним местом. Обзиром да Србија већ сада има доминантан број старог становништва, овај проблем постаје још већи. Нужан је интензивнији економски раст, који ће створити потребе за новим и достојанственим радним местима, што ће за последицу имати пораст запошљавања. Запослено становништво треба подстицати на целоживотно учење и усавршавање те валоризовати формалне и неформалне облике овог учења.

Глобалне климатске промене су изазвале и глобалне проблеме. Србија мора обзирљивије схватити захтев који се односи на заштиту животне средине у најширем смислу. Са друге стране, мора се јачати отпорност и еластичност (резилијентност) целе државе, како би се у случају

катастрофа и шокова било ког облика, што пре вратила нормалном функционисању.

Као народ са дугом традицијом, потребно је да боље чувамо кулурну баштину и ниво свих облика културе, континуирано подиже на виши ниво, уз подстицање културне различитости али и очување природних и културних богатстава.

Све наведено се не може остварити без јаке и здраве економске основе и стабилног финансијског система. Економски раст и развој јесу први, неопходни, али не и једини стуб одрживог развоја. Без здравог друштва и система вредности, културе и образовања не може се напредовати у економском смислу. Међутим ни без сировинске базе, ресурса, чистог животног окружења у најширем смислу, друштво не може бити здраво а економија не може да се развија. Одржавање баланса између свих ових подсистема јесте одрживи развој, а он се мора посматрати глобално. Јаз у сиромаштву није основ за одржив развој, те је нужна сарадња између развијених и неразвијених земаља. Ово је суштина два глобална циља којима се монографија бави, Миленијумским циљевима развоја и Циљевима одрживог развоја. Уколико желимо да у благостању сваког облика ходамо Земљом, ми и наши нараштаји, онда испуњење постављених циљева не треба да буде алтернатива него обавеза.

ЛИТЕРАТУРА

- AAbu-Zeid, M. (1998). Water and sustainable development: the vision for world water, life and the environment. *Water Policy*, Elsevier, 1(1), 9-19.
- Abraham, J. (2017). New study confirms the oceans are warming rapidly. *The Guardian*, Retrieved from <https://www.theguardian.com/environment/climate-consensus-97-percent/2017/jun/26/new-study-confirms-the-oceans-are-warming-rapidly>
- Archibugi, D., Lundvall, B.A. (2001). *The Globalizing Learning Economy*, Oxford: Oxford University Press.
- Ban Ki-moon. (2011). Sustainable Energy for All, Retrieved from <http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/SEFA.pdf>
- Bhattacharyya, S. (2016). *The Historical Origins of Poverty in Developing Countries*, England: The Oxford Handbook of the Social Science of Poverty.
- Corrado, G. (2012). The Journal of Economic Inequality. *The origins of the Gini index: extracts from Variabilità e Mutabilità (1912) by Corrado Gini*, 10(3), 421-443.
- Costanza, R., Hart, M., Talberth, J., Posner, S. (2009). *Beyond GDP: The Need for Measures of Progress*. Portland State University, The Pardee Papers 4, Boston: Boston State University.
- Costanza, R., Kubiszewski, I., Giovannini, E., Lovins, H., McGlade, J., Pickett, K.E., Ragnarsdóttir, K.V., Roberts, D., De Vogli, R., Wilkinson, R. (2014). Development: Time to leave GDP behind. *Nature*, 505(7483), 283–285.
- Cotula, L. (2016). *Foreign investment, law and sustainable development*, London: International Institute for Environment and Development.
- Cox, P.M., Betts, R.A., Jones, C.D., Spall, S.A., Totterdell, I.J. (2000). Acceleration of global warming due to carbon-cycle feedbacks in a coupled climate model. *Nature*, 408, 184-187.
- Dinu, M. (2008). What is Knowledge Society?. *Theoretical and Applied Economics*, 2 (519), 45-50.
- Dubinski, J. (2013). Sustainable Development of Mining Mineral Resources. *Journal of Sustainable Mining*, 12(1),1-6.
- Garrick, D.E., Hall, J.H., Dobson, A., Damania, R., Grafton, Q.R., Hope, R., Hepburn, Bark, C.R., Boltz, F., Stefano, L.D., O'Donnell, Matthews, N., Money, A. (2017). Valuing water for sustainable development. *Science*, 358(6366), 1003-1005.
- Geiger, B. B. (2017). Introduction to the special issue on 'Disability and Conditional Social Security Benefits'. *Journal of Poverty and Social Justice*, 25(2) 101-105(5).

- Gonzales, A., Cardinale, B.J., Allington, G.R.H., Byrnes, J., Endsley, K.S., Brown, D.G., Hooper, D.U., Isabell, F., O'Connor, M.I., Loreau, M. (2016). Estimating local biodiversity change: a critique of papers claiming no net loss of local diversity. *Ecology-Ecological Society of America*, 97(8), 1949-1960.
- Griggs, D., Stafford-Smith, M., Gaffney, O., Rockström, J., Öhman, M.C., Shyamsundar, P., Steffen, W., Glaser, G., Kanie, N., Noble, I. (2013). Policy: Sustainable development goals for people and planet. *Nature*, 495, 305-307.
- Hicks, J. (1946). *Value and Capital*. Oxford University Press, Oxford.
- Hillebrand, H., Blasius, B., Borer, E.T., Chase, J.M., Downing, J.A., Britas, Eriksson, K. B., Filstru, C.T., Harpole, W.S., Hodapp, D., Larsen, S., Lewandowska, A.M., Seabloom, E.W., Van de Waal Alexey, D.B., Ryabov, B.R. (2017). Biodiversity change is uncoupled from species richness trends: Consequences for conservation and monitoring. *Journal of Applied Ecology*, 55(1), 169-184.
- Hinterberger, F., Seifert, E.K. (1997). Reducing material Throughput, A Contribution to the Measurement of Dematerialization and Sustainable Human Development, In Tylecote, A and van der Straaten, J. (eds), *Environment Technology and Economic Growth*, Edvard Elgar, 75-92.
- Jaqub, S. (2000). *Poverty Dynamics in Developing Countries*, Brighton, England: Institute of Development Studies Brighton.
- Jayatileke, N., Mackie, A. (2013). Reflection as part of continuous professional development for public health professionals: a literature review. *Journal of Public Health*, 35 (2), 308-312.
- Koppenjan, J. F. M., Enserink, B. (2009). Public-Private Partnerships in Urban Infrastructures: Reconciling Private Sector Participation and Sustainability. *Public Administration Review*, 69(2), 284-296.
- Krstić, G., Corbanese, V. (2009). Employment Programme Subregional Office for Central and Eastern Europe, *In search of more and better jobs for young people of Serbia*, International Labour Organization, Switzerland.
- Lele, S.M. (1991). Sustainable Development: A Critical Review, *World Development*, 19 (6), Pergamon Press, 607-621
- Lindeman, E. (1924). The encyclopaedia of informal education/the informal education homepage. *The Meaning of Adult Education*, Retrieved from <http://infed.org/mobi/the-copyright-page/>
- Medaows, H.D., Medaows, D.L., Randers, J., Behrens III W.W. (1972; 1974; 2004). *The Limits to Growth*. Universe Books, New York, Retrieved from https://openlibrary.org/publishers/Universe_Books
- Muhamed, M.M., Gaas, S.A. (2016). The World Bank and IMF in Developing Countries: Helping or Hindering?. *International Journal of African and Asian Studies*, 28, 39-49.

- Munitlak Ivanović O. (2012). Beyond GDP vs. GDP – savremene tendencije u merenju nivoa ekonomskog razvoja zemlje, *Poslovna ekonomija*, 11(2), 49-62.
- Munitlak Ivanović, O. (2017). *Circular Economy Model as a Result of Implementation of Sustainable Development*. International Scientific Conference: Sustainable Growth in Small Open Economies, 26th October, 2017, Institute of Economic Sciences, Book of Abstracts, 20-22, Belgrade.
- Munitlak Ivanović, O. (2017). *Circular Economy Model as a Result of Implementation of Sustainable Development*. International Scientific Conference: Sustainable Growth in Small Open Economies, 26th October, Belgrade, Institute of Economic Sciences, Book of Abstracts, 20-22.
- Munitlak Ivanović, O., Zubović, J. (2017). From the Millennium Development Goals to the Resilience Concept – Theoretical Similarities and Differences. In M. Malović & K. Roy (Eds.), *The State and the Market in Economic Development: In Pursuit of Millennium Development Goals* (pp 7-29). Brisbane, Australia: The IIDS Australia Inc.
- Reiss, P. & White, M. (2008). What changes energy consumption? Prices and public pressures. *The Rand Journal of Economics*, 39(3), 636-663.
- Repetto, R. (1985). *The Global Possible-Resources, Development and New Century, A world Resources Institute Book*, Yale University Press, New Haven
- Samuelson, P., Nordhaus, D. (1993). *Economics* Thitheenth Edition, New York: McGraw-Hill Book Publishing Company.
- Schiff, M., Valdes, A. (1992). *The Plundering of Agriculture in Developing Countries*, Washington, D.C.: The International Bank for Reconstruction and Development.
- Sharma, A., Prinja, S., Aggrwal, A.K. (2017). Measurement of health system performance at district level: A study protocol. *Journal of Public Health Research*, 6(3), Retrieved from <http://www.jphres.org/index.php/jphres/article/view/917/394>
- Srivastava, M. (2009). *Essay on Women Empowerment*, SSRN, Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1482560
- Stiglitz, J., Sen, A., Fitoussi, J.P. (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, Brussels, Retrieved from <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/118025/118123/Fitoussi+Commission+report>
- Teen Pack Srbija: SEEDLING projekat (2016). *Predstavljanje UN ciljeva održivog razvoja u školama u Jugoistočnoj Evropi*, Regionalni centar za životnu sredinu.

- Warren, R., Price, J., VanDerWal, J., Cornelius, S., Sohl, H. (2018). The implications of the United Nations Paris Agreement on climate change for globally significant biodiversity areas. *Climatic Change*, 147(1-2), 1-15.
- Yeaxlee, B. (1920). Oxford University Press. *An Educated Nation*. London, Retrived from <https://www.ebay.co.uk/itm/Acceptable-An-Educated-Nation-Yeaxlee-B-A-1920-01-01-Previous-owners-signa-/352236549456>
- Драшковић, Б. (2013). *Управљање ресурсима заштићених подручја у Србији – Специјални резервати природе Засавица, Увац, Стари Бежеј, Царска Бара*, Београд: Институт економских наука, Београдска банкарска академија.
- Драшковић, Б., Петровић, М., Спариосу, Т., Милеуснић, В., Ратковић, М., Ђукић, П., Грк, С., Бркић, С., Гругуревић, С., Његован, М., Јовановић, М., Филиповић С., Ковачевић, М., Илић, М., Радовић, М., Марић, Р., Поповић, М., Рајковић, З. (1998). In Б. Драшковић (Ed.), *Економија природног капитала, вредновање и заштита природних ресурса* (13-45). Београд, Србија: Институт економских наука.
- Ђукић, П. (2015). *Одрживи развој: економско еколошки изазови*, Београд, Србија: Универзитет у Београду, Технолошко-металуршки факултет.
- Ђукић, П. (2015а). Београд, *Примењена економија: у инжењерству и технологији*, Београд, Србија: Универзитет у Београду, Технолошко-металуршки факултет.
- Варади, Т., Ђорђевић, Д. Башић Г. Eds. (2014). *Прилози стратегији унапређења положаја Рома*, Београд, Република Србија: Српска академија наука и уметности.
- Ђурић, К. (2015). *Економика пољопривреде – практикум*, Нови Сад, Србија: Универзитет у Новом Саду, Пољопривредни факултет.
- Кораћ, З., Милорадовић, У. (2006). *Регистар НВО Србије из области животне средине*, Београд: Регионални центар за животну.
- Мунитлак Ивановић, О., Голушин, М. (2005). *Стратешко конципирање односа економије и екологије*. X интернационални научни симпозијум, SM 2005, Економски факултет Суботица, Суботица, Зборник апстраката, 23-24.
- Мунитлак Ивановић, О., Голушин, М. (2005а). *Значај еколошког инжењерства и индустријских екосистема у реализацији концепта одрживог развоја*. XIII научно-стручна конференција Индустријски системи, IS 2005, Херцег Нови, Факултет техничких наука, Нови Сад, 153-157.
- Мунитлак Ивановић, О. (2008). *"Еко-еко" модел као оптималан модел развоја одрживе тржишне економије*, XI интернационални симпозијум Менаџмент и друштвена одговорност, 10-13. септембар.

- Мунитлак Ивановић, О. (2010). *Феномен сиромаштва: економско социјална манифестација или последица транзиције*. Први скуп са међународним учешћем, Универзитет Едуконс, Сремска Каменица, Србија, Зборник радова, 427-439.
- Мунитлак Ивановић, О., Митић, П. (2016). *Развој и теоријске поставке концепта резилјентности*. Правци структурних промена у процесу приступања Европској унији, 67-80.
- Прекајац, З., Јосифидис, К. (1998). Економија *versus* екологија – назнака дилема, *Привредна изградња*, 41(4), 191-310.
- Стевановић, Б., Кнежић, Л., Чикарић, С., Илић-Попов, Г., Караман, Г., Недовић, Б., Тодић, Д., Вукасовић, В., Вујошевић, М., Стојановић, Б., Тошовић, Б., Божовић, С., Мијовић, В., Ангелус, Ј., Пановић, М., Стефановић, Ђ. (2003). *Енциклопедија Животна средина и одрживи развој*, Београд: Издавачко предузеће Ecolibri.
- Стојановић, В., Павић, Д., Пантелић, М. (2014). *Географија животне средине*, Нови Сад, Србија: Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство.
- Стојановић, В. (2011). *Туризам и одрживи развој*, Нови Сад, Србија: Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство.
- Тодоров, Д. (2012). *Живот и истраживања- Споменица Дејану Јанчи. Женска права су људска права*. Нови Сад, Србија: FB print.

КОРИШЋЕНИ ИЗВОРИ

- Central Intelligence Agency. (2018). *The World Factbook*, Retrived from <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>
- European Commission. (2004). *European Commission Report on Millennium Development Goals 2000-2004*, Brussels, Retrived from https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/report-millennium-development-goals-2000-2004_en.pdf
- European Commission. (2007). *Summary notes from the Beyond GDP conference* Retrived from http://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/proceedings/bgdp_proceedings_summary_notes.pdf
- European Parliament. (2007). *Beyond GDP - Measuring progress, true wealth, and the well-being of nations, Conference Proceedings*, 19-20 November 2007, Brusses
- European Commission. (2009). *GDP and beyond: Measuring progress in a*

- changing world*, Policy paper, Retrived from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52009DC0433>
- International Labour Organization. (2008). *ILO Declaration on Social Justice for a Fair Globalization*, Geneve, Retrived from http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---cabinet/documents/genericdocument/wcms_371208.pdf
- OECD. (2012). *Better policies for better lifes. Data base – PISA 2012*. Retrived from <http://www.oecd.org/pisa/data/pisa2012database-downloadabledata.htm>
- U.S. Global Change Research Program (2017). *Climate Science Special Report, Fourth National Climate Assessment (NCA4), 1*, Retrived from <https://science2017.globalchange.gov/>
- UNICEF, UNICEF SRBIJA – za svako dete, Beograd, Retrived from <http://www.unicef.rs/o-unicef-u/>
- United Nations Development Programme. (2005). *Увод*, Beograd, Retrived from http://www.undp.org/content/dam/undp/library/MDG/english/MDG%20Country%20Reports/Serbia/mdg_report_ser%2005.pdf
- United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*, New York, Retrived from <http://www.ohchr.org/EN/Pages/Home.aspx>
- United Nations. (1975). UN-Habitat - United Nations Human Settlements Programme, Retrived from <https://unhabitat.org/history-mandate-role-in-the-un-system/>
- United Nations. (1983). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*, New York, Retrived from <http://www.kdp.org/initiatives/pdf/BrundtlandReport.pdf>
- United Nations. (2000). (Resolution adopted by the General Assembly). *United Nations Millennium Declaration*, New York, Retrived from <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf>
- United Nations. (2002). United Nations Conference on Environment & Development, Rio de Janerio, Brazil, Agenda 21, Retrived from <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
- United Nations. (2002a). Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development, Retrived from http://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/WSSD_PlanImpl.pdf
- United Nations. (2005). (The General Assembly). *The 2005 World Summit: High-level Plenary Meeting of the 60th Session of the General Assembly*, New York, Retrived from <http://www.un.org/summit2005/>

- United Nations. (2012). *The Future We Want*, Brasil, Retrived from <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/733FutureWeWant.pdf>
- United Nations. (2015). *The Millennium Development Goals Report 2015*, New York, Retrived from [http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%2015%20rev%20\(July%201\).pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%2015%20rev%20(July%201).pdf)
- United Nations. (2015a). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, New York, Retrived from <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>
- United Nations. (2017). Department of Economic and Social Affairs, Population Division. *International Migration Report 2017: Highlights*(ST/ESA/SER.A/404). Retrived from http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf
- United Nations. (2017). *World population projected to reach 9.8 billion in 2050, and 11.2 billion in 2100*, New York, Retrived from <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/world-population-prospects-2017.html>
- World Bank, (2003). *World Development Report 2003 : Sustainable Development in a Dynamic World--Transforming Institutions, Growth, and Quality of Life*. New York, Retrived from <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5985>
- World Bank. (1999). (World Development Report 2000/01). *Attacking Poverty*, Washington, Retrived from <https://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Resources/WDR/approutl.pdf>
- World Bank. (2014). *Back to work. Growing with jobs in Europa and Central Asia*, USA, Washington D.C. Retrived from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16570/9780821399101.pdf?sequence=1>
- World Health Organization. (1946, 2006). Constitution of the World Health Organization, 1946; *Constitution of the World Health Organization: Basic Document, Supplement*, 2006, New York, Retrived from http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf
- World Health Organization. (2002). *Integrating Gender perspective in the Work of WHO - WHO Gender Policy*, Geneva, Retrived from <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/67649/1/a78322.pdf>

- World Health Organization. (2006). *Public Health, Innovation and Intellectual Property Rights*, Geneva, Retrived from <http://www.who.int/intellectualproperty/documents/thereport/CIPIN23032006.pdf>
- Аутономни женски центар. (2004). *Акциони план за очување и унапређење здравља жена у Републици Србији за период 2006.-2010. године – Нацрт*, Београд, Аутономни женски центар
- Аутономни женски центар. (2018). *Четврти независни извештај о примени Закона о спречавању насиља у породици*, Retrived from <http://www.womenngo.org.rs/vesti/1096-cetvrti-nezavisni-izvestaj-o-primeni-zakona-o-sprecavanju-nasilja-u-porodici>
- Влада Републике Србије, Тим Уједињених нација у Србији. (2017). *Оквир развојног партнерства 2016-2020*, Retrived from http://rs.one.un.org/content/dam/unct/serbia/docs/Publications/DPF_SRB_30_May_2017_FINAL_SIGNED.pdf
- Влада Републике Србије. (2005). „Службени гласник РС”, бр. 55/2005, 71/2005 – исправка, 101/2007, 65/2008 и 16/2011, *Национална стратегија запошљавања за период 2011-2020*. Retrived from http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/0/302_nacionalna_strategija_za_posljavanja_2011-2020.pdf
- Влада Републике Србије. (2005). „Службени гласник РС”, бр. 55/2005 и 71/2005-исправка, 1001/2007и 65/2008. Београд, *Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља*, Retrived from <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/NACIONALNA%20STRATEGIJA%20ZA%20PREVENCIJU%20I%20ZA%20C5%A0TITU%20DECE%20OD%20NASILJA.pdf>
- Влада Републике Србије. (2005а). *Национална стратегија одрживог развоја*, Београд, Retrived from <http://www.zurbnis.rs/zakoni/Nacionalna%20strategija%20odrzivog%20Orazvoja.pdf>
- Влада Републике Србије. (2006). *Национални Миленијумски циљеви развоја у Републици Србији*, Београд, Retrived from <http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/strategije/Nacionalni%20milenijumski%20ciljevi.pdf>
- Влада Републике Србије. (2008). *Стратегија подстицања рађања*, Београд, Retrived from http://www.rsip.gov.rs/malodrvo/bazastrategija/14_zdravstvo/14_5_strategija_podsticanje_radjanja/r_14.5_strategija_podsticanja_radjanja.pdf
- Влада Републике Србије. (2009). *Напредак у реализацији Миленијумских циљева развоја у Републици Србији*, Београд, Retrived from

- <http://www.dios.edu.rs/category/pravednost-i-inkluzija/milenijumski-ciljevi-razvoja/>
- Влада Републике Србије. (2009а). *Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом*, Београд, Retrived from http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/0/311_zakon_o_profesionalnoj_rehabilitaciji_osoba_sa_invaliditetom.pdf
- Влада Републике Србије. (2010). *Национални програм заштите животне средине*. Београд, Retrived from http://www.rsjp.gov.rs/malodrvo/bazastrategija/9_zastita_zivotne_sredine/9_10_nacionalni_program_zastite_zivotne_sredine/r_9.10_nacionalni_program_zastite_zivotne_sredine.pdf
- Влада Републике Србије. (2014а). *Други национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромашта у Републици Србији*, Retrived from <http://www.udruzenjesz.rs/images/PDF/Drugi-nacionalni-izvestaj-o-socijalnom-ukljucivanju-i-smanjenju-siromastva-final.pdf>
- Влада Републике Србије. (2015). „Службени гласник РС”, бр. 113 од 30. децембра 2015, 67 од 7. јула 2017, 95 од 25. октобра 2017, 120 од 30. децембра 2017. *Одлука о образовању Међуресорне радне групе за спровођење Агенде Уједињених нација о одрживом развоју до 2030. године*, Retrived from <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/reg/viewAct/440318e6-81f1-406a-b43b-ff1495826b8d>
- Влада Републике Србије. (2015). *Извештај о реализацији Миленијумске декларације и Миленијумских циљева за период 2000-2015 године*, Београд, Retrived from http://www.rsjp.gov.rs/malodrvo/za_sajt_2_srp.pdf
- Жене против насиља. (2018). *Фемцид у Србији 2017. година*, Retrived from <http://www.zeneprotivnasilja.net/femicid-u-srbiji>
- Информациони центар ЕУ. (2015). *Преговарачка поглавља – 35 корака ка Европској унији*, Retrived from http://euinfo.rs/files/Publikacije-srp/35_koraka_za_web.pdf
- Министарство здравља Републике Србије. (2004). *Пројекат "Контрола туберкулозе у Србији кроз спровођење ДОТС стратегије и пружање теренских услуга угроженом становништву"*, Београд, Retrived from, http://www.zdravlje.gov.rs/showelement_arh.php?id=477
- Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, The World Bank, European Commission. (2016). *Стратегија истраживања за иновације научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. године до 2020. године*, Београд, Retrived from <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Strategija-srpski.pdf>

- Народна скупштина Републике Србије. (2009). „Службени гласник РС”, бр. 104/2009. Београд, Retrived from <http://www.zavodsz.gov.rs/PDF/zakoni/pdf>
- Народна скупштина Републике Србије. (2017). *Закон о основама система и образовања и васпитања*, „Сл. гласник РС”, бр. 88/2017, . Београд, Retrived from http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html
- Покрајински омбудсман. (2013). *Приручник о родној равноправности и дискриминацији-Приручник за запослене у институцији Покрајинског омбудсмана и покрајинским органима управе*, Нови Сад, Србија: FB print
- Републички завод за статистику Србије. (2008). *Студија о животном стандарду*, Београд, Retrived from <http://siteresources.worldbank.org/INTLSMS/Resources/3358986-1181743055198/3877319-1204816266932/studijaS.pdf>
- Републички завод за статистику. (2012). *Анкета о радној снази*, Retrived from <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2013/pdf/G20135564.pdf>
- Републички завод за статистику. (2013). *Демографска статистика у Републици Србији, 2013.*, Републички завод за статистику, Београд
- Републички завод за статистику. (2014). *Анкета о радној снази*, Retrived from http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/71/72/SB-593-bilten_ARS_2014.pdf
- Републички завод за статистику. (2016). *Анкета о приходима и условима живота, Сиромаштво и социјална неједнакост у Републици Србији 2015.* Београд, Retrived from <http://publikacije.stat.gov.rs/G2016/Pdf/G20161084.pdf>
- Републички секретаријат за јавне политике, Немачка развојна агенција. (2017). *Извештај Агенда 2030 и Србија - Мапирање националног стратешког оквира у односу на циљеве одрживог развоја*, Retrived from http://www.rsjp.gov.rs/malodrvo/agenda_2030_i_srbija/Agenda_2030_i_Srbija_-_Report_final_2802.pdf
- Савет за права детета. (2002). *Документа*, Београд, Retrived from <http://www.savetzapravadeteta.gov.rs/sr/index>
- Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике, UNICEF канцеларија у Србији и Републички завод за статистику Србије. (2017). *Праћење социјалне укључености-треће допуњено*

- издање, Београд, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије
- Уједињене нације. (1993). *Резолуција Генералне скупштине УН 48/104 од 20.12.1993*; Четврта светска УН конференција о женама. (1995). *Пекиншка декларација – Платформа за акцију*, Пекинг, Retrived from <http://www.womenngo.org.rs/konsultacije-za-zene/o-nasilju-nad-zenama>
- УНИЦЕФ, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Влада Републике Србије. (2014). *Анализа утицаја политика*, Београд, Република Србија: Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, УНИЦЕФ
- World Bank. (2008). *World Development Indicators 2008 : Poverty Data*. Washington, DC. Retrived from <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/28241>



ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ 1

Национални Миленијумски циљеви и задаци

МЦР²¹ 1: Преполовити стопу сиромаштва укупног становништва и искоренити глад

Задатак 1: До 2015. године смањити стопу незапослености радно активног становништва за најмање 50%

Специфични задатак 1: Смањити стопу незапослености младих за најмање једну трећину

Специфични задатак 2: Смањити стопу незапослености особа са инвалидитетом за најмање 20%

Специфични задатак 3: Смањити стопу незапослености жена за преко 45%

Задатак 2: До 2015. године преполовити стопу сиромаштва укупног становништва

Специфични задатак 1: Сузбити хронично сиромаштво Рома, уз смањење стопе сиромаштва за најмање 30%

Специфични задатак 2: Преполовити стопу сиромаштва избеглих и интерно расељених лица

Задатак 3: До 2015. године искоренити глад

Специфични задатак 1: Број неспособних за рад носилаца права на МОП износиће најмање две трећине од укупног броја.

Специфични задатак 2: Реализовати истраживање којим ће бити идентификоване породице у Републици Србији које пате од глади

²¹ МЦР је скраћеница за Миленијумске циљеве развоја

МЦР 2: Да до 2015. сви дечаки и девојчице заврше основно образовање

Задатак 1: Повећање обухвата деце основним образовањем

Специфични задатак 1: Да 100% дечака и девојчица упише основно образовање

Специфични задатак 2: Да 98% дечака и девојчица заврши основно образовање

Специфични задатак 3: Смањити осипање деце при преласку у 5. разред испод 1%

Специфични задатак 4: До 2015. да 70% деце (3-7 година) буде обухваћено предшколским образовањем, с посебним акцентом на децу из ризичних група (деца на селу, ромска деца, деца са сметњама у развоју)

Специфични задатак 5: Дуплирати број предшколских институција, уз њихову равномерну географску дистрибуцију

Задатак 2: Стицање занимања, промовисање концепта доживотног учења и доступност високог образовања

Специфични задатак 1: Да 95% ученика и ученица заврши неки вид средњег образовања

Специфични задатак 2: До 2015. да 100% младих узраста 15-24 године буде писмено

Задатак 3: Побољшање квалитета образовања

Специфични задатак 1: Подизање квалитета образовања које добијају деца у основној школи

Задатак 4: Успостављање додатних база података за праћење и евалуацију остваривања националног циља и задатака

МЦР 3: Родна равноправност и побољшање положаја жена

Задатак 1: До 2015. преполовити економске неједнакости између жена и мушкараца (у сиромаштву, запослености, незапослености, учешћу у синдикатима, напредовању на послу, плаћености)

Задатак 2: До 2015. повећати заступљеност жена на свим нивоима политичког одлучивања на најмање 30%

Задатак 3: До 2008. заокружити стварање системских претпоставки за остваривање родне једнакости (планови имплементације Закона о равноправности полова, НПА и специфичне стратегије)

Задатак 4: До 2015. развити систем заштите жена жртава насиља и систем превенције насиља над женама.

МЦР 4: Смањивање смртности деце

Задатак 1: Између 2000. и 2015. године смањити стопе смртности деце испод 5 година у просеку за половину

Задатак 2: Између 2000. и 2015. године унапредити обухват жена антенаталном и постнаталном здравственом заштитом најмање за једну трећину

Задатак 3: Између 2000. и 2015. године смањити стопу смртности деце испод 19 година од спољних узрока смрти са 15,9 на 8,8

Задатак 4: Између 2005. и 2015. године унапредити обухват деце искључивим дојењем од рођења до шестог месеца живота, са 15% на 30%

Задатак 5: Између 2000. и 2015. године унапредити обухват деце програмом обавезних вакцинација на 99,0%

МЦР 5: Унапређење здравља жена у репродуктивном периоду (унапређење матерналног здравља)

Задатак 1: До 2015. године смањити однос матерналне смртности на 4,9

Задатак 2: До 2015. очувати и унапредити репродуктивно здравље жена одржавањем стопа фертилитета на садашњем нивоу, смањењем стопа намерних прекида трудноће за једну половину и двоструким увећањем процента жена које користе савремене методе контрацепције

Задатак 3: Између 2000. и 2015. године смањити смртност у групи жена фертилне доби за једну трећину

МЦР 6: Борба против ХИВ/СИДЕ, туберкулозе и осталих болести

Задатак 1: До 2015. године смањити ширење ХИВ-а

Задатак 2: Унапредити контролу туберкулозе кроз спровођење ДОТС стратегије и обухват успешно лечених од 95%

Задатак 3: Између 2000. и 2015. године повећати очекивано трајање живота у просеку за две године и смањити удео популације који процењују своје здравље као лоше и изузетно лоше

Задатак 4: Између 2000. и 2015. године смањити ризично понашање у просеку за 10%

Задатак 5: До 2010. године основати центре за превентивне здравствене услуге у свим домовима здравља у Републици Србији

Задатак 6: До 2010. године установити механизме за праћење здравља деце са сметњама у развоју и одраслих особа које живе са инвалидитетом.

МЦР 7: Осигурати одрживост животне средине

Задатак 1: Уградити принципе одрживог развоја у националне политике, зауставити губитак природних ресурса и подстицати њихову ревитализацију

Специфични задатак 1: До 2015. године усвојити и имплементирати националне програме, стратегије и законе који регулишу области одрживог развоја и заштите животне средине у Републици Србији

Специфични задатак 2: До 2015. године повећати површину под шумом на 32% укупне територије Републике Србије

Специфични задатак 3: До 2010. године повећати површину заштићених природних добара на 10% укупне територије Републике Србије

Специфични задатак 4: До 2015. године смањити број домаћинстава која користе чврста горива на 25% укупног броја домаћинстава у Републици Србији

Специфични задатак 5: Повећати енергетску ефикасност и коришћење обновљивих извора енергије

Специфични задатак 6: Смањити загађеност ваздуха.

Задатак 2: Смањити проценат становништва без одговарајућег снабдевања здравом водом, прикључка на канализациону мрежу и организовано сакупљања комуналног отпада

Специфични задатак 1: До 2015. године повећати проценат домаћинстава прикључених на јавну водоводну мрежу у урбаним срединама на 98% и у руралним срединама на 65%

Специфични задатак 2: До 2014. године повећати проценат домаћинства обухваћених јавним канализационим системима на 65%, а до 2015. године повећати проценат домаћинства обухваћених јавним канализационим системима у великим градовима (преко 100 000 становника) на 100%

Специфични задатак 3: До 2015. године повећати број становника обухваћених системом сакупљања комуналног отпада на 70%

Задатак 3: Побољшати услове становања сиромашних становника нехигијенских насеља

Специфични задатак 1: Остварити доступност становања и расположивост стамбеног фонда за сиромашне и рањиве друштвене групе

МЦР 8: Развијати глобалне партнерске односе ради развоја

Задатак 1: Динамичан и одржив раст бруто домаћег производа заснован на претпоставкама утврђеним у Националном инвестиционом плану, Стратегији подстицања и развоја страних улагања и Стратегији привредног развоја до 2012. године

Задатак 2: Повећати доступност нових технологија знатно већем броју грађана

Задатак 3: Повећати улагања у развој људских ресурса за око 70%

Задатак 2: Повећати учешће извоза роба и услуга у бруто домаћем производу на око 55%

Задатак 3: Смањити спољни дуг у бруто домаћем производу на око 10%

Извор: Влада Републике Србије, 2006, 8-10

ПРИЛОГ 2

Табела 1А: Приказ ужих индикатора према припадности по областима са називима у оригиналу односно на Енглеском језику

Indicators	GDP	Enlarged GDP	Social Indicators	Environmental Indicators	Well-being indicators
Eurostat's National Accounts	*				
Eurostat's GDP <i>per capita</i>	*				
UN National Accounts	*				
Time distance Method of Analysing and Presenting Indicators	*		*	*	*
Adjust Net Savings		*	*	*	
Environmentally Sustainable National Income		*		*	
Genue Progress Indicator		*			
Index of Sustainable Economic Welfare		*			
Sustainable National Income		*	*	*	*
Canadian Index of Well being			*	*	*
Capability Index			*		*
Comparing Welfare of Nations			*	*	
Corruption Perceptions Index			*		
EU set of Sustainable Development Indicators			*	*	*

Indicators	GDP	Enlarged GDP	Social Indicators	Environmental Indicators	Well-being indicators
European Benchmark Indicators			*	*	*
Happy Life Years			*		
Happy Planet Index			*	*	*
Human Development Index			*		*
Index of Individual Living Conditions			*		*
MDG Dashboard of Sustainability			*	*	*
Millenium Development Goals Index			*	*	*
Sustainable Society Index			*	*	
World Happiness Index			*		*
National Accounts of Well-Being			*		*
Ecological Footprint				*	
EEA Core Set of Indicators				*	
Natural Capital Index Framework				*	
System of Environmental-Economic Accounting				*	

Извор: Мунитлак Ивановић, 2012.

СПИСАК АКРОНИМА И ПОЈМОВА

„3R“	Производња базирана на што мањој употреби необновљивих природних рерурса, поновној употреби и рециклирању нуспродуката производње и отпада (енгл. reduce, reuse, recycle)
„zero waste“	Технологија која штити животну средину; након процеса производње је минималан отпад или га нема, тзв. нулта толеранција на отпад
CEI	Централноевропска иницијатива (енгл. Central European Initiative)
DOTS	Директно опсервиране терапије (директно посматрано лечење)
EBRD	Европска банка за обнову и развој (енгл. European Bank for Reconstruction and Development)
EFTA	Европска асоцијација за слободну трговину (енгл. European Free Trade Association)
European Commission	Европска комисија
FAO	Организација Уједињених нација за храну и пољопривреду (енгл. Food and Agriculture Organization)
GHG гасови	Гасови са ефектом „стаклене баште“: угљен-диоксид (CO ₂), метан (CH ₄), флуорисани угљоводоници CFC, HCF, PFC, азотсубоксид (N ₂ O), сумпор хексафлуорид (SF ₆) (енгл. Greenhouse Gases)
Gini коефицијент	Методологија истраживања дистрибуције прихода
GIZ	Немачка организација за међународну сарадњу (нем. Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit; енгл. German Agency for International Cooperation)
IAEA	Међународна агенција за атомску енергију (енгл. International Atomic Energy Agency)
IDU	Интравенозни корисници дрога (енгл. Intravenous Drug Users)
ILO	Међународна организација рада (енгл. International Labour Organization)
IMF	Међународни монетарни фонд (енгл. International Monetary Fund)
INTERPOL	Међународна организација криминалистичке полиције (енгл. International Police Organization)
IOM	Међународна организација за миграције (енгл. International Organization for Migration)

IPU	Интерпарламентарна унија (енгл. Inter-Parliamentary Union)
L L L	Доживотно учење (енгл. Life Long Learning)
MICS	Истраживање вишеструких показатеља (енгл. Multiple Indicator Cluster Survey)
OHCHR	Канцеларија високог комесара за људска права (енгл. Office of the High Commissioner for Human Rights)
OSCE	Организација за европску безбедност и сарадњу (енгл. Organization for Security and Co-operation in Europe)
per capita (pc)	По глави становника
PISA	Програм за међународно вредновање ученичких постигнућа (енгл. Programme for International Student Assessment)
R&D	Истраживање и развој (енгл. Research and Development)
SDC	Швајцарска агенција за развој и сарадњу (енгл. Swiss agency for development and cooperation)
SECI	Иницијатива за сарадњу земаља Југоисточне Европе (енгл. Southeast Europe Cooperative Initiative)
SILC	Методологија истраживања дистрибуције прихода (енгл. Survey on Income and Living Conditions)
UN WOMEN	Агенција Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена (енгл. United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women)
UN WTO	Светска туристичка организација (енгл. World Tourism Organization)
UNCTAD	Конференција Уједињених нација о трговини и развоју (енгл. United Nations Conference on Trade and Development)
UNDAF	Оквир Уједињених нација за развојну помоћ (енгл. United Nations Development Assistance Framework)
UNDP	Програм за развој Уједињених нација
UNECE	Економска комисија за Европу (енгл. United Nations Economic Commission for Europe)
UNEP	Програм Уједињених нација за животну средину (енгл. United Nations Environment Programme)
UNESCO	Организација Уједињених нација за образовање и културу (енгл. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UNFPA	Фонд за популацију Уједињених нација (енгл. United Nations Population Fund)
UNHCR	Високи комесаријат Уједињених нација за избеглице (енгл. United Nations Refugee Agency)
UNICEF	Дечији фонд Уједињених нација (енгл. United Nations International Children's Emergency Fund)

UNIDO	Организација Уједињених нација за индустријски развој (енгл. United Nations Industrial Development Organization)
UNODC	Канцеларија Уједињених нација за питања дроге и криминала (енгл. United Nations Office on Drugs and Crime)
UNOP S	Канцеларија Уједињених нација за пројектне услуге (енгл. United Nations Office for Project Services)
VCCT локација	Центар за добровољно саветовање и тестирање на ХИВ (енгл. Voluntary Confidential Counselling and Testing)
WB	Светска банка (енгл. World Bank)
WHO	Светска здравствена организација (енгл. World Health Organization)
WWF	Светски фонд за заштиту дивљих животиња од 1961. године а од осамдесетих година XX века мења назив у Светска организација за природу (енгл. World Wildlife Fund)
АИ	Јадранско јонска иницијатива (енгл. Adriatic and Ionian Initiative)
БДП/GDP	Бруто домаћи производ (енгл. Gross Domestic Product)
БСН	Буџетска средства намењена за истраживање и развој као % од БДП
Know-how	Објављене техничке и друге информације потребне за индустријску производњу. Ово знање може да се односи на производ или производни поступак. Развијен је на основу искуства и не може стећи из самог испитивања производа или познавања информација о технологији и поступку производње.
MSM	Мушкарци који упражњавају секс са мушкарцима (енгл. Men who have sex with Men)
МСП	Мала и средња предузећа
МЦП/ MDGs	Миленијумски циљеви развоја (енгл. Millennium Development Goals)
ОЕЦД/OECD	Организација за економску сарадњу и развој (енгл. Organisation for Economic Co-operation and Development)
РЗЈЗ	Републички завод за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“
РЗС	Републички завод за статистику
СДИ/FDI	Стране директне инвестиције (енгл. Foreign Direct Investments)
СКГО	Стална конференција градова и општина

ТВИНИНГ	Пројекти или аранжмани које финансира Европска комисија, земљама кандидатима за чланство у ЕУ, кроз сарадњу две партнерске институције, од којих је једна чланица ЕУ а друга је земља кандидат (енгл. Twinning)
УН/UN	Уједињене нације (енгл. United Nations)
ХИВ/Сида (HIV/AIDS)	Стечени синдром имунодефицијенције (енгл. Human immunodeficiency virus infection and acquired immune deficiency syndrome)
ЦОР/ SDGs	Циљеви одрживог развоја (енгл. Sustainable Development Goals)

БЕЛЕШКЕ О АУТОРУ

Оља Мунитлак Ивановић је рођена у Новом Саду, 1972. године, где је завршила основну и средњу економску школу. Дипломирала је 1996. године на Економском факултету у Суботици, Универзитета у Новом Саду (Смер: Унутрашња и спољна трговина). На истом факултету, 2002. године је одбранила магистарску тезу, под називом „Изазови сиромаштва у XXI“ веку. Године 2006. је одбранила докторску тезу под називом „Еколошки аспекти одрживог развоја – међународна и регионална компарација“ на истом факултету. Тренутно се налази у академском звању ванредног професора на Природно математичком факултету, Универзитета у Новом Саду односно у научном звању виши научни сарадник. Запослена је на Институту економских наука у Београду.

Као асистент, а затим доцент, радила је на Факултету за предузетни менаџмент, Универзитета „Браћа Карић“. Као доцент, а затим и ванредни професор предавала је на Факултету за услужни бизнис, Факултету пословне економије и Факултету за безбедност, Универзитета „ЕДУКОНС“ у Сремској Каменици. Обављала је послове управника Научно истраживачког центра Универзитета „Едуконс“, била је уредник часописа „Годишњак Универзитета Едуконс“. Поред тога, била је шеф катедре из области Економија, а затим и продекан на Факултету за услужни бизнис. Тренутно је члан уређивачког и рецензентског одбора за неколико домаћих научних часописа. Била ментор више докторских теза и преко 30 мастер и магистарских радова. На нивоу основних студија, Оља Мунитлак Ивановић је била ментор на више од 70 дипломских и завршних радова.

На основу разних облика међународне сарадње, више пута је боравила на усавршавањима у иностранству. Добитник је неколико награда и похвала за развој научно истраживачке делатности.

Била је ангажована на више домаћих и међународних пројеката. До сада је објавила велик број научних и стручних радова у реномираним домаћим и иностраним часописима и аутор је већег броја реферата изложених на домаћим и међународним конференцијама.

Живи са породицом у Новом Саду.

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

502.131.1

МУНИТЛАК Ивановић, Оља, 1972-

Имплементација одрживог развоја применом миленијумских циљева / Оља
Мунитлак Ивановић. - Београд : Институт економских наука, 2018 (Београд :
DonatGraf). - табеле. - 180 стр. ; 24 cm

Тираж 200. - Белешке о аутору: стр. 179. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија: стр. 153-163.

ISBN 978-86-89465-40-2

а) Одрживи развој б) Одрживи развојни циљеви
COBISS.SR-ID 271745036



ISBN 978-86-89465-40-2



9 788689 465402 >